

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Факультэт інфармацыйна-дакументных камунікацый
Кафедра інфармацыйных рэсурсаў і камунікацый

УЗГОДНЕНА

Загадчык кафедры

_____ Раманова Ж.Л.

_____ 20__ г.

УЗГОДНЕНА

Дэкан факультэта

_____ Галкоўская Ю.М.

_____ 20__ г.

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ**

**ІНФАРМАЦЫЙНЫЯ РЭСУРСЫ НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАЙ
І МЕДЫЦЫНСКАЙ СФЕРЫ**

для спецыяльнасці 1-23 01 11 - Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць (па
напрамках)

Складальнікі: В.А. Касап, Н.В. Балуюка

Разгледжана і зацверджана
на пасяджэнні Савета факультэта 20.12.2022 г.
пратакол № 4

Складальнік:

В.А. Касан, прафесар кафедры інфармацыйных рэсурсаў і камунікацый установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат педагагічных навук, дацэнт;

Н.В. Балуква, старшы выкладчык кафедры інфармацыйных рэсурсаў і камунікацый установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”.

Рэцэнзенты:

Навукова-метадычны Савет установы “Рэспубліканская навукова-тэхнічная бібліятэка”;

М.А. Яцевіч, прафесар кафедры інфармацыйна-аналітычнай дзейнасці ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат педагагічных навук, дацэнт

Разгледжаны і рэкамендаваны да зацвярджэння

Кафедрай інфармацыйных рэсурсаў установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”
(пратакол ад _____ № ____);

ЗМЕСТ:

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

2. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

2.1. Канспект лекцый

3. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

3.1. Метадычныя рэкамендацыі да практычных і лабараторных заняткаў....

3.2. Тэматыка лабараторных заняткаў

3.3. Метадычныя рэкамендацыі да семінарскіх заняткаў

3.4 Тэматыка семінарскіх заняткаў

4. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

4.1. Метадычныя рэкамендацыі да самастойнай работы

4.2. Заданні для кантралючай самастойнай работы студэнтаў

4.3. Тэставыя заданні, фармалізаваныя апытанні

4.4. Пытанні да заліку

5. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

5.1. Вучэбная праграма па дысцыпліне

5.2. Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны для дзённай формы атрымання вышэйшай адукацыі

5.3. Асноўная літаратура

5.4. Дадатковая літаратура

5.5. Пералік сродкаў дыягностыкі вучэбнай дзейнасці студэнтаў

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПСКА

Вучэбная дысцыпліна “Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы” накіравана на вывучэнне інфармацыйных рэсурсаў, якія складзены для забеспячэння спецыялістаў рэальнага сектара эканомікі, фарміраванне ведаў аб іх сістэме, уменняў працы з імі ў бібліятэках розных тыпаў. Вучэбна-метадычны комплекс распрацаваны ў адпаведнасці з патрабаваннямі адукацыйнага стандарту па спецыяльнасці “Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць (па напрамках)”. Дысцыпліна “Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы” вывучаецца студэнтамі факультэта інфармацыйна-дакументных камунікацый дзённай і завочнай форм навучання.

Актуальнасць вывучаемай дысцыпліны абумоўлена яе практычнай накіраванасцю, якая ўплывае на фарміраванне прафесійнага ўзроўню будучых спецыялістаў бібліятэчна-інфармацыйнай сферы.

Мэта вучэбна-метадычнага комплексу “Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы” - ажыццявіць практыка-арыентаваную падрыхтоўку будучых спецыялістаў у накірунку галіновых інфармацыйных рэсурсаў, даць дакладнае ўяўленне аб паняцці, дыферэнцыяцыі інфармацыйных рэсурсаў, іх уплыве на фарміраванне інфармацыйных патрэбнасцей, пазнаёміць з асаблівасцямі тэхналогіі стварэння і выкарыстання галіновай інфармацыйнай прадукцыі.

Мэтавая накіраванасць дысцыпліны абумоўлівае вырашэнне наступных задач:

- засваенне ведаў аб відавым складзе галіновых інфармацыйных рэсурсаў;
- веданне арганізацыйнай структуры нацыянальных і сусветных інфармацыйных рэсурсаў;
- вывучэнне і выкарыстанне тэхналогіі фарміравання інфармацыйных рэсурсаў, забеспячэнне доступу да іх;
- засваенне ведаў аб асноўных групам карыстальнікаў і іх інфармацыйных патрэбнасцях;

- фарміраванне уменняў выкарыстоўваць інфармацыйныя рэсурсы для інфармацыйнага забеспячэння вытворчага працэсу і адкрытай навукі.

Змест вучэбна-метадычнага комплексу складаецца з пяці раздзелаў. У тлумачальнай запісцы вызначаецца актуальнасць дысцыпліны і структура вучэбна-метадычнага комплексу. Другі раздзел уключае канспект лекцый па дысцыпліне. Трэці раздзел дае метадычныя парады па практычнай рэалізацыі ведаў аб галіновых інфармацыйных рэсурсах пры складанні інфармацыйнай прадукцыі і абслугоўванні карыстальнікаў. У чацьвёртым раздзеле прыведзены метадычныя рэкамендацыі да выканання самастойнай работы і пытанні да заліку. Пяты раздзел уключае вучэбную праграму і вучэбна-метадычную карту дысцыпліны, а таксама актуальныя спісы асноўнак і дадатковай літаратуры.

Вывучэнне дысцыпліны грунтуецца на эфектыўных педагагічных метадыках і сучасных тэхналогіях, якія садзейнічаюць набыццю вопыта самастойнага пошуку і засваення ведаў, рашэння разнастайных вытворчых задач, тэхналогіі праблемнага навучання, вучэбна-даследчай дзейнасці.

2. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

2.1. Канспект лекцый

СПІС УМОЎНЫХ СКАРАЧЭННЯЎ

БелІСА – Беларускі інстытут сістэмнага аналізу ў навукова-тэхнічнай сферы
БелНДІНТІ – Беларускі навукова-даследчы інстытут навукова-тэхнічнай інфармацыі і тэхніка-эканамічных даследаванняў
БелСГБ – Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка
БФ УНДІНТІ аграпрам – Беларускі філіял Усерасійскага навукова-даследчага інстытута навукова-тэхнічнай інфармацыі аграпрама
ВКР – вопытна-канструктарскія работы
ВНУ – установы вышэйшай адукацыі
ДРНТІ – Дзяржаўны рубрыкатар навукова-тэхнічнай інфармацыі
БДМУ – Беларускі дзяржаўны медыцынскі універсітэт
МКПУ – міжнародная класіфікацыя прамысловых узораў
МКТЗ – міжнародная класіфікацыя таварных знакаў
МПК – міжнародная патэнтная класіфікацыя
НББ – Нацыянальная бібліятэка Беларусі
НДР – навукова-даследчыя работы
НДУ – навукова-даследчыя ўстановы
НКП – Нацыянальная кніжная палата
НПЦ – навукова-практычны цэнтр
НТБ – навукова-тэхнічныя бібліятэкі
НТІ – навукова-тэхнічная інфармацыя
НТіМС – навукова-тэхнічная і медыцынская сфера
ТНПА – тэхнічныя нарматыўна-прававыя акты
ТУ – тэхнічныя ўмовы
ВНУ(УВА) – установа вышэйшай адукацыі
ЦНСГБ – Цэнтральная навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка Расіі

1. СПЕЦЫФІКА ІНФАРМАЦЫЙНЫХ РЭСУРСАЎ НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАЙ І МЕДЫЦЫНСКАЙ СФЕРЫ (НТіМС)

1.1. Галіновыя асаблівасці навукова-тэхнічнагай і медыцынскай сферы і іх уплыў на станаўленне сучаснага інфармацыйнага рынку

Беларусь з'яўляецца краінай з высокаразвітымі галінамі прамысловасці, сельскай гаспадаркі, медыцыны. Надаецца вялікая ўвага правядзенню навуковых даследаванняў, інфармацыйнай дзейнасці для паспяховага развіцця рэальнага сектара эканомікі. Інфармацыя становіцца, такім чынам, стратэгічным запасам краіны і кожнай арганізацыі. Яна спрыяе распрацоўцы перспектыўных планаў развіцця эканомікі, укараненню прагрэсіўных тэхналогій і арганізацыйных рашэнняў, асваенню новых рынкаў, набыццю новых партнёраў.

НТіМС абапіраецца на законы развіцця жывой і нежывой прыроды, гэта значыць, на законы прыродазнаўства, у ім генерыруюцца навукова-тэхнічныя веды. Навукова-тэхнічныя веды можна прадставіць у выглядзе сістэмы, якая складаецца з сукупнасці элементаў: людзей, занятых навуковымі даследаваннямі, распрацоўкай і вытворчасцю прадукцыі і аказаннем паслуг; ідэй, фактаў, тэорый, метадаў, якія забяспечваюць правядзенне даследаванняў і распрацовак; інструментарыя для правядзення навуковых даследаванняў і распрацовак; навукова-тэхнічнай інфармацыі. Аналагічную структуру маюць медыцынскія і сельскагаспадарчыя веды.

Навукова-тэхнічныя веды маюць шэраг спецыфічных рысаў, якія адрозніваюць іх ад гуманітарных ведаў. Яны існуюць ў навукова-тэхнічным комплексе, які ўключае ўзаемазвязаныя сферы: навука–тэхніка–вытворчасць–спажыванне. Навукова-тэхнічныя веды знаходзяцца па-за межамі дзяржаў, тэрыторый, моўных асаблівасцей. Тут выкарыстоўваюцца ўніверсальная, зразумелая для данай супольнасці мова формул, лічбаў, лацінская мова. Навукова-тэхнічныя веды маюць рынкавы кошт, хутка старэюць, добра

структурыраваны. Змест навукова-тэхнічных ведаў складаюць вынікі фундаментальных і прыкладных даследаванняў ў галінах прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны.

Прыродазнаўства – гэта фундамент усяго комплексу. Яно вызначае развіццё усіх іншых галін. Навуковыя даследаванні прыродазнаўчай тэматыкі праводзяцца ў Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі, установах вышэйшай адукацыі краіны. У склад прыродазнаўства ўваходзяць фізіка-матэматычныя, геалага-геаграфічныя, хімічныя, біялагічныя навукі. Кожная ў сваю чаргу падзяляецца на больш вузкія галіновыя, або міжгаліновыя комплексы. Актуальнымі з’яўляюцца даследаванні па выкарыстанні нанатэхналогій ў розных галінах, стварэнні звыштрывалага інструмента, выкарыстанне біятэхналогій, трансгенных раслін у экалагічных мэтах.

Тэхніка (прамысловасць) – адна з прыярытэтных галін развіцця сучаснай Беларусі. Значныя дасягненні краіны ў аўтамабілебудаванні, будаўніцтве, транспартным машынабудаванні, хімічнай прамысловасці і іншых галінах. Адметнасцю даследаванняў з’яўляецца шырокае ўкараненне інавацый, навукаёмістых тэхналогій. Найбольш актуальныя тэмы даследуюцца і распрацоўваюцца ў межах прыярытэтных комплексных праграм, такіх, напрыклад, як «Беларускае аўтамабілебудаванне», «Другасная перапрацоўка сыравіны», “Атамная энергетыка” і іншых. Для тэхнічных навук характэрны спецыфічныя, найбольш абагульненыя паняцці (катэгорыі), якія прадстаўлены ў кожнай галіне. Гэта матэрыял (сыравіна), абсталяванне (дэталі, вузлы), тэхналагічныя працэсы. У адпаведнасці з імі фарміруецца сістэма тэхнічных вучэбных дысцыплін. Гэтыя катэгорыі неабходна ўлічваць і ў інфармацыйнай дзейнасці пры стварэнні інфармацыйнай прадукцыі, аказанні інфармацыйных паслуг. Яны ўплываюць на тэхналогію пошуку інфармацыі аб аб’ектах тэхнікі (абсталяванне, тэхналогіі вытворчасці, выкарыстанне).

Сельская гаспадарка – гэта адна з галін матэрыяльнай вытворчасці, якая накіравана на вырошчванне сельскагаспадарчых культур і развядзенне сельскагаспадарчых жывёл для атрымання прадукцыі раслінаводства і жывёлагадоўлі. На Беларусі сельская гаспадарка з’яўляецца адной з

прыярытэтных галін. Для яе характэрны свае спецыфічныя рысы развіцця, якія неабходна ўлічваць у інфармацыйнай дзейнасці. Гэта занальнасць, сезонны характар работ у галіне, выкарыстанне жывых арганізмаў у якасці аб'екта і сродка сельскагаспадарчай вытворчасці, прасторавая разгрупаванасць, спецыялізацыя. Актуальнымі кірункамі даследаванняў у галіне з'яўляецца дасягненне харчовай бяспекі, зніжэнне ўзроўню забруджвання глебаў і ўвядзенне іх ў гаспадарчае абарачэнне, распрацоўка навуковых праблем меліярацыі, павышэнне ураджайнасці сельскагаспадарчых культур і іншыя. У працэсе пошуку сельскагаспадарчай інфармацыі неабходна арыентавацца на аспект, у якім раскрываецца змест дакумента: вырошчванне, развядзенне, спажыванне сельскагаспадарчых культур і жывёл.

Медыцына – гэта галіна, якая забяспечвае ўзнаўленне працоўных рэсурсаў, жыццё і здароўе насельніцтва, прафілактыку захворванняў. Сусветна вядомы навуковыя і лячэбныя школы афтальмалогіі прафесара Т.С.Бірыч, анкалогіі прафесара Я.П. Дзямідчыка, кардыялогіі, трансплантацыі органаў і інш. Інфраструктуру галіны складаюць навукова-практычныя цэнтры (каля 20), сетка лячэбна-прафілактычных ўстановаў (клінікі, бальніцы, паліклінікі, дыспансеры, амбулаторыі), установы вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай медыцынскай адукацыі, прызначаныя для падрыхтоўкі высокакваліфікаваных кадраў. Усё большую ролю ў апошнія гады стаў адыгрываць недзяржаўны сектар аказання медыцынскіх паслуг. Актуальнымі для галіны з'яўляецца рашэнне праблем лячэння хвароб: тубэркулёза, СНІДу, медыка-генетычных захворванняў, стварэнне айчынных лекавых сродкаў і абсталявання для медыцынскіх устаноў, мадэляванне працэсаў захворвання іх лячэння. Пры пошуку медыцынскай інфармацыі важна ўсведамляць аспект, у якім раскрываецца тэма: аб хваробах (лячэнне/ паходжанне хваробы, яе развіццё), аб нармальным і паталагічным функцыянаванні арганізма чалавека і іншыя.

Галіновая інфармацыйная сістэма навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы з'яўляецца элементам метасістэмы галіны (прамысловасці, медыцыны, прыродазнаўства, а таксама сельскай гаспадаркі). Яна забяспечвае яе развіццё і змяняецца разам са змяненнямі саміх галін. Галіны НТіМС аказваюць уплыў на

інфармацыйную сістэму непасрэдна шляхам перадачы інфармацыі аб сваім якасным стане праз дакументныя рэсурсы і інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў і апасродкавана, калі інфармацыйная сістэма спрыяе развіццю галіны праз створаныя першасныя і другасныя інфармацыйныя рэсурсы і іх давядзенне да карыстальнікаў. Уплыў галіновых асаблівасцей на інфармацыйную сферу адбываецца на узроўні стварэння інфармацыйнай прадукцыі і аказання інфармацыйных паслуг.

Дыферэнцыяцыя і інтэграцыя – дзве супрацьлеглыя тэндэнцыі, якія характэрны для развіцця навукова-тэхнічнай сферы. Дыферэнцыяцыя звязана з падзяленнем адной з галін (тэм) на некалькі самастойных. Гэта, у сваю чаргу, адбываецца на тэматыцы дакументных рэсурсаў, паступова знаходзіць адлюстраванне ў інфармацыйнай прадукцыі. Дыферэнцыяцыя мае аб'ектыўныя прычыны, спрыяе больш дакладнаму пошуку інфармацыі і арганізацыі інфармацыйных масіваў. Супрацьлеглая тэндэнцыя – інтэграцыя – звязана з аб'яднаннем галін ў комплексы, аб'яднаннем тэматыкі дакументаў, стварэннем міжгаліновай інфармацыі. Гэта таксама аб'ектыўная тэндэнцыя, але яна спрыяе рассеянню інфармацыі. Бібліятэкар-бібліёграф павінен ўмець пераадолець гэтыя негатыўныя наступствы і з дапамогай дакладнага індэксавання дакументаў, стварэння інфармацыйна-пошукавых сістэм, арганізацыі выстаў дакументаў па комплексных, міжгаліновых тэмах кіраваць працэсамі пошуку і давядзення інфармацыі да карыстальнікаў.

Для сучаснага этапа развіцця НТІМС характэрна яе ўваходжанне ў рынак. Узнікненне канкурэнцыі патрабуе выбара сучасных тэхналогій, матэрыялаў, абсталявання і іх хуткага выкарыстання. Адпаведна гэтаму павышаюцца патрабаванні карыстальнікаў да аператыўнасці прадастаўлення інфармацыі і якасці інфармацыйных паслуг. У канкурэнтнае асяроддзе ўключаюцца не толькі бібліятэкі, але і інфармацыйныя цэнтры, але і камерцыйныя інфармацыйныя структуры. Канкурэнцыя на рынку інфармацыйных рэсурсаў вымушае вытворцаў размяшчаць іх у Інтэрнет, распаўсюджваць розныя формы інфармацыйнага забеспячэння, паляпшаць пошукавыя сістэмы.

Пытанні для самакантролю

1. Якія асаблівасці характэрны для развіцця галін, якія уваходзяць у НТіМС?
2. У чым асаблівасці развіцця навукова-тэхнічных ведаў?
3. Як уплываюць асаблівасці НТіМС на інфармацыйную дзейнасць?
4. Як праяўляюцца даферэнцыяцыя і інтэграцыя галін НТіМС у інфармацыйнай дзейнасці?

1.2. Агульная характарыстыка інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

1.2.1 Азначэнне, характэрныя рысы і класіфікацыя інфармацыйных рэсурсаў НТіМС

У законе РБ «Аб навукова-тэхнічнай інфармацыі» адзначаецца, што «рэсурсы НТІ – гэта дакументаваная навукова-тэхнічная інфармацыя, арганізаваная ў даведачна-інфармацыйныя фонды і базы навукова-тэхнічных даных». У СТБ ГОСТ 7.0 – 99 «Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія» падкрэслена, што «інфармацыйныя рэсурсы – гэта сукупнасць даных, якія арганізаваны для эфектыўнага атрымання дакладнай інфармацыі». Разам з тым, выдавочна, што інфармацыйныя рэсурсы ўключаюць у свой склад дакументныя рэсурсы, у выглядзе асобных першасных дакументаў ці іх масіваў і другасныя інфармацыйныя рэсурсы, якія з’яўляюцца вынікам аналітыка-сінтэтычнай перапрацоўкі першасных дакументаў. Апошнія існуюць у выглядзе бібліяграфічных рэсурсаў з рознай ступенню раскрыцця зместу дакументаў (анатаваных, рефератыўных і аглядных бібліяграфічных рэсурсаў). У стандарце падкрэсліваецца таксама, што паняцце бібліятэчна-бібліяграфічныя рэсурсы звязана з тым патэнцыялам (інфармацыйным, матэрыяльна-тэхнічным, кадравым), якім валодаюць бібліятэкі для ажыццяўлення сваіх функцый. Гэтыя разважанні сугучны азначэнню інфармацыйных рэсурсаў, якое дано ў законе РФ «Аб інфармацыі, інфарматызацыі і абароне інфармацыі» (1999г.), у якім гаворыцца што інфармацыйныя рэсурсы – гэта асобныя дакументы і асабная масівы дакументаў, дакументы і масівы дакументаў ў інфармацыйных сістэмах (бібліятэках, архівах, фондах, базах і банках даных і інш.).

А.Б. Антапольскі указвае, што ў Інтэрнэт-слэнге тэрмін «інфармацыйныя рэсурсы» выкарыстоўваецца ў значэнні «адзінка інфармацыі, якая адрасуецца». Напрыклад аббрывіатура URL – гэта універсальны паказальнік рэсурса. Ён абазначае канкрэтныя аб’екты і з’яўляецца абагульненнем паняццеў «дакумент, файл, масіў, фонд». Такім чынам, неабходна ўлічваць, што існуе магчымасць рознага азначэння інфармацыйных рэсурсаў па крытырыям мноства – падмноства. Напрыклад, бібліятэка складаецца з асобных дакументаў, якія могуць разглядацца як самастойныя дакументныя рэсурсы і як іх сукупнасць, таксама і БД можа разглядацца цалкам як адзін аб’ект, і як мноства з улікам колькасці файлаў. Гэта асабліва характэрна для фактаграфічных БД, напрыклад «Здравоохранение Беларуси», а таксама для паўнатэкставых БД.

Яшчэ адін падыход да ўяўлення аб інфармацыйных рэсурсах адносіць іх да інфармацыйных масіваў. Асноўнымі прызнакамі такога стаўлення да інфармацыйных рэсурсаў з’яўляюцца: інфармацыйны масіў ствараецца ў выніку мэтанакіраванага збора, сістэматызацыі ці ўпарадкавання інфармацыі; інфармацыйны масіў уяўляе сукупнасць некаторых элементарных інфармацыйных адзінак (дакументаў, запісаў), да кожнай з якіх магчымы доступ; інфармацыйнаму масіву ўласцівы функцыянальная, тэматычная і відавая аднолькавасць; інфармацыйны масіў дае магчымасць колькасных вымярэнняў.

Таксама магчыма ідэнтыфікацыя інфармацыйных масіваў як самастойных аб’ектаў. Такім чынам да інфармацыйных масіваў будуць адносіцца базы даных, сайты Інтэрнэт, бібліятэчныя і архіўныя фонды, бібліяграфічная прадукцыя, электронныя выданні і іншыя аб’екты.

Яшчэ адзін з падыходаў да азначэння інфармацыйных рэсурсаў належыць К.К.Коліну, які прапануе разглядаць інфармацыйныя рэсурсы, як адну з форм прадстаўлення ведаў. Яны прадстаўляюць тую частку ведаў грамадства, які ўжо адчужаны ад сваіх стваральнікаў і матэрыялізаваны ў выглядзе дакументаў, камп’ютарных БД і ведаў, алгарытмаў і праграм, навукова-тэхнічнай літаратуры. Такім чынам, Колін К.К. сцвярджае, што інфармацыйныя рэсурсы – гэта веды, якія падрыхтаваны для далейшага мэтанакіраванага выкарыстання. У Канцэпцыі дзяржаўнай інфармацыйнай палітыкі РБ (2002г.) сцвярджаецца, што

інфармацыйныя рэсурсы – гэта складаны комплекс, які ўключае базы данных, электронныя інфармацыйныя масівы, бібліятэчныя і архіўныя фонды. Аналіз даведнікаў па бібліятэчна-бібліяграфічнай дзейнасці ўказвае на асаблівасці бібліяграфічных рэсурсаў. Іх магчыма разглядаць як у шырокім сэнсе (як патэнцыял, які ёсць у бібліятэкі ці іншай установы, якая выконвае бібліяграфічную дзейнасць: сістэма інфармацыйна-бібліяграфічных выданняў, даведачна-бібліяграфічны апарат, бібліяграфічныя кадры, матэрыяльна-тэхнічная база, грашовыя сродкі і г.д.), так і у вузкім сэнсе (як крыніцы інфармацыі).

Існуе уяўленне аб інфармацыйных рэсурсах як аб сыравіне дзеля вытворчасці інфармацыйнай прадукцыі. Інфармацыйная прадукцыя, у сваю чаргу, гэта сукупнасць данных, падрыхтаваных вытворцам гэтага прадукта для іх распаўсюджвання. Інфармацыйная прадукцыя з’яўляецца вынікам інтэлектуальнай дзейнасці людзей і адлюстроўвае іх уяўленні аб той ці іншай прадметнай вобласці. Яны могуць распаўсюджвацца як у рэчаўнай, так і ў электроннай форме. У стандарце СТБ ГОСТ 7.0 – 99 «Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія» інфармацыйная прадукцыя разглядаецца як дакументы, інфармацыйныя масівы, базы данных і інфармацыйныя паслугі, якія з’яўляюцца вынікам функцыянавання інфармацыйных сістэм. На самой справе вельмі складана раз’яднаць паняцці «інфармацыйная прадукцыя» і «інфармацыйныя рэсурсы», бо існуе іх пэўная трансфармацыя. Напрыклад, аналітычны агляд УІНТІ магчыма лічыць інфармацыйным прадуктам, а артыкулы, дэпанаваныя рукапісы і іншыя дакументы, на падставе якіх ён напісаны, інфармацыйным рэсурсам. Але для напісання артыкула неабходны іншыя інфармацыйныя рэсурсы – архіўныя дакументы, дзённікі іспытанняў і іншыя. Таму ў пэўнай меры гэтыя паняцці ўмоўны. У сетке Інтэрнет паміж імі істотнай розніцы не існуе. Бібліяграфічная прадукцыя, па стандарту, з’яўляецца часткай інфармацыйнай прадукцыі і змяшчае бібліяграфічную інфармацыю. Інфармацыйная прадукцыя па тэматыцы НТІМС прадстаўлена не толькі першаснымі дакументамі і поўнатэкставымі БД, але і бібліяграфічнай прадукцыяй, рэфератыўнымі, агляднымі інфармацыйнымі выданнямі і БД, у

тым ліку і фактаграфічнымі. Інфармацыйныя рэсурсы НТіМС магчыма падзяляць на першасныя і другасныя, з улікам таго, што яны утрымліваюць: першасную інфармацыю: факты, тэксты; ці другасную – інфармацыю аб гэтых фактах, тэкстах ў выглядзе бібліяграфічнай інфармацыі ў друкаваным ці электронным выглядзе. Характэрнымі рысамі інфармацыйных рэсурсаў НТіМС з’яўляюцца:

- адзінства элементаў, немагчымасць абмяжоўвацца толькі адной іх часткай пры абслугоўванні карыстальнікаў НТіМС, што асабліва вынікае з асаблівасцей саміх навукова-тэхнічныхых ведаў;
- пастаянае павялічэнне патока інфармацыйных рэсурсаў, складанасць выяўлення яго актыўнай і пасіўнай частак пры ажыццяўленні рэтраспектаўнага пошуку інфармацыі;
- захаванне пры выкарыстанні, магчымасць шматразовага і шматмэтавага выкарыстання;
- не знікненне пры абмене ці перадачы;
- неабмежаванае захаванне спажывецкіх якасцей;
- відавая разнастайнасць інфармацыйных рэсурсаў.

Класіфікацыя інфармацыйных рэсурсаў

Існуюць розныя падыходы да класіфікацыі інфармацыйных рэсурсаў, улічваючы разнастайнасць іх азначэння. Ў гэтай лекцыі будзе удзеляцца увага толькі класіфікацыі інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў НТіМС. За аснову ўзяты фасетны прыныцып дзялення аб’ектаў.

А Па форме ўласнасці

A1 інфармацыйныя рэсурсы дзяржаўнай ўласнасці

A2 інфармацыйныя рэсурсы недзяржаўнай формы уласнасці

A3 інфармацыйныя рэсурсы змешанай формы уласнасці

В Па прае валодання і распаўсюджвання

B1 інфармацыйныя рэсурсы дзяржаўнага валодання і распаўсюджвання

B2 інфармацыйныя рэсурсы рэгіянальнага валодання і распаўсюджвання

B3 інфармацыйныя рэсурсы галіновага валодання і распаўсюджвання

B4 інфармацыйныя рэсурсы мясцовага валодання і распаўсюджвання

С Па форме носьбіта

C1 інфармацыйныя рэсурсы на традыцыйных носьбітах

C2 інфармацыйныя рэсурсы на электронных носьбітах

C3 інфармацыйныя рэсурсы на іншых носьбітах

Д Па змесце

D1 інфармацыйныя рэсурсы па прыродазнаўстве

D2 інфармацыйныя рэсурсы па тэхніцы

D3 інфармацыйныя рэсурсы па сельскай гаспадарцы

D4 інфармацыйныя рэсурсы па медацыне

D5 інфармацыйныя рэсурсы па сумежных галінах

Е Па знакавай прыродзе прадстаўлення

E1 тэкставыя інфармацыйныя рэсурсы

E2 лічбавыя інфармацыйныя рэсурсы

E3 аўдыяльныя інфармацыйныя рэсурсы

E4 графічныя інфармацыйныя рэсурсы

E5 мультымедычныя інфармацыйныя рэсурсы

F Па спосабе распаўсюджвання

F1 інфармацыйныя рэсурсы якія распаўсюджваюцца ў глабальных інфармацыйных сетках

F2 інфармацыйныя рэсурсы якія распаўсюджваюцца ў лакальных інфармацыйных сетках

F3 інфармацыйныя рэсурсы, якія распаўсюджваюцца па падпіске

F4 інфармацыйныя рэсурсы якія распаўсюджваюцца па электроннай пошце

F5 інфармацыйныя рэсурсы якія распаўсюджваюцца праз бібліятэку

G Па характары выкарыстання

G1 інфармацыйныя рэсурсы масавага характару

G2 інфармацыйныя рэсурсы ведамаснага характару

G3 інфармацыйныя рэсурсы ўнутрыфірменнага характару

G4 інфармацыйныя рэсурсы асабістага характару

H Па месцы размяшчэння

H1 інфармацыйныя рэсурсы ўнутры кніг і часопісаў

Н2 інфармацыйныя рэсурсы на сайтах бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў

Н3 інфармацыйныя рэсурсы ў базах даных

Н4 інфармацыйныя рэсурсы ў інтэрнет – кніжках крамах

Н5 інфармацыйныя рэсурсы на радыё і тэлебачанні

Н6 інфармацыйныя рэсурсы на кніжных выставах

I Па мовах прадстаўлення

И1 інфармацыйныя рэсурсы на натуральнай мове

И2 інфармацыйныя рэсурсы на штучнай мове

J Па прыналежнасці да пэўных сістэм

Ј1 інфармацыйныя рэсурсы ўніверсальных сістэм, якія ўключаюць усе ці шэраг відаў ІР

Ј2 інфармацыйныя рэсурсы відавья, створаныя для рэгістрацыі і выкарыстання пэўных відаў дакументаў

Ј3 інфармацыйныя рэсурсы галіновых сістэм

Ј4 інфармацыйныя рэсурсы аб'ектныя, створаныя для інфармавання аб пэўнай катэгорыі аб'ектаў

Ј5 інфармацыйныя рэсурсы ведамасных сістэм

Ј6 інфармацыйныя рэсурсы іншых сістэм, разлічаныя на пэўныя катэгорыі карыстальнікаў, на пэўную форму прадстаўлення інфармацыі, на пэўную ступень адчыненасці ці абмежавальнасці інфармацыі

К Па ступені адкрытасці

К1 адкрытыя інфармацыйныя рэсурсы

К2 інфармацыйныя рэсурсы з абмежаваным доступам

Магчыма таксама класіфікаваць інфармацыйныя рэсурсы і па іншых прыметах.

Фактары, якія уплываюць на фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў НТІМС.

Сістэма інфармацыйных рэсурсаў НТІМС фарміруецца пад уплывам аб'ектыўных і суб'ектыўных фактараў. Да аб'ектыўных фактараў адносяцца, ў першую чаргу, грамадскія інфармацыйныя патрэбнасці ў адпаведных галіновых інфармацыйных рэсурах. Да іх таксама можна аднесці кірункі дзяржаўнай

палітыкі па пытаннях фарміравання інфармацыйных рэсурсаў (у прыватнасці, прыняцце дзяржаўнай праграмы «Электронная Беларусь», «Канцэпцыя інавацыйнай палітыкі Рэспублікі Беларусь на 2010-2015 г.г. і іншыя); асаблівасці развіцця саміх галінаў, якія ўваходзяць у навукова-тэхнічную і медыцынскую сферу (напрыклад, распрацоўка прыярытэтных галіновых тэм); міжнароднае і рэгіянальнае супрацоўніцтва Беларусі з краінамі блізкага і далёкага замежжа па фарміраванні адзінай інфармацыйнай прасторы і стварэнні электронных інфармацыйных рэсурсаў (напрыклад, удзел галіновых рэспубліканскіх бібліятэк Беларусі сумесна з ДПНТБ Расіі ў стварэнні «Аўтаматызаванага зводнага каталога навукова-тэхнічнай літаратуры). Безумоўна, на фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў НТІМС уплываюць і аб'ектыўныя працэсы дыферэнцыяцыі і інтэграцыі, якія праходзяць у кожнай галіне і паміж імі. Нельга не ўлічваць і спецыфічныя рысы, ўласцівыя некаторым галінам (напрыклад, занальнасць, сезонны характар развіцця, спецыялізацыя, выкарыстанне жывых арганізмаў у якасці сродкаў вытворчасці ў сельскай гаспадарцы). Моцным фактарам фарміравання інфармацыйных рэсурсаў галіновага характару з'яўляецца таксама стварэнне аграрна-прамысловага комплексу, у які аб'яднаны галіны, звязаныя з вытворчасцю сельскагаспадарчай прадукцыі і галіны, звязаныя з яе перапрацоўкай.

Сярод суб'ектыўных фактараў фарміравання інфармацыйных рэсурсаў адзначаюцца такія, як веданне работнікамі бібліятэк наяўных інфармацыйных рэсурсаў галіновага характару і адчуванне неабходнасці стварэння іншых адзінак для забеспячэння новых інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў інфармацыі. На падставе гэтага ствараюцца планы бібліятэк па фарміраванні ўласных інфармацыйных рэсурсаў, ці набыцці створаных іншымі арганізацыямі.

Сістэмныя і структурныя сувязі інфармацыйных рэсурсаў НТІМС

У працэсе развіцця сукупнасць інфармацыйнай прадукцыі папаўняецца новымі адзінкамі і складаецца яе цэласная сістэма. Для элементаў гэтай сістэмы характэрны такія ўласцівасці, як стабільнасць, дынамізм развіцця, змяненне формы і іншыя. У ёй дзейнічаюць сістэмныя і структурныя сувязі паміж пэўнымі адзінкамі. **Сістэмныя** сувязі звязаны з функцыянаваннем усёй

сістэмы інфармацыйнай прадукцыі НТіМС, якая створана ў Беларусі, існуе ў свеце. Яны падзяляюцца на сувязі арганізацыйныя і пераемнасці. Арганізацыйныя сувязі складаюцца паміж бібліятэкамі розных тыпаў, а таксама паіж інфармацыйнымі ўстановамі, якія прымаюць удзел у падрыхтоўцы інфармацыйнай прадукцыі НТіМС. Як правіла, такая сістэма цэнтраў функцыянуе ў межах дзяржаўнай сўстэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі. Унутры гэтай сістэмы ўваходзячыя цэнтры кааперыруюцца і каардынуюць свае функцыі. Напрыклад, Нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці (НЦІУ) адказны за рэгістрацыю і стварэнне інфармацыйнай прадукцыі, ў якой адлюстраваны патэнтныя дакументы, Беларускі інстытут сістэмнага аналізу ў навукова-тэхнічнай сферы (БелІСА) рэгіструе і стварае інфармацыйную прадукцыю, ў якой адлюстоўваюцца неапублікаваныя дакументы і іншыя. Магчыма назваць і прыклад некаторых галіновых бібліятэк (БелСГБ, ЦНБ НАН), якія разам з Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі рыхтавалі БД «Чарнобыль». Сувязі *пераемнасці* яскрава праглядаюцца там, дзе на базе існуючых ранней бібліяграфічных, рэфератыўнах выданняў створаны БД, а таксама пры стварэнні электронных аналагаў перыядычных і непэрыядычных выданняў. У гэтым выпадку прыцыпы адбора матэрыялаў, раскрыцця іх зместу, групоўкі дакументаў будуць аднолькавыя як для інфармацыйнай прадукцыі традыцыйнай, існуючай на паперы, так і для БД. Прыкладам можа быць бібліяграфічны паказальнік ЦНБ НАН «Прырода Беларусі» і аналагічная БД. Такая сітуацыя зараз існуе амаль што ва мностве інфармацыйных цэнтраў, выдавецтвах і бібліятэках.

Структурныя сувязі сарыентаваны на выкананне галіновай інфармацыйнай прадукцыі функцыі інфармацыйнага забеспячэння НТ і МС. Яны падзяляюцца на сувязі *прадметна-зместавыя, відавчыя і функцыянальнай спецыялізацыі асобных звёнаў*. *Прадметна-зместавыя сувязі* існуюць паміж асобнымі відамі інфармацыйнай прадукцыі, накіраванай на задавальненне зместавых патрэбнасцей спецыялістаў. Яны праяўляюцца ў спецыялізацыі выдавецтваў на падрыхтоўцы пэўных відаў выданняў (напрыклад, выдавецтва «Беларуская навука» спецыялізуецца на выданні навуковай літаратуры па

галіных НТІМС), пры выкарыстанні агульных прынцыпаў бібліяграфавання дакументаў (тэматычным адборы, лінгвістычным забеспячэнні) блізкай па месце інфармацыйнай прадукцыі (напрыклад, у падрыхтоўцы БД і бібліяграфічнага паказальніка РНМБ «Медыка-біялагічныя аспекты аварыі на ЧАЭС», у якім выкарыстоўваецца для групы бібліяграфічных запісаў рубрыкатар ДРНТІ). Унутры прадметна-зместавых сувязяў існуюць іх падвіды: комплекснагаліновыя, ведамаснай дыферэнцыяцыі, міжгаліновага камплексіравання. Яны звязаны з падрыхтоўкай інфармацыйнай прадукцыі агульнагаліновага, міжгаліновага, тэматычнага характару. *Відавныя* сувязі развіваюцца паміж групамі інфармацыйнай прадукцыі аднаго мэтавага прызначэння пры забеспячэнні пэўнай дзейнасці – навуковай, канструктарска-праектнай, вытворчай і іншых. Напрыклад, для навуковай дзейнасці спецыялістам будучы карысны не толькі навуковыя выданні (манаграфіі, матэрыялы навуковых канферэнцый, але і даведачныя выданні, вытворча-практычныя і іншага мэтавага прызначэння); ўсе інфармацыйныя цэнтры Беларусі, выдаюць, акрамя БД толькі бягучыя інфармацыйныя выданні, а бібліятэкі пераважна рэтраспектыўныя і рэкамендацыйныя паказальнікі. Сувязі *функцыянальнай спецыялізацыі* пэўных звёнаў інфармацыйнай прадукцыі праяўляюцца ў тым, што прадукцыя асобных інфармацыйных цэнтраў сарыентавана на рэгістрацыю і інфармаванне аб асобных відах дакументаў: патэнтных дакументах («Афіцыйны патэнтны бюлетэнь» /НЦІУ), тэхнічных нарматыўна-прававых актах («Каталог ТНПА» /БелДІСС) і іншыя.

Маніторынг інфармацыйных рэсурсаў

Маніторынг – гэта пастаяннае назіранне, кантроль за дзейнасцю якой-небудзь сістэмы, вытворчасці, дэмаграфічным, ці іншым сацыяльна-эканамічным працэсам для вызначэння іх адпаведнасці тэндэнцыям ці напрамкам развіцця, а таксама аналіз перспектывы. Маніторынг інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі праводзіцца з мэтай прыняцця кіраўнічага рашэння. Маніторынг бібліяграфічнай дзейнасці ў цэлым уяўляе пастаяннае назіранне за бібліяграфаваннем і бібліяграфічным абслугоўваннем карыстальнікаў. У рэальнай практыцы інфармацыйнай дзейнасці маніторынг развіваецца ў

накірунку аналіза дакументных патокаў для інфармацыйнай дыягностыкі развіцця аб'екта даследавання, які ажыццяўляецца як на падставе паказальнікаў інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі, так і непасрэдна існуючай інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі. Ён ажыццяўляецца з мэтай: кіравання працэсамі стварэння і выкарыстання інфармацыйнай прадукцыі (знішчэнне дубліравання, улік створанай прадукцыі, аналіз адпаведнасці інфармацыйным патрэбнасцям); навігацыі карыстальнікаў у галіновай інфармацыйнай прасторы; планавання інфармацыйнай дзейнасці; выяўлення і аховы правоў уладальнікаў інфармацыйнай прадукцыі; камерцыйнага збыту створанай інфармацыйнай прадукцыі, а таксама і з іншымі мэтай.

Асноўнымі прынцыпамі правядзення маніторынга інфармацыйнага рэсурсаў з'яўляецца цэласнасць, апэратыўнасць, адпаведнасць, навуковасць, прагнастычнасць. Для паспяховага правядзення маніторынга неабходнымі ўмовамі будучы: збор даных па адзінай метадыцы, паўторнасць вывучэння праз пэўныя прамежкі часу, адлюстраванне аб'ектаў ў дынаміцы, супастаўнасць вынікаў.

Маніторынг інфармацыйнага рэсурсаў ажыццяўляюць інфармацыйныя супрацоўнікі, навуковыя работнікі, бібліятэкары. Існуе доўгая гісторыя правядзення маніторынга інфармацыйнай прадукцыі. Напрыклад, у 1960-я і 1970-я гады стагоддзя вывучалася бібліяграфічная прадукцыя навукова-тэхнічнай тэматыкі СССР і замежных краін з мэтай аналіза метадаў бібліяграфавання дакументаў (паўнаты адлюстравання патока, межаў адбора дакументаў). Пачынаючы з 1980-х гадоў 20 стагоддзя Нацыянальная кніжная палата пастаянна друкуе агляды бібліяграфічнай прадукцыі НТІМС, як і па іншых галінах з мэтай пастаяннага аналізу існуючага становішча і перспектывы развіцця. Найбольшы ўклад у гэты накірунак маніторынга ўнеслі выкладчыкі Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта культуры, якія у канцы 20 стагоддзя распрацавалі метадыку інфармацыйнай дыягностыкі аб'екта ў навукова-тэхнічнай сферы.

Пытанні для самакантролю

1. Дайце агульную характарыстыку існуючых падыходаў да азначэння тэрміна «інфармацыйныя рэсурсы».
2. Назавіце прыметы класіфікацыі інфармацыйных рэсурсаў НТiМС.
3. Прывядзіце прыклады сістэмных і структурных сувязей інфармацыйнай прадукцыі НТiМС.
4. Вызначыце мэты і прынцыпы маніторынгу інфармацыйных рэсурсаў НТiМС

1.2.2. Дакументныя рэсурсы як асноўны від інфармацыйных рэсурсаў

Адным з асноўных аб'ектаў галіновай інфармацыйнай дзейнасці з'яўляюцца дакументныя рэсурсы. Яны маюць істотныя адрозненні ад дакументаў гуманітарнай і грамадскай сферы. Іх можна звесці да наступных: асаблівасцей сацыяльнага прызначэння ў грамадстве, інтэрнацыянальны характар ведаў, заключаных у гэтых дакументах, складанасць зместу і мовы, асаблівасці структуры і іншыя.

Відавочна, што і спажывыцы навукова-тэхнічнай інфармацыі таксама маюць спецыфічныя патрэбнасці, якія дэтэрмініраваны шматлікімі аб'ектыўнымі і суб'ектыўнымі фактарамі.

Асаблівасць сацыяльнага прызначэння дакументаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне заключаецца, у першую чаргу, у тым, што яны садзейнічаюць развіццю прагрэса ў навукова-тэхнічнай, аграрнапрамысловай, медыцынскай сферы, якія вызначаюць узровень развіцця эканомікі дзяржавы і сацыяльны ўзровень яе насельніцтва. Навукова-тэхнічная інфармацыя ўплывае таксама і на палітыку, культуру, экалогію. У развітых дзяржавах даўно і добра асэнсавалі ролю навуковай і тэхнічнай інфармацыі і выкарыстоўваюць яе на карысць грамадству. Напрыклад, навукова-тэхнічная інфармацыя адыграла вялікую ролю ў эканамічным адраджэнні Японіі, Рэспублікі Карэя і іншых краін пасля вайны; у Германіі інфармацыю лічаць палівам будучыні, у ЗША — рэсурсам, з дапамогай якога падтрымліваюць канкурэнтаздольнасць дзяржавы на сусветным рынку, здароў'е і дабрабыт нацыі.

Інтэрнацыянальную прыроду, пераемнасць навукова-тэхнічных ведаў вучоныя разумелі даўно. Як ніколі раней інтэрнацыянальны характар ведаў рэалізуецца сёння ў магутным працэсе інтэлектуальнай, навуковай і тэхнічнай інтэграцыі і праяўляецца: у шматлікіх міжнародных навукова-тэхнічных праектах (напрыклад, у атамнай энэргетыцы, авіяцыі космачасе, экалогіі, электронна-вылічальнай тэхніцы, фізіцы і г.д.), у стварэнні міжнародных навукова-даследчых устаноў, часопісаў, правядзенні з'ездаў, канферэнцый і выданнях па іх выніках і г.д.

Менавіта ў навуцы, тэхніцы, медыцыне адбываецца сусветнае выкарыстанне навукова-тэхнічных вынікаў, а пэўныя адкрыцці робяць літаральна перавароты не толькі ў навуковых, але і ў дзелавых і нават палітычных колах: адбываюцца змены ў фінансаванні і планаванні навукі, пераарыентуюцца вучоныя, лабараторыя, інстытуты, фірмы, з'яўляюцца новыя выданні і г.д.

Асаблівасці зместу і мовы дакументных рэсурсаў у навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы, а таксама ў аграпрамысловым комплексе дэтэрмінаваны складанасцю саміх аб'ектаў уваходзячых у іх навук і галін, метадаў і інструментарыя вывучэння гэтых аб'ектаў, а таксама асаблівасцямі навуковай мовы.

Спецыфіка мовы заключаецца ў тым, што шырока выкарыстоўваюцца фармалізаваныя мовы (хімічныя, фізічныя, матэматычныя формулы, ураўненні, табліцы, графікі, схемы) і спецыяльная тэрміналогія. Толькі ў біялогіі раслін і жывёл існуе каля 2 млн. спецыяльных тэрмінаў, некалькі мільёнаў тэрмінаў выкарыстоўваюцца ў іншых прыродазнаўчых навук, у тэхніцы і сельскай гаспадарцы. Шырока выкарыстоўваецца лацінская мова для азначэння відаў раслін і жывёл, назваў лекаў і інш.

Структура дакументных рэсурсаў па адзначаных галінах таксама мае адметныя рысы. Іх зместавая (тэматычная) структура з'яўляецца галоўнай, сістэмаўтваральнай, яна ідэнтыфікуе канкрэтныя дакументы і вызначае іх галіновую прыналежнасць. У інтэграцыйных працэсах навукова-тэхнічны

прагрэс набывае міжгаліновы характар і гэта фарміруе міжгаліновую частку дакументных рэсурсаў.

Адметнай рысай дакументных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне з'яўляюцца відавны асаблівасці і іх прапорцыі. У складзе дакументных патокаў акрамя кніг, брашур і серыяльных выданняў значнае месца займаюць спецыяльныя віды літаратуры і дакументацыі: патэнтныя дакументы, тэхнічныя нарматыўна-прававыя акты, прамысловыя каталогі, а таксама неапублікаваныя дакументы і інш. Усё большая частка першаснай дакументнай інфармацыі змяшчаецца на электронных носьбітах.

У сувязі са спецыфікай заключанай ў гэтых дакументах інфармацыі яны маюць вялікае значэнне менавіта ў развіцці тэхнікі і тэхналогіі, іншай практычнай дзейнасці. Так, патэнтныя акты ўнасць любой дзяржавы, якая пацвярджаецца большасцю выданных ахоўных дакументаў, сведчыць аб яе навукова-тэхнічным узроўні.

Сучасныя дакументныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы характарызуюцца такімі каштоўнасцямі ўласцівасцямі, як актуальнасць тэматыкі, паўната звестак аб аб'екце, апэратыўнасць, даставернасць, арыгінальнасць звестак і г.д. *Актуальнасць* праяўляецца як адпаведнасць тэматыкі дакумента найбольш важным праблемам навуковай і практычнай дзейнасці, яго неабходнасцю для розных галін навукі і практыкі. *Арыгінальнасць* – гэта наяўнасць у дакуменце новых звестак, невядомых навуцы і практыцы раней. Дакладнасць звестак звязана з максімальнай адпаведнасцю аб'ектыўнай рэальнасці, прынятым нормам і правілам. *Дакладнасць* характэрызуе адпаведнасць, правэранасць інфармацыі практыкай вытворчасці і лячэння. Часта яна пацвярджаецца вывадамі кваліфікаванай экспертызы. Найбольш даставернымі лічацца дакументы, высновы і рэкамендацыі з якіх ужо ўкараніліся ў практычную дзейнасць. *Паўната звестак аб аб'екце* ўяўляе адлюстраванне ў дакументах усіх, найбольш сутнасных даных, якія характэрызуюць аб'ект з усіх бакоў і з розных пунктаў погляду. *Апэратыўнасць* фіксацыі звестак і распаўсюджвання дакументаў характарызуецца часовым інтэрвалам, які прайшоў ад моманта стварэння новых ведаў да моманта прадстаўлення гэтых звестак чытачу. *Суадносінны формы*

замацавання ведаў мэтам стварэння дакумента звязаны з логікай пабудовы, зместам, ступенню падрабязнасці асвятлення праблемы, складанасцю выкарыстанай мовы пры стварэнні дакумента пэўнага віда для задавальнення інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў інфармацыі. Гэтыя ўласцівасці выступаюць таксама і ў якасці патрабаванняў, якія прад'яўляюць карыстальнікі інфармацыі да дакументаў. Аднак на практыцы не існуе дакументаў, у якіх былі б прадстаўлены ўсе каштоўнасныя ўласцівасці адначасова. На каштоўнасць дакументаў для пэўных катэгорый карыстальнікаў уплываюць таксама від дзейнасці, этап даследаванняў і распрацовак, тэма даследавання і іншыя сацыяльна-эканамічныя і псіхалагічныя фактары.

Структура дакументных інфармацыйных рэсурсаў

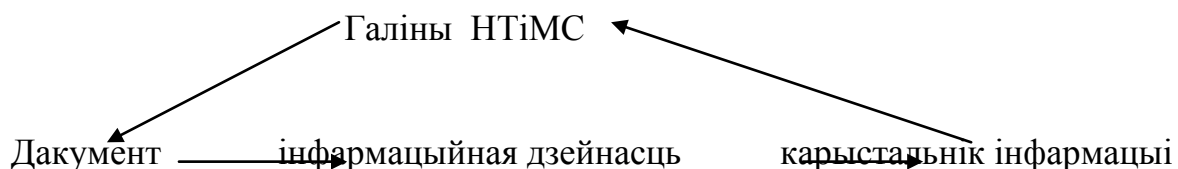
Ў адпаведнасці з галіновымі асаблівасцямі дакументных крыніц інфармацыі навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы структура патока дакументаў прадстаўлена:

- дакументамі па розных галінах, якія уваходзяць ў гэтую сферу: прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне;
- дакументамі вузкатэматычнай накіраванасці, якія звязаны з дыферэнцыяцыяй кожнай з галін, увайшоўшых ў сферу;
- дакументамі комплекснага, міжгаліновага, характару, якія з'яўляюцца вынікам уплыву працэса інтэграцыі. Гэта дакументы па такіх, напрыклад галінах, як механізацыя сельскай гаспадаркі, біяфізіка, генная інжэнерыя, аграпрамысловая інтэграцыя, экалагічна чыстыя тэхналогіі і інш.;
- часткова дакументамі аддаленых тэматычна ад данай сферы галін, якія аказваюць на яе уплыў. Гэта дакументы па галіновай эканоміцы, паліталогіі і г.д.

Такім чынам, знешнія тэматычная межы дакументных інфармацыйных рэсурсаў акрэслены асноўнымі галінамі комплексу з улікам дзеючых у іх працэсах дыферэнцыяцыі і інтэграцыі. Унутраныя межы, а таксама тэматычная структура дакументаў данай сферы выражаюцца ў класіфікацыйных схемах, такіх, як Універсальная дзесятковая класіфікацыя, Міжнародная патэнтная класіфікацыя, Міжнародны класіфікатар стандартаў, Рубрыкатары ДРНТІ,

медыцынскі класіфікатар MESH і іншымі. Такім чынам, назіраецца непасрэдна ўплыў галінаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы на інфармацыйную дзейнасць праз дакументныя рэсурсы. З іншага боку, карыстальнік інфармацыі праз яго інфармацыйныя патрэбнасці таксама ўплывае на інфармацыйную дзейнасць.

Дакументны інфармацыйны паток з'яўляецца ўпарадкаваным мноствам дакументаў, якія фіксуюць веды і прызначаны дзеля іх перадачы ў пэўным сацыяльным асяроддзі. У працэсе аналіза і выяўлення ён становіцца рэальным аб'ектам. Аналіз дакументнага патока часцей разглядаюць па тыпавідавых, тэматычных, геаграфічных, моўных, выдавецкіх, арганізацыйна-фірменных, аўтарскіх і іншых кірунках. Аналіз структуры патока з'яўляецца адным з напрамкаў маркетынговых даследаванняў. Па выніках такога аналізу можна даведацца аб кірунках даследаванняў, профілі і дыяпазоне дзейнасці арганізацый і асобных спецыялістаў.

Відавы састаў галіновага дакументнага патоку

Відавы састаў дакументнага патоку па НТiMC складаецца з родных відаў дакументаў, якія адлюстроўваюць вынікі навуковай, навукова-практычнай, інавацыйнай дзейнасці. Яны прадстаўлены як у друкаванай, так і электроннай форме. У першасным патоку дакументаў знаходзяцца *кнігі*, розныя па тэматыцы галін НТiMC, а таксама па мэтавым, чытацкім адрасе, характары інфармацыі, матэрыяльнай канструкцыі (манаграфіі, навуковыя зборнікі, аўтарэфераты дыссертацый, прэпрынты, падручнікі, даведачныя выданні і інш). Аператыўна адлюстроўваюць новую навуковую інфармацыю, а таксама дасягненні ў вытворчай, медыцынскай, сельскагаспадарчай дзейнасці *перыядычныя выданні* (газеты, часопісы, бюлетэні). *Патэнтныя дакументы* змяшчаюць вынікі інавацыйнай дзейнасці на ўзроўні вынаходстваў, карысных мадэляў, прамысловых узораў, таварных знакаў, сартоў раслін. У іх ўпершыню апісваюцца тэхналогіі, абсталяванне, рэчывы, выкарыстанне якіх можа даць

вядлікі эканамічны прарыў. У дакументным патоку яны прадстаўлены апісаннямі да нацыянальных, рэгіянальных, міжнародных заявак, апісаннямі да патэнтаў на вынаходствы, карысныя мадэлі і іншыя аб'екты. *Неапублікаваныя дакументы* адлюстроўваюць вынікі як навуковых даследаванняў, так і вопытна-канструктарскіх, вопытна-тэхналагічных работ. Да іх адносяць дысертацыі, дэпаніраваныя навуковыя працы, справаздачы аб навукова-даследчых (НДР), вопытна-канструктарскіх (ВКР), вопытна-тэхналагічных (ВТР) работах. *Прамысловыя каталогі* даюць ўяўленне аб сучасным абсталяванні, якое вырабляецца сёння, аб яго перспектывах узорах, аб абсталяванні, якое ёсць у продажы. Яны падзяляюцца у залежнасці ад таго, з якой мэтай ствараюцца, на прамысловыя каталогі для вытворчасці (наменклатурныя, галіновыя, каталогі-лісткі) і рэкламныя (каталогі ўдзельнікаў выстаў, вырабаў фірм, гандлёвыя). *Нарматыўна-тэхнічныя дакументы* ўключаюць звыш 60 розных відаў. Яны рэгулююць тэрміналогію, практычную дзейнасць, забяспечваюць бяспеку выпускаемай прадукцыі і паслуг для жыцця, здароўя чалавека і навакольнага асяроддзя. Многія з іх маюць дзяржаўнае значэнне, гарманізаваны з аналагічнымі дакументамі сусветнай супольнасці. Сярод іх вызначаюцца тэхнічныя нарматыўна-прававыя акты па тэхнічным нарміраванні і стандартызацыі (тэхнічныя рэгламенты, тэхнічныя кодэксы, стандарты), а таксама тэхнічныя умовы, прадстандарты, будаўнічыя нормы, нормы пажарнай бяспекі, авіяцыйныя нормы і іншыя віды.

Сучаснаму патоку дакументаў НТiМС уласцівы наступныя тэндэнцыі: агульнага колькаснага павялічэння; змянення якасных асаблівасцей і ўнутранай структуры. Колькаснае павялічэнне дакументаў НТiМС у Беларусі залежыць ад аб'ектыўных і суб'ектыўных фактараў, такіх як: развіццё самой навукі, з'яўлення новых навукова-даследчых устаноў, павялічэнне колькасці навуковых кадраў. Якасныя характарыстыкі дакументных патокаў звязаны з павышэннем ролі навуковай інфармацыі, якая знаходзіцца зараз не толькі ў навуковых выданнях, але ўсе часцей і ў вытворча-практычных і вучэбных выданнях. Так з'віліся навукова-вытворчыя манаграфіі, вучэбныя дапаможнікі з элементамі навуковых выданняў. У сваю чаргу, навуковыя дакументы

дыферэнцыруюцца на навукова-практычныя, навукова-тэарэтычныя і навукова-метадычныя. Гэта сведчыць аб аператыўным адлюстраванні актуальных праблем навукі ў практычнай і вучэбнай дзейнасці. Пашыраецца чытацкі адрас створаных дакументаў. Шырокае выкарыстанне навуковых выданняў адбываецца ў вучэбнай і вытворчай дзейнасці. Вынікі даследаванняў і распрацовак беларускіх вучоных распаўсюджваюцца не толькі ў традыцыйным выглядзе, але ўсе часцей і электронным, распаўсюджваюцца ў Інтэрнет. Дакументы НТІМС хутка становяцца таварам, якім можна гандляваць. Спецыяльную літаратуру па гэтай тэматыцы у Беларусі выдаюць як дзяржаўныя (Беларуская навука, Вышэйшая школа), так і недзяржаўныя выдавецтвы (Харвест, Тэхнапрынт, Парадыз і іншыя). Напрыклад, выдавецкі дом “Беларуская навука”(<http://www.belnauka.by>) выдае каля 30 навуковых часопісаў, а таксама манаграфіі, навуковыя зборнікі, матэрыялы навуковых канферэнцый. Штогод выдавецтва выпускае звыш 100 назваў кніг і часопісаў.

Заканамернасці развіцця дакументнага патока НТІМС і іх уздзеянне на вытворчасць інфармацыйнай прадукцыі і інфармацыйнае абслугоўванне карыстальнікаў

Вывучэнню заканамернасцей развіцця дакументных патокаў у спецыяльнай літаратуры удзяляецца значная увага . Найбольш агульнымі заканамернасцямі для галіновых дакументных патокаў з’яўляюцца:

- 1) колькаснае павялічэнне патока ;
- 2) рассеянне інфармацыі ў патоку;
- 3) старэнне інфармацыі .

Колькаснае павялічэнне патоку залежыць ад узроўня развіцця навукі, павялічэння колькасці навуковых кадраў, а таксама практыкаў, якія ствараюць інавацыі, пашырэння вытворчасці, і адпаведна, дзейнасці выдавецтваў.

Шырока распаўсюджаным з’яўляецца ўяўленне, што асноўныя віды дакументаў навукова-тэхнічнай тэматыкі павялічваюцца па экспаненце, якая прадугледжвае падваенне пэўнай велічыні праз пэўныя прамежкі часу. На думку вучоных, кожныя 40—50 год адбываецца падваенне грамадскага

тэзауруса ўвогуле і спецыяльнага ў прыватнасці. Праілюструем гэту заканамернасць на прыкладзе развіцця дакументных патокаў па усіх галінах НТiМС. Так, калі ў параўнанні з дарэвалюцыйным перыядам колькасць літаратуры па прыродазнаўстве і сельскай гаспадарке у 60-я гады павялічылася ў 32 разы, то па тэхніцы—ў 289 разоў, а па медыцыне ў 23 разы.

Асабліва хутка павялічваецца дакументны паток у вядучых і прагрэсіўных галінах НТiМС, ад якіх у першую чаргу залежыць безапаснасць і канкурэнтаздольнасць нашых распрацовак. Гэтая заканамернасць з'яўляецца усеагульнай, яе ўздзеянне на дакументныя патокі НТiМС адчуваецца і на іншых прыкладах. Так, калі ў 1910 гаду па хіміі і хімічнай тэхналогіі ў свеце было апублікавана прыкладна 13 тыс. часопісных артыкулаў і кніг, то ў 1975 гаду ужо 413 тыс. (павялічэнне амаль што ў 32 разы) і 85 тыс. па фізіцы супраць 1,9 тыс. (павялічэнне амаль у 45 разоў). Разам з тым, спецыялістамі адзначалася, што экспаненцыяльнае павялічэнне дакументнага патока па актуальных праблемах характэрна для не вельмі працяглага перыяду, затым гэтая заканамернасць не вытрымліваецца. У працэсе інфармацыйнай дзейнасці значнае павялічэнне дакументнага патока па пэўнай тэматыцы, пэўных краін і арганізацый, а таксама і аўтараў сведчаць аб актуальнасці, грамадскай значнасці праблемы і аб ўкладзе асобы ў распрацоўку пэўнай праблемы. Аднак існуюць механізмы самаарэгулявання аб'ёму патоку, якія не дазваляюць карыстацца толькі статыстычнымі паказчыкамі пры яго аналізе. Гэта такія механізмы, як старэнне інфармацыі і імкненне да ушчыльнення.

Старэнне – гэта аб'ектаўны працэс страты актуальнай і карыснай для спажыўца інфармацыі і з'яўленне новай, больш поўнай і даставернай. Такім чынам, па часе стварэння нельга меркаваць аб актуальнасці дакумента ці аб яго састарэласці. З цягам часу частка інфармацыі страчвае актуальнасць, а іншая працягвае выкарыстоўвацца. Для вызначэння тэмпаў старэння інфармацыі ўжываецца паказчык «паўперыяд жыцця дакументаў», які быў прапанаваны ў 1960 годзе Р.Бартанам і Р.Кеблерам. Ён вымяраецца часам, на працягу якога надрукавана палова усіх выкарыстаных выданняў. Аналіз часцей за ўсё праводзіцца на падставе цытавання. У розных галінах НТiМС старэнне

інфармацыі адбываецца рознымі тэмпамі Напрыклад, у біялогіі- сярэдні паўперыяд жыцця складае 3 гады, ў металургіі- 4 гады, фізіцы – 4,6 гадоў машынабудаванні – 4,8 гадоў, хіміі – 8 гадоў, геалогіі – 16 гадоў і г.д. Час старэння дакументаў залежыць не толькі ад галіны ведаў, але і ад віда дакумента. Так артыкул з часопіса, прамысловы каталог, патэнтны дакумент будуць старэць хутчэй, чым манаграфія, справаздача аб НДР, даведнік. У параўнанні з тэхнічнай, сельскагаспадарчай і медыцынскай літаратура старэюць больш марудна. Гэта звязана з тым, што ў жывых арганізмах кардынальныя змяненні адбываюцца не вельмі хуткімі тэмпамі. Таму, калі сярэдні паўперыяд жыцця дакументаў НТІМС, па У. Матылеву, складае 7 гадоў, то для сельскагаспадарчай і медыцынскай літаратуры – каля 10 гадоў.

Пры ажыццяўленні інфармацыйнай дзейнасці таксама трэба ўлічваць і інфармацыйныя патрэбнасці карыстальнікаў, для некаторых з якіх 20-ці гадовая інфармацыя можа быць актуальнай, а па пэўных праблемах, напрыклад, па вылічальнай тэхніцы, яна будзе старэць значна больш хуткімі тэмпамі. У інфармацыйнай дзейнасці асаблівасці старэння розных дакументаў неабходна ўлічваць пры захаванні дакументаў ў фондзе ці базах даных, пры рэтраспектыўным пошуку інфармацыі, пры стварэнні тэматычных картатэк і бібліяграфічных паказальнікаў. Каб больш дакладна вызначыць старэнне дакументаў пэўнай тэматыкі ці пэўнага віда выкарыстоўваюць ўскосныя паказчыкі старэння дакументаў: кнігавыдача, спасылкі на дакументы, заяўкі на капіраванне, заяўкі на рэтраспектыўны пошук, экспертныя адзнакі, наяўнасць перавыданняў, адмена нарматыўных дакументаў. Пры канчатковым вырашэнні пытання старэння дакумента неабходна ўлічваць адразу некалькі паказчыкаў.

У апошні час аналіз значнасці і аўтарытэтнасці часопісаў, актуальнасць апублікаванай ў іх інфармацыі, а таксама хуткасць старэння матэрыялаў вызначаюць на падставе імпакт-фактара (Impact Factor), які вызначае суадносіны колькасці спасылак, якія часопіс атрымаў у бягучым годзе, на артыкулы, апублікаваныя ў даным часопісе за два папярэднія гады, да колькасці артыкулаў, якія апублікаваны ў гэтым часопісе за тыя ж два папярэднія гады. Напрыклад, імпакт фактар часопіса за 2011 год будзе: $ИФ\ 2011=A/B$, дзе А –

колькасць цытаванняў на працягу 2011 г. артыкулаў, апублікаваных у даным часопісе ў 2009–2010 гг; В – колькасць артыкулаў, апублікаваных у даным часопісе ў 2009 – 2010гг. Гэты паказчык дае ацэнку часопісу, адлюстроўвае яго чытацкую аўдыторыю, сведчыць аб цікавасці да яго. Гэты паказчык магчыма выкарыстоўваць для ацэнкі ці параўнання значнасці канкрэтнага часопіса па адносінах да іншых часопісаў у пэўнай галіне, ці па пэўнай тэме. Існуюць і іншыя крытэрыі актуальнасці часопісаў і размешчаных у іх матэрыялаў, напрыклад, крытэрыі “паўперыяд жыцця артыкулаў”.

Рассяянне інфармацыі – гэта змяшчэнне дакументаў па адной тэматыцы ў розных крыніцах – часопісах, зборніках трудоў, матэрыялах канферэнцый. Рассяянне – гэта таксама выданне кгіг па адной тэматыцы ў розных, непрофільных выдавецтвах, размяшчэнне артыкулаў ў часопісах, якія не адпавядаюць іх тэматыцы. Ўпершыню гэтую заканамернасць адкрыў англійскі спецыяліст С. Брэдфард. У адпаведнасці з законам С.Брэдфарда часопісы па прадуктыўнасці можна сгрупаваць такім чынам, што яны створаць 3 «зоны»: А – зона профільных выданняў, ці ядзерная зона. Яна змяшчае артыкулы з невялікай колькасці часопісаў, якія поўнасцю адпавядаюць тэме запыта карыстальніка. Зона В – зона часопісаў сумежнай тэматыкі, а таксама агульнагаліновых часопісаў. Колькасць часопісаў ў ей павялічваецца. Зона С змяшчае часопісы непрофільнай тэматыкі і складаецца з яшчэ большай колькасці часопісаў, якія змяшчаюць матэрыялы па тэматыцы запыта карыстальніка. С.Брэдфард устанавіў, што калі ў кожнай зоне змяшчаецца 1/3 частка артыкулаў, то колькасць часопісаў павялічваецца ў 5 разоў ў кожнай зоне. Такім чынам, атрымліваецца, што ў адносінах да профільных часопісаў, якія змяшчаюць 1/3 частку неабходнай спецыялісту інфармацыі, 2/3 яе часткі рассяяна ў часопісах іншых зон. Аднак далейшыя даследаванні паказалі, што не па ўсіх праблемах назіраецца гэтая заканамернасць. У 70-я гады была адкрыта новая заканамернасць, якая атрымала назву «канцэнтрацыя інфармацыі». Яна будзе праяўляцца там, дзе суадносіны профільнай і непрофільнай інфармацыі складаюць 60 : 40. Так, па некаторых тэмах селькай гаспадаркі, напрыклад, пчалярства, бульбаводства і іншых назіраецца канцэнтрацыя інфармацыі ў

профільных часопісах. Па такіх тэмах, як — ягадныя расліны, зерне-бабовыя і іншых назіраецца рассяенне інфармацыі. У цэлым можна сказаць, што па між-галіновых тэмах, а таксама па новых тэмах і праблемах назіраецца рассяенне інфармацыі, па стабільных галінах, наадварот – канцэнтрацыя інфармацыі. Заканамернасці рассяення і канцэнтрацыі інфармацыі неабходна ўлічваць пры выкананні тэматычных даведак, падрыхтоўцы тэматычных дас'е, стварэнні тэматычных бібліяграфічных паказальнікаў.

Такім чынам, дакументны паток па тэматыцы НТіМС — гэта самастойная дынамічная сістэма, якой ўласцівы не толькі з'яўленне новых элементаў, іх павялічэнне, але і старэнне, адміранне старых. Пэўным чынам характарыстыкі дакументных рэсурсаў уплываюць на інфармацыйныя патрэбнасці карыстальнікаў з боку іх выкарыстання, спрыяюць стварэнню новых ідэй, канкурэнтаздольнай прадукцыі.

Пытанні для самакантролю

1. Якую спецыфіку маюць дакументныя рэсурсы НТіМС?
2. Якія віда-тыпалагічныя, колькасныя, галіновыя, моўныя асаблівасці характэрны для дакументных рэсурсаў НТіМС?
3. Як вымяраецца ступень рассяення дакументаў па галінах НТіМС?
4. У чым асаблівасці старэння асобных відаў дакументаў, дакументаў па пэўнай тэматыцы?
5. Што такое імпакт-фактар і як ён вымяраецца?

1.2.3. Бібліяграфічныя рэсурсы НТіМС

Бібліяграфічная прадукцыя – гэта матэрыяльна рэалізаваныя формы існавання бібліяграфічнай інфармацыі, якія знаходзяцца ва ўзаемасувязі паміж сабой, утвараючы пэўную сістэму. Бібліяграфічныя рэсурсы па галінах навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплексу з'яўляюцца часткай рэспубліканскай сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі. Яны разнастайны па змесце, формах, функцыянальнай і тыпавідаввой структуры.

Бібліяграфічная прадукцыя НТіМС складае пэўную сукупнасць адзінак, якія магчыма падзяліць па розных прыметах, што зафіксавана ў СТБ ГОСТ 7.0 – 2004 «Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія». Бібліяграфічная

прадукцыя традыцыйнага характару на паперы прадстаўлена галіновымі, тэматычнымі, шматгаліновымі, міжгаліновымі бібліяграфічнымі паказальнікамі і спісамі літаратуры. Для НТІМС характэрна складанне паказальнікаў, якія адлюстроўваюць асобныя віды дакументаў, змест часопісаў. На сучасным этапе развіцця значную долю складае бібліяграфічная прадукцыя персанальнага характару (прысвечаная як выдатным вучоным, так і адлюстраванню навуковых прац розных устаноў). Бібліяграфічная прадукцыя размяшчаецца ў часопісах, кнігах, так і выходзіць асобнымі выданнямі. У патоку прадстаўлены ўсе яе тыпы: паказальнікі, спісы, агляды. Сёння ў патоку бібліяграфічнай прадукцыі пераважаюць выданні ў электронным выглядзе. Асноўнымі прызнакамі адрознення бібліяграфічных рэсурсаў НТІМС з’яўляецца іх накіраванасць на забеспячэнне навуковай, вытворчай, адукацыйнай дзейнасці, гэта значыць, што яны выкарыстоўваюцца для забеспячэння прафесійных інфармацыйных патрэбнасцей. Адною з сучасных тэндэнцый выкарыстання бібліяграфічнай прадукцыі пры абслугоўванні спецыялістаў з’яўляецца яе прамежкавы характар як вынік абслугоўвання, што звязана з патрабаваннем да камфортнасці атрымання інфармацыйнай паслугі. Бібліяграфічныя дапаможнікі з’яўляюцца прамежкавым этапам падрыхтоўкі выстаў літаратуры, Дней спецыяліста і іншых мерапрыемстваў. На падставе створаных бібліяграфічных спісаў навукова-тэхнічныя бібліятэкі рыхтуюць тэматычныя падборкі дакументаў, дайджэсты, аналітычныя агляды. Пры стварэнні бібліяграфічнай прадукцыі шырока выкарыстоўваюцца электронныя інфармацыйныя рэсурсы. Па-ранейшаму асобнае месца займаюць праблемна-арыентаваныя бібліяграфічныя паказальнікі, тэматыка якіх як правіла, звязана з выкананнем комплексных, міжгаліновых даследаванняў. Іх падрыхтоўка патрабуе ад бібліёграфа разнастайных не толькі прафесійных, але і прыкладных, звязаных з тэмай, ведаў. В.В. Брэжнева вызначае кола бібліяграфічных дапаможнікаў, якія складаюцца бібліятэкамі і інфармацыйнымі службамаі.

Табліца 1.

Аспект групоўкі	Віды дапаможнікаў	Азначэнне

Мэтавае прызначэнне	Дзяржаўныя	Дапаможнікі, якія інфармуюць аб выпускаемых у краіне дакументах на падставе іх дзяржаўнай рэгістрацыі
	Навукова-дапаможныя	Дапаможнікі, прызначаныя ў дапамогу навукова-вытворчай дзейнасці
	Прафесійна-вытворчыя	Дапаможнікі, прызначаныя спецыялістам розных галін практычнай дзейнасці
Храналагічны ахоп дакументаў	Бягучыя	Дапаможнікі, якія рэгулярна і апэратыўна адлюстроўваюць новыя дакументы
	Рэтраспектыўныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць масіў дакументаў за які-небудзь перыяд часу ў мінулым
	Перспектыўныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы, запланаваныя да выдання
Тэматычныя межы адлюстраваных дакументаў	Універсальныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы па ўсіх галінах ведаў (напрыклад, "Летапіс друку" ці "Афіцыйны бюлетэнь. Вынаходствы. Карысныя мадэлі. Прамысловыя ўзоры»)
	Галіновыя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы па пэўнай галіне ведаў і (ці) практычнай дзейнасці
	Тэматычныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы па пэўнай тэме, праблеме ў межах якой-небудзь галіны
	Праблемна-арыентаваныя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы па скразной, міжгаліновай

		праблематыцы
	Краязнаўчыя	Дапаможнікі, якія адлюстроўваюць дакументы аб пэўнай мясцовасці (крае)
	Персанальныя	Дапаможнікі, якія прысвечаны адной асобе, навуковаму калектыву, арганізацыі
Спосабы аналітычнай перапрацоўкі інфармацыі	Сігнальныя	Дапаможнікі, ў якіх усе ці большасць запісаў абмежаваны бібліяграфічным апісаннем
	Анатаваныя	Дапаможнікі, ў якіх усе ці большасць запісаў уключаюць анатацыі
	Рефератыўныя	Дапаможнікі, ў якіх усе ці большасць запісаў уключаюць рефераты
Структура дапаможніка	Спісы	Дапаможнікі з простаай структурай
	Паказальнікі	Дапаможнікі значнага аб'ёма са складанай структурай і навукова-даведачным апаратам
	Агляды	Дапаможнікі, якія прадстаўляюць звязаную характарыстыку адлюстраваных дакументаў
Способы групоўкі дакументаў у дапаможніку	Сістэматычныя	Дапаможнікі, у якіх бібліяграфічныя запісы размешчаны ў адпаведнасці з пэўнай класіфікацыяй
	Прадметныя	Дапаможнікі, у якіх бібліяграфічныя запісы прыведзены пад прадметнымі рубрыкамі, размешчанымі ў алфавітным парадку

	Фармальныя	Дапаможнікі, у якіх бібліяграфічныя запісы размешчаны ў фармальным парадку - ў алфавіце аўтараў ці заглавій, у храналогіі выхада дакументаў і г.д.
Форма існавання	Картатэкі	Дапаможнікі, рэалізаваныя ў карткавай форме
	Неапублікаваныя дапаможнікі	Дапаможнікі, існуючыя ў машынапісным (рукапісным) выглядзе
	Апублікаваныя дапаможнікі	Дапаможнікі, якія выдадзены ў выглядзе самастойнага выдання
	БД	Дапаможнікі ў машыначытальным выглядзе
	Прыкніжныя і прыартыкулярныя спісы	Дапаможнікі, якія размешчаны ў кнізе ці пасля артыкула і адлюстроўваюць дакументы па тэматыцы гэтых публікацый – якія выкарыстоўваюцца, цытуюцца і (ці) рэкамендуюцца
	Спісы літаратуры да дысертацый і справаздач НДРіВКР	Аналагічна, але прыстасавана да даных неапублікаваных дакументаў
	Унутрыкніжныя (ўнутрычасопісныя) дапаможнікі	Дапаможнікі, якія з’яўляюцца самастойным раздзелам ў структуры кнігі ці часопіса

1.2.4 Электронныя інфармацыйныя рэсурсы

Электронныя інфармацыйныя рэсурсы НТіМС прадстаўлены як першаснымі поўнатэкставымі, фактаграфічнымі і аб’ектаграфічнымі рэсурсамі, так і другаснымі – бібліяграфічнымі і рэфератыўнымі БД. Пытаннем класіфікавання электронных рэсурсаў прысвечаны шмат публікацый

спецыялістаў, але вычарпальная класіфікацыя адсутнічае. Напрыклад, у СТБ 7.73-96 «Пошук і распаўсюджванне інфармацыі» называюцца такія віды БД як:

А Па раскрыцці зместа

A1 бібліяграфічныя

A2 рэфератыўныя

A3 поўнатэкставыя

A4 гіпертэкставыя

В Па аб'екту адлюстравання

B1 дакументальныя

B2 аб'ектаграфічныя

B2.1 фактаграфічныя

B2.2 лексікаграфічныя

B2.3 паказчыкаў

С Па форме прадстаўлення інфармацыі

C1 лікавая

C2 тэкставая

C3 лікава-тэкставая

Супрацоўнікі ЦНБ НАН прапануюць класіфікацыю WEB-рэсурсаў:

А Па структуры

A1 шматўзроўневыя карпаратыўныя WEB- сайты

A2 шматўзроўневыя раздзелы на WEB- сайтах

A3 WEB-старонкі бібліятэк

В Па інфармацыйным нападзенні

B1 неілюстраваныя

B2 ілюстраваныя

B3 першасныя

Вядомы таксама класіфікацыі І. Г. Моргенштерна, Г. М. Швецовай-Водкі, якія падзяляюць электронныя бібліяграфічныя рэсурсы больш чым па дваццаці прыметах, сярод якіх: грамадскае прызначэнне, віда-тыпалагічныя асаблівасці адлюстраваных дакументаў, зместава-тэрытарыяльныя сувязі дакументаў, месца і час стварэння дакументаў, спосаб бібліяграфічнай характарыстыкі,

выкарыстанне аперацыйнай сістэмы і праграмных сродкаў, сувязі с поўнымі тэкстамі дакументаў і інш. Электронныя інфармацыйныя рэсурсы магчыма класіфікаваць таксама па зместавым прызнаку, ступені згортывання інфармацыі, функцыянальнай прымеце. Яны могуць змяшчацца на дыскрэтных носьбітах – CD дысках, але значная іх частка размешчана ў Інтэрнэт.

Сеткавыя электронныя інфармацыйныя рэсурсы НТіМС

Да сеткавых інфармацыйных рэсурсаў НТіМС адносяць: галіновыя раздзелы ўніверсальных інтэрнет-каталогаў і навігатораў; галіновыя парталы; вэб-сайты ўстаноў і бібліятэк; персанальныя і тэматычныя вэб-сайты; галіновыя раздзелы віртуальных бібліятэк; галіновыя электронныя энцыклапедыі, слоўнікі і даведнікі і іншыя.

Інтэрнет-каталогі по сетевых рэсурсах

Для пошуку неабходнай інфармацыі па тэматыцы НТіМС у Інтэрнэт выкарыстоўваюць два асноўных тыпа пошукавых сістэм: слоўныя і класіфікацыйныя. Слоўныя выкарыстоўваюць ключавыя словы, якія ўводзіць карыстальнік. У выніку машына выдае спісы спасылак на дакументы. Яны размяшчаюцца па частаце звароту да іх розных карыстальнікаў ці па паўнаце ўключэння выдзеленых ключавых слоў. Класіфікацыйныя пошукавыя сістэмы існуюць ў выглядзе каталогаў Інтэрнэт-рэсурсаў, якія падобны сістэматычным каталогам бібліятэк.

Каталогі Інтэрнэт-рэсурсаў падзяляюць на ўніверсальныя і спецыялізаваныя (напрыклад, галіновыя, ведамастныя, даведачныя, і інш.). Ва ўніверсальных інтэрнет-каталогах беларускай частцы Інтэрнэт (tut.by, open.by, all.by) можна знайсці інфармацыю па галінах НТіМС. Напрыклад, інфармацыйны партал tut.by (<http://www.tut.by>) у каталозе сайтаў у раздзеле «Прыродазнаўства і матэматыка» размяшчае масіў беларускіх вэб-сайтаў па розных галінах прыродазнаўчых навук: астраномія (15), біялогія (46), матэматыка (34), навукі аб жыцці (44), навукі аб зямлі (41), фізіка (44), хімія (42). Значна больш сайтаў і парталаў зафіксавана ў раздзеле каталога «Навука і адукацыя. Прыкладныя навукі»: машынабудаванне (1590), медыцына (417), сельская гаспадарка (148), будаўніцтва (341), хімічная прамысловасць (98). Інэкс цыта-

вання паказвае, напрыклад, што партал БелСГБ Аграweb Беларусь знаходзіцца на 20 месцы сярод галіновых электронных Інтэрнэт рэсурсаў. А на партал Med.by штодня заходзіць каля 400 наведвальнікаў.

Галіновыя парталы

Тэрмін «партал» азначае шматфункцыянальны сервер, які прадастаўляе карыстальніку розныя пошукавыя і інфармацыйныя магчымасці. Парталы прапаноўваюць карыстальнікам доступ да навін галіны, даведнікам, Інтэрнэт-крамам, прыводзяць усе спасылкі на арганізацыі і установы галіны і інш. Прыкладам галіновага партала можа выступаць партал БелСГБ Аграweb Беларусь.

Вэб-сайты ўстаноў і арганізацый

Многія арганізацыі НТіМС маюць функцыянуючыя ў Інтэрнэт вэб-сайты, якія падзяляюцца на: тыя, якія інфармуюць аб самой арганізацыі, яе навуковых праектах, прадукцыі і паслугах і тыя, якія створыны бібліятэкамі і інфармуюць аб розных відах інфармацыйных рэсурсаў: дакументах, якія ёсць ў бібліятэцы, аб створаных БД, аб БД, да якіх ажыццяўляецца доступ, прыводзяць спасылкі на інфармацыйныя рэсурсы іншых арганізацый. Усе рэспубліканскія галіновыя бібліятэкі маюць сайты ў Інтэрнэт. Для атрымання неабходнай інфармацыі аб асобных відах дакументаў неабходна звяртацца да сайтаў рэспубліканскіх інфармацыйных цэнтраў. Арганізацыя адукацыйнага працэса, а таксама адукацыйныя рэсурсы даступны на сайтах устаноў вышэйшай адукацыі.

Базы даных

База даных (БД) – гэта сукупнасць даных, якія арганізаваны па пэўных правілах, дзе прадугледжаны агульныя прынцыпы апісання, захавання і выкарыстання даных. БД – гэта адзін з найбольш распаўсюджаных электронных інфармацыйных рэсурсаў. Яны падзяляюцца па розных прыметах. Неабходны атрибут сайта біліятэкі, якая мае ў фондзе дакументы НТіМС, гэта электронны каталог – бібліяграфічная БД у машыначытальнай форме.

Даведачныя электронныя рэсурсы

Сеткавыя даведачныя рэсурсы прадстаўлены даведачна-энцыклапедычнымі парталамі і сайтамі, а таксама асобнымі даведачнымі выданнямі. У беларускай частцы Інтэрнэт размешчаны даведачна-энцыклапедычны медыцынскі партал

(<http://www.medportal.by>), які змяшчае артыкулы, навіны, кансультацыі, адрасы ўсіх медыцынскіх устаноў Беларусі і іншую карысную для зацікаўленых інфармацыю па медыцынскай тэматыцы. На сайтах бібліятэк размяшчаюцца сеткавая даведачная інфармацыя, напрыклад, «Каляндар знаменальных і памятных дат», раздзелы «Статыстыка».

Электронныя інфармацыйныя рэсурсы на кампакт-дысках

Інфармацыйныя выданні на CD і DVD дысках з'яўляюцца паўнаватаснымі інфармацыйнымі прадуктамі, якія змяшчаюць тэксты выданняў, бібліяграфічныя паказальнікі, рэфератыўныя і паўнатэкставыя БД, электронныя даведачныя матэрыялы і інш. Электронная форма прадстаўлення інфармацыі на CD і DVD дысках мае высокую шчыльнасць запісу інфармацыі і захоўвае яе ў нязменным выглядзе. Даныя на дысках больш практычны. На адзін дыск магчыма запісаць базу даных, якая змяшчае звыш мільёна бібліяграфічных запісаў. CD-ROM-тэхналогіі дазваляюць эканоміць плошчы для захавання дакументаў, праводзіць пошук бібліяграфічных спасылак і анатацый на дакумент, а затым атрымоўваць доступ да поўных тэкстаў дакументаў. Рэспубліканскія галіновыя бібліятэкі маюць дастаткова поўныя фонды электронных інфармацыйных рэсурсаў на CD і DVD дысках.

1.3. Карыстальнікі інфармацыі ў галінах прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны

У СТБ ГОСТ 7.73 – 96 «Пошук і распаўсюджванне інфармацыі» адзначаецца, што інфармацыйная патрэбнасць – гэта характарыстыкі прадметнай вобласці, значэнне якіх неабходна ўстанавіць для выканання пастаўленай задачы ў практычнай дзейнасці». Інфармацыйныя патрэбнасці падзяляюцца на прафесійныя і непрафесійныя, пры гэтым, для спецыялістаў навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплекса характэрна ў першую чаргу наяўнасць прафесійных інфармацыйных патрэбнасцей. Прафесійная інфармацыйная патрэбнасць – гэта уласцівасць чалавека (калектыва), якая адлюстроўвае неабходнасць атрымання інфармацыі, звязанай з яго прафесійнай дзейнасцю. Сучаснае развіццё навукі, практычнай дзейнасці спецыялістаў

патрабуюць ад іх ведання прыярытэтных кірункаў развіцця, сусветных і айчынных дасягненняў ў сваёй галіне, магчымасцей выкарыстання дасягненняў, эканоміі сыравіны і матэрыялаў.

Прафесійныя інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплекса магчыма разглядаць па тэрытарыяльнай прымеце, ў залежнасці ад сферы навукова-вытворчага комплексу, характару неабходнай інфармацыі, часу ўзнікнення і перыяду дзеяння, профільнасці. Так, напрыклад, па тэрытарыяльнай прымеце інфармацыйныя патрэбнасці падзяляюцца на агульнарэспубліканскія, тэрытарыяльныя, галіновыя, групавыя і індывідуальныя. Агульнарэспубліканскія характэрызуюць цалкам адметныя патрэбнасці спецыялістаў навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплекса, што дазваляе адрозніваць іх ад патрэбнасцей, напрыклад, гуманітарнай сферы. Тэрытарыяльны ўзровень інфармацыйных патрэбнасцей характэрызуе патрэбнасці рэгіёнаў Беларусі, якія спецыялізуюцца на вытворчасці пэўных відаў прадукцыі, вырошчванні раслін ці жывёл. Яны звязаны з галіновай і тэматычнай накіраванасцю развіцця даследванняў і распрацовак рэгіёна. Інфармацыйныя патрэбнасці галіновага ўзроўня характэрызуюць патрэбнасці спецыялістаў, занятых ў пэўных галінах гэтага комплексу: машынабудаванні, раслінаводстве, матэматыцы, педыятрыі і інш. Групавы ўзровень інфармацыйных патрэбнасцей адлюстроўваюць тыповыя патрэбнасці пэўных груп спецыялістаў: навуковых супрацоўнікаў, практыкуючых ўрачоў, інжэнера-тэхнічных работнікаў і інш. Індывідуальны ўзровень характэрызуе патрэбнасці канкрэтнага спецыяліста навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплекса. З улікам дзейнаснага падыходу, інфармацыйныя патрэбнасці разглядаюць як патрэбнасці спецыялістаў сфер «навука», «тэхніка», «вытворчасць», «спажыванне». Для кожнай з іх характэрна пэўнае выкарыстанне інфармацыі. Напрыклад, для спецыялістаў сферы «навука» характэрна пашырэнне тэматычных межаў інфармацыйных патрэбнасцей у сувязі з інтэграцыйнымі працэсамі, якія адбываюцца ў галінах, адсюль некаторая нестабільнасць інфармацыйных патрэбнасцей. Для іх неабходна паўната прадстаўлення інфармацыі, яе апэратыўная падача. Інфармацыйныя

патрэбнасці спецыялістаў сферы «вытворчасць», напрыклад, адносна стабільныя. Для спецыялістаў неабходна рэгулярна атрымоўваць інфармацыю звязаную з тым тэхналагічным працэсам, у якім яны задзейнічаны. Неабходна інфармацыя як тэхналагічнага характару, так і арганізацыйнага – аб рынках збыту прадукцыі, аб накірунках дзейнасці канкурэнтаў.

У залежнасці ад характару неабходнай інфармацыі інфармацыйныя патрэбнасці падзяляюцца на патрэбнасці ў бягучай і рэтраспектыўнай інфармацыі; патрэбнасці ў вузкатэматычнай і шырокатэматычнай інфармацыі; патрэбнасці ў галіновай і межгаліновай інфармацыі; патрэбнасці ў фактаграфічнай і канцэптаграфічнай інфармацыі.

Вывучэнне інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў навукова-тэхнічнай сферы з'яўляецца важным этапам пабудовы канцэпцыі інфармацыйнага абслугоўвання, выбара форм давадзення інфармацыі і аказання інфармацыйных паслуг. Пэўную увагу гэтым пытанням надавалі Э. Бернштэйн, Д. Шэхурын, С. Кагаткоў, Д. Блюменаў. Прыкладныя даследаванні інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў-машынабудаўнікоў праводзілі М.Іваноў, Т. Каралёва, Р. Ровіна. У працэсе вывучэння інфармацыйных патрэбнасцей прымяняюцца як прамыя метады сацыялагічныя, так і ўскосныя (аналіз планаў НДР і ВКР; чытацкіх фармуляраў, вынікаў вынаходніцкай дзейнасці).

На фарміраванне прафесійных інфармацыйных патрэбнасцей уплываюць такія фактары, як прыналежнасць спецыяліста да канкрэтнай галіны НТіМС; характар навуковай і вытворчай дзейнасці; пасада, якую займае той ці іншы спецыяліст; этапы выканання НДР і ВКР; а таксама прафесійная кваліфікацыя, наяўнасць вучонай ступені, веданне замежных моў і інш.

У аснову класіфікацыі спажыўцоў навукова-тэхнічнай сферы кладзецца характар дзейнасці, галіновая прыналежнасць, пасада і інш. У залежнасці ад характара і асаблівасцей працы выдзяляюць навуковых супрацоўнікаў, інжэнера-тэхнічных работнікаў, кіраўнікоў арганізацый, навукова-педагагічныя кадры. Кожная група можа быць прадстаўлена больш дэталёва. Так, у групе навуковых супрацоўнікаў будуць выдзяляцца арганізатары навукі (акадэмікі, члены-карэспандэнты Нацыянальнай Акадэміі навук, кіраўнікі

навуковых устаноў); вучоныя-тэарэтыкі, якія выконваюць фундаментальныя даследаванні; вучоныя-эксперыментатары, якія выконваюць прыкладныя даследаванні; навуковыя супрацоўнікі, якія спалучаюць даследчую і педагагічную дзейнасць. Інжэнерна-тэхнічных работнікаў можна падзяліць на канструктараў, механікаў, тэхнолагаў, праектыроўшчыкаў. Навукова-педагагічныя кадры дзеляцца на выкладчыкаў, даследчыкаў, лабарантаў. Кіраўнікі арганізацый ў навуковай сферы – гэта дырэктары навуковых устаноў, іх намеснікі, вучоныя сакратары, загадчыкі лабараторый сектараў, груп; у вытворчасці – гэта дырэктары прадпрыемстваў, галоўныя спецыялісты (інжэнер, энергетык, механік, канструктар, тэхнолаг), загадчыкі лабараторый, цэхаў, аддзелаў, участкаў. Па прафесійнай прыналежнасці ўсе спецыялісты падзяляюцца на энергетыкаў, хімікаў, металургаў і інш.

Спецыялістаў аграрнага комплекса з улікам дзейнаснага падыхода падзяляюць на: спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, якія працуюць у навуковых установах (навуковыя супрацоўнікі, аспіранты, выкладчыкі); спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, якія працуюць у праектна-канструктарскіх бюро (інжэнеры-канструктары сельскагаспадарчай тэхнікі, праектыроўшчыкі новага абсталявання); спецыялісты сельскай гаспадаркі, якія працуюць аграномамі, заатэхнікамі, механікамі, тэхнолагамі перапрацоўчай прамысловасці; механізатары; рабочыя калектыўных сельскагаспадарчых прадпрыемстваў і перапрацоўчых галін прамысловасці; фермеры; студэнты сельскагаспадарчых устаноў вышэйшай адукацыі і каледжаў; кіраўнікі сельскагаспадарчых прадпрыемстваў (дырэктары калектыўных сельскагаспадарчых прадпрыемстваў, загадчыкі ўчасткаў, фермаў, брыгадаў). Улічваючы шырокае распаўсюджванне сельскагаспадарчых, медыцынскіх і тэхнічных ведаў сярод насельніцтва, значную катэгорыю карыстальнікаў складаюць аматары (садаводы, дачнікі, аматары хатніх раслін і жывёл, канструктары-аматары і інш).

Вывучэнне інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў-медыкаў, якое праводзілася многімі спецыяльнымі бібліятэкамі, паказала, што выдзяляюць катэгорыі навукоўцаў (вучоныя, выкладчыкі); практыкуючых ўрачоў (хірургі,

тэрапеўты, фармаколагі, стоматалагі і інш.); лабарантаў, кіраўнікоў сістэмы аховы здароўя.

Пытанні для самакантролю

1. У чым асаблівасці інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў НТіМС?
2. Як падзяляюцца інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў у залежнасці ад тэрытарыяльнай прыметы, характару неабходнай інфармацыі, сферы навукова-вытворчага комплексу, характару неабходнай інфармацыі?
3. Прывядзіце класікацыю спецыялістаў навукова-тэхнічнага, аграрнага, медыцынскага комплексаў.
4. Якія фактары ўплываюць на фарміраванне інфармацыйных патрэбнасцей спажыўцоў?

2. АРГАНІЗАЦЫЯ І СУЧАСНЫ СТАН ІНФАРМАЦЫЙНЫХ РЭСURСАЎ НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАЙ І МЕДЫЦЫНСКАЙ СФЕРЫ (НТ і МС)

2.1 Цэнтры падрыхтоўкі другасных інфармацыйных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне ў Рэспубліцы Беларусь

Інфармацыйная дзейнасць у галіне прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны накіравана на задавальненне патрэбнасцей спецыялістаў у дакументнай і бібліяграфічнай інфармацыі. Яна цесна звязана з развіццём фундаментальных навуковых даследаванняў, прамысловасці, будаўніцтва, галін сельскай гаспадарчай вытворчасці, аховы здароўя, абумоўлена спецыфічнымі асаблівасцямі саміх аб'ектаў, спецыфікай інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў.

Арганізацыйнай асаблівасцю інфармацыйнай дзейнасці па тэхніцы, прыродазнаўстве, сельскай гаспадарцы, медыцыне з'яўляецца тое, што ёю займаюцца разнастайныя ўстановы – універсальныя, шматгаліновыя, галіновыя, навуковыя бібліятэкі, інфармацыйныя цэнтры, навуковыя ўстановы, Інстытуты Нацыянальнай Акадэміі навук, выдавецтвы, рэдакцыі часопісаў, установы

вышэйшай адукацыі і г.д. Акрамя таго, развіццё дзяржаўнай бібліяграфіі, стварэнне электронных інфармацыйных рэсурсаў (ЭІР) уплываюць на арганізацыю бібліяграфічнай дзейнасці ў навукова-тэхнічнай, аграрнай і медыцынскай сферы.

Умоўна ўвесь шлях бібліяграфіі разглядаемых галін можна падзяліць на тры этапы: першы – 1919–60- гг. XX ст., другі – 61–91 гг. XX ст., трэці – сучасны, з 1992 г.

Станаўленне бібліяграфіі прыродазнаўчай, тэхнічнай, сельскагаспадарчай і медыцынскай літаратуры адбывалася ў цяжкіх умовах. 20–30-я гады ў гаспадарчых адносінах былі вельмі складанымі ў рэспубліцы. Цяжкая разруха пасля рэвалюцыі, грамадзянскай вайны не спрыяла росту кнігавыдавецкай дзейнасці і, адпаведна, развіццю галіновай бібліяграфіі. Але паступова становішча паляпшалася, развівалася прамысловасць, ствараліся навукова-даследчыя ўстановы, аднаўлялі дзейнасць былыя і адчыняліся новыя выдавецтвы, бібліятэкі, вышэйшыя навучальныя ўстановы. Усё гэта станоўча ўплывала на развіццё бібліятэчнай дзейнасці ўвогуле і галіновай у прыватнасці.

На працягу першага этапу было падрыхтавана не шмат самастойных бібліяграфічных паказальнікаў. Найбольшая колькасць з іх падрыхтавана па пытаннях сельскай гаспадаркі (33), найменшая – па тэхніцы (14).

Разам з тым, можна канстатаваць, што выпускі асобных з іх з’явіліся пачаткам серыі дапаможнікаў, якія рыхтуюцца і сёння. Прыкладам можа быць падрыхтаваны бібліятэкай Інстытута цепла- і масаабмену паказальнік «Літаратура по тепло- и масообмену».

Значныя змены адбыліся ў 1960-х гадах, якія можна разглядаць як пачатак другога этапу ў развіцці бібліяграфіі навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. На гэтым этапе былі створаны дзве новыя галіновыя бібліятэкі: у 1960 г. – Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка (БелСГБ), а ў 1977 – Рэспубліканская навукова-тэхнічная бібліятэка (РНТБ). У гэты час адбыліся колькасныя і якасныя змены ў масіве бібліяграфічнай прадукцыі: значна ўзрасла колькасць асобна выдадзеных паказальнікаў па актуальных напрамках біялагічных, фізіка-матэматычных, хімічных навук, энергетыкі, раслінаводства, жывёлагадоўлі.

Бібліятэка АН распачала падрыхтоўку бібліяграфічных штогоднікаў па флоры і фауне, Палессі, сумесна з НДІ адпаведных напрамкаў – па водных рэсурсах, квантавых генератарах, БелСГБ – штогоднікі “Льноводство”.

Узнік шэраг выданняў бягучай бібліяграфічнай інфармацыі, якія выходзілі штомесячна або штоквартальна: «Автоматизированные системы управления», «Механизация и автоматизация» (ДБ имени В.И.Ленина), «Энергетическое хозяйство Белоруссии» (ЦНБ імя Я. Коласа НАН), «Новости сельскохозяйственной литературы» (БелСГБ).

Значны ўплыў на паляпшэнне напрамкаў дзейнасці і тэматыку бібліяграфічных дапаможнікаў мела рэспубліканская нарада работнікаў бібліятэк 1962 г., прысвечаная бібліяграфічнай рабоце і яе каардынацыі. Народа прыняла “Палажэнне аб каардынацыі дзейнасці бібліятэк Беларускай ССР у галіне рэкамендацыйнай і навукова-інфармацыйнай бібліяграфіі і даведачна-бібліяграфічнай работы”, якое адыграла станоўчую ролю ў пашырэнні бібліяграфічнай дзейнасці. “Палажэнне...” ускладала на Нацыянальную бібліятэку функцыю агульнарэспубліканскага арганізацыйнага і навукова-метадычнага цэнтра ўсёй бібліяграфічнай дзейнасці. Акрамя таго, яно замацоўвала галіновыя цэнтры бібліяграфічнай работы і ў значнай ступені садзейнічала каардынацыі бібліятэк рознага падпарадкавання ў гэтым напрамку. Нягледзячы на тое, што “Палажэнне...” не было адпаведным чынам зацверджана, тым не менш яно выканалася сваю галоўную мэту – арганізацыйна замацаваць, устанавіць узаемасувязь у рабоце бібліятэк па стварэнні навукова-дапаможных паказальнікаў і даведачна-бібліяграфічнага абслугоўвання.

У 1974 годзе ў рэспубліцы было распрацавана “Палажэнне аб каардынацыі дзейнасці бібліятэк Беларускай ССР у галіне навукова-дапаможнай бібліяграфіі і інфармацыйна-бібліяграфічнай работы”. У адрозненні ад адпаведнага дакумента 1962 года “Палажэнне...” было ўзгоднена з Міжведамаснай бібліятэчнай камісіяй і зацверджана Міністэрствам культуры. Акрамя таго, у дакуменце 1974 года былі раскрыты функцыі не толькі галіновых цэнтраў і напрамкі іх дзейнасці, але і функцыі бібліятэк, якія ўваходзяць у галіновыя групы.

У адпаведнасці з гэтымі дакументамі цэнтрамі бібліяграфічнай дзейнасці былі прызначаны:

- у галіне прыродазнаўчых і дакладных навук – ЦНБ імя Я.Коласа НАН;
- у галіне медыцыны і аховы здароўя – Рэспубліканская навукова-медыцынская бібліятэка (РНМБ);
- у галіне сельскай гаспадаркі – Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка (БелСГБ);
- у галіне тэхнікі – Урадавая бібліятэка, функцыі якой былі перададзены створанай ў 1977 годзе Рэспубліканскай навукова-тэхнічнай бібліятэцы (РНТБ).

У пэўнай ступені гэта садзейнічала развіццю бібліяграфічнай дзейнасці. Значна павялічылася колькасць бібліяграфічных паказальнікаў, узрасла ўдзельная вага самастойных дапаможнікаў. Былі дасягнуты значныя поспехі ў методыцы састаўлення бібліяграфічных прадуктаў. Разам з тым, яшчэ шмат праблем заставаліся невырашанымі. Так, да канца не былі вырашаны пытанні каардынацыі і кааперацыі пры планаванні і падрыхтоўцы бібліяграфічнай прадукцыі, як прыклад, вялікая колькасць персанальных паказальнікаў, асабліва гэта тычылася такіх галін, як сельская гаспадарка і прыродазнаўства.

У пачатку 90-х гадоў у сувязі з атрыманнем незалежнасці, змянілася сацыяльна-эканамічная сітуацыя ў краіне, што пэўным чынам паўплывала на ўсе кірункі дзейнасці дзяржавы, у т.л. і на арганізацыю сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі і ўвогуле на інфармацыйна-бібліяграфічную дзейнасць.

Гэты перыяд можна разглядаць як пачатак трэцяга (сучаснага) этапа развіцця бібліяграфічнай дзейнасці. На гэтым этапе распрацавана праграма развіцця Дзяржаўнай сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі (ДСНТІ), створаны Нацыянальны цэнтр інфармацыйных рэсурсаў і тэхналогій НАН Беларусі.

Існуючая сістэма навукова-тэхнічнай інфармацыі РБ дазваляе выдзеліць дзяржаўныя, галіновыя, рэгіянальныя цэнтры, якія займаюцца падрыхтоўкай інфармацыйнай прадукцыяй.

Дзяржаўныя (рэспубліканскія) цэнтры скіраваны на падрыхтоўку бягучых інфармацыйных паказальнікаў, прысвечаных, пераважна, аднаму віду дакумента

– патэнтам, стандартам, справаздачам, дэпаніраваным рукапісам. Сярод іх Беларускі інстытут сістэмнага аналізу (БелІСА), Беларускі дзяржаўны інстытут стандартызацыі і сертыфікацыі (БелДІСС), Нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці (НЦІУ). Галіновыя рэспубліканскія бібліятэкі РНТБ, ЦНБ імя Я.Коласа НАН Беларусі, РНМБ, БелСГБ рыхтуюць інфармацыйныя рэсурсы ў традыцыйным і аўтаматызаваным рэжымах, якія прысвячаюцца актуальным праблемам прыродазнаўчых навук, тэхнікі, медыцыны, праблемам аграпрамысловага комплексу.

На рэгіянальным узроўні асноўнымі цэнтрамі з’яўляюцца абласныя навуковыя бібліятэкі, аб’яднаная навукова-медыцынская бібліятэка (Гродна), а таксама абласныя філіялы РНТБ (у Гродне, Гомелі, Брэсце, Магілёве, Віцебску).

На галіновым узроўні ў рэспубліцы дзейнічаюць інфармацыйныя цэнтры па метралогіі, па будаўніцтве, бібліятэкі устаноў вышэйшай тэхнічнай, медыцынскай, сельскагаспадарчай адукацыі і інш.

Рэгістрацыю інфармацыйных рэсурсаў ажыццяўляе НДРУП Інстытут прыкладных праграмных сістэм. Ён быў заснаваны ў 1992 г. з мэтай распрацоўкі праграмнага забеспячэння для арганізацый і прадпрыемстваў. Асноўнымі кірункамі яго дзейнасці з’яўляецца дзяржаўная рэгістрацыя інфармацыйных сістэм і інфармацыйных рэсурсаў. Ён вядзе Дзяржаўны рэгістр інфармацыйных сістэм і інфармацыйных рэсурсаў, праводзіць маніторынг стану інфармацыйных рэсурсаў у краіне, распрацоўвае сістэму паказчыкаў для ацэнкі стану інфарматызацыі і распрацоўвае аўтаматызаваныя сістэмы збора даных аб стане інфарматызацыі.

Пытанні для самакантролю

1. Назавіце асноўныя этапы развіцця інфармацыйнай дзейнасці ў РБ.
2. Дзяржаўныя цэнтры, якія спецыялізуюцца на інфармацыі аб спецвідах нарматыўна-тэхнічных і тэхнічных дакументаў.
3. Рэспубліканскія бібліятэкі, якія з’яўляюцца галаўнымі ў спецыялізаваных галіновых сетках.
4. Рэгіянальныя цэнтры інфармацыі РБ.

2.2. Сучасны стан дакументных інфармацыйных рэсурсаў НТiМС

Выданне галіновай літаратуры ў Беларусі (кнігі і брашюры)

Агульныя статыстычныя дадзеныя па выданню кніг прадстаўлены ў табліцы 2.

Табліца 2

Выданне кніг па галінах за 1861—2000 гг.

Галіны	1861—1917	1918—1940	1941—1960	1961—1990	1991—2005
Прыродазнаўства	170	1291	974	5504	4183
Тэхніка	70	927	1607	20280	9359
С/гаспадарка	271	1924	2031	8763	3542
Медыцына	120	547	540	2831	5262

Па даным Нацыянальнай кніжнай палаты, ў асноўным назіраецца павялічэнне выданняў па асноўных галінах НТiМС. Хаця гэтая тэндэнцыя і не вытрымліваецца ў пэўныя перыяды. Вынікі табліцы сведчаць аб тым, што на працягу стагоддзя (да 1961 г.) па колькасці выдадзеных кніг месцы размяркоўваліся так: першае – сельская гаспадарка, другое – тэхніка, трэцяе – прыродазнаўства, чацьвертае – медыцына. Дамініраванне сельскагаспадарчай кнігі тлумачыцца тым, што Беларусь была ў гэты час ў асноўным аграрным краем.

Адначасова тэхніка набірала тэмпы, але рэзкі скачок яна атрымала ў 60–70-я гады, што адбілася на колькасці выдання кніг. Доля медыцынскай літаратуры была нязначнай, негледзячы на пэўнае развіццё медацынскіх паслуг у Беларусі ў перадваенныя гады.

Скарачэнне выдання кніг па прыродазнаўстве ў 40–60-я гады адбылося па палітычных матывах: тады нярэдка навуковыя ісціны прыносілі ў ахвяру ідэалогіі.

Калі паглядзець на лічбы з пункту гледжання дынамікі, дык самым дынамічным было выданне кніг па тэхніцы.

Табліца 3.

Агульная колькасць выдадзеных кніг у апошнія дзесяцігоддзе

Га- ды/колька сць вы- данняў	200 1	200 2	200 3	200 4	200 5	200 6	200 7	200 8	200 9	201 0
Прырода- знаўства	259	266	349	384	456	420	484	520	496	430
Прыклад- ныя навукі. Тэхніка і медыцына	146 4	131 3	168 9	171 4	225 8	244 3	258 6	282 1	257 1	219 1

У XXI стагоддзі прадаўжаецца павялічэнне колькасці выдадзенай літаратуры па асноўных галінах навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Некаторае памяншэнне колькасці выдадзеных кніг назіраецца толькі у 2006 і 2010 гадах. Па галінах прыродазнаўства павялічэнне ідзе паступова. І за дзесяцігоддзе колькасць выдадзенай літаратуры павялічылася ў 2 разы. Больш усяго выдавалася літаратуры па прыродазнаўчых галінах у 2008 і 2011 гг. У сферы тэхнікі, медыцыны і іншых прыкладных навук, якія уключаюць значна большы дыяпазон галін, станоўчай дынамікі не назіраецца. Агульная колькасць перыядычных выданняў па галінах гэтай сферы у 3-5 разоў перавышае колькасць выданняў па прыродазнаўчых навук. Тут найбольшая колькасць выданняў была выдадзена ў 2006 – 2009 гг.. У 2010 годзе, як і па прыродазнаўчых навук, бачна зніжэнне выпуску літаратуры, што было звязана з эканамічным крызісам. У адрозненні ад прыродазнаўчых навук, выданне кніг па прыкладных галінах павялічваецца не такімі хуткімі тэмпамі і іх павелічэнне складала прыкладна 1,7 раза.

Табліца 4.

Колькасць перыядычных выданняў па мэтавым прызначэнні (медыцына, тэхніка, прыкладныя навукі)

Гады/мэтавае	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	201	усяг

прызначэнне										0	0
навуковыя	249	224	220	267	335	263	278	283	337	310	310 3
навукова-папулярныя	176	163	249	178	281	318	240	293	296	193	255 5
вытворча-практычныя	131	126	132	172	218	259	293	322	271	245	243 2
нарматыўныя вытворча-практычныя	59	104	160	136	159	168	168	172	241	228	179 6
вучэбныя	348	263	365	394	480	446	494	593	434	397	468 8
даведачныя	186	155	197	146	171	237	296	347	359	300	267 6
інфармацыйныя	6	30	26	30	15	27	24	12	16	19	231

Размеркаванне выдадзеных неперыядычных выданняў па мэтавым прызначэнні сведчыць, што ў сферы прыкладных навук, тэхнікі, медыцыны ў параўнанні з папярэднімі перыядамі ў XX стагоддзі змяніліся прапорцыі размяркавання выданняў па мэтавым прызначэнні. На першае месца выходзяць вучэбныя выданні, што звязана не столькі з прадукцыяй дзяржаўных выдавецтваў, колькі з актыўнай выдавецкай дзейнасцю ўстаноў вышэйшай адукацыі. На другім месцы па мэтавым прызначэнні стаяць навуковыя выданні. Гэта станоўчая тэндэнцыя, якая сведчыць пра актывізацыю даследчыцкай дзейнасці ў прыкладных галінах навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Па ранейшаму, даведачныя выданні займаюць сярэднія пазіцыі. Яны суправаджаюць як навуковыя даследванні, так і прыкладныя распрацоўкі, і сферу баўлення вольнага часу, і вучэбны працэс. У іх выданні ўдзельнічаюць дзяржаўныя і недзяржаўныя выдавецтвы, якіх значна больш. Адметнасць новага перыяда звязана таксама і са значным павялічэннем колькасці навукова-папулярных выданняў. Калі на папярэдніх этапах развіцця выдавецкага патоку мы канстатавалі недахоп у падрыхтоўцы навукова-папулярнай літаратуры, то ў XXI стагоддзі колькасць навукова-папулярнай літаратуры павялічылася ў некалькі разоў. Значную ролю адыгралі недзяржаўныя выдавецтвы, якія выдаюць літаратуру аб здаровым ладзе жыцця, аб рамонце бытавой тэхнікі, аб

увядзенні прысядзібнай гаспадаркі, вырошчванні раслін і хатніх жывёлах і інш. Сярод навукова-папулярнай літаратуры па-ранейшаму адсутнічаюць працы аб значных дасягненнях беларускіх вучоных і практыкаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сфер. На даным этапе назіраецца памяншэнне выдання вытворча-практычнай літаратуры, што з'яўляецца негатыўнай тэндэнцыяй. Калі ў сферы прыкладных навук, тэхнікі і медыцыне не стае практычных кіраўніцтваў, метадычных указанняў для практычнай дзейнасці, вытворчых манаграфій, гэта можна разглядаць як недахоп. У сувязі з увядзеннем з 2005 года ў дзеянне СТБ ГОСТ 7.60-2005 “Выданні. Асноўныя віды”, у выданнях Нацыянальнай кніжнай палаты пачалі ўлічваць інфармацыйныя выданні, да якіх можна аднесці бібліяграфічную, рэфератыўную, аглядную прадукцыю бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў. Значная колькасць інфармацыйных выданняў выдавалася ў пачатку данага перыяда: ў 2002, 2004, 2006 гг. Потым, колькасць такіх выданняў скарачаецца.

У Беларусі выдаецца вялікая колькасць перыядычных выданняў і выданняў, якія прадаўжаюцца па розных налінах НТІМС. Па даных Нацыянальнай кніжнай палаты, ў дзяржаўным бібліяграфічным паказальніку «Летапіс перыядычных выданняў» іх адлюстроўвана звыш 300. На долю выданняў гэтых галін прыпадае 37,6% ад усяго патоку перыядычных выданняў і выданняў, якія прадаўжаюцца. Пераважаюць у патоку часопісы. Размяркаванне часопісаў па галінах паказала, што больш усяго выдаецца часопісаў па розных галінах тэхнікі (37,5%), медыцыны (29,2%), прыродазнаўчых навук (25%), менш усяго выдаецца часопісаў па сельскай гаспадаркі (8,3%). [Дадатак]. Перыядычныя выданні па галінах навукова-тэхнічнай сферы выдаюцца пераважна на рускай мове (звыш 80%), выданні на беларускай мове складаюць каля 17%. На іншых мовах выдаецца каля 3% перыядычных выданняў. Сярод іх англійская і польская мовы. Важнай з пункту зроку карыстальніка і бібліятэкі з'яўляецца размяркаванне перыядычных выданняў па мэтавым прызначэнні. Па галінах НТІМС выдаюцца навукова-практычныя часопісы (каля 42%), навуковыя часопісы складаюць звыш 32%, вытворча-практычныя часопісы (каля 12%), навукова-метадычныя часопісы складаюць 9% і навукова-папулярныя 5%. Най-

больш вядомымі ў краіне з'яўляюцца навуковыя часопісы, якія выдае Нацыянальная Акадэмія Навук Беларусі і РУП «Издательский дом «Белорусская наука». Гэта часопісы «Весті Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі». Вылучаюцца серыі: аграрных навук, медыцынскіх навук, біялагічных навук, хімічных навук, фізіка-тэхнічных навук і інш. Выдаюцца галіновыя часопісы па прыродазнаўчых навуках: «Ботаника (исследования)», «Дифференциальные уравнения», «Теоретическая и прикладная механика», «Журнал прикладной спектроскопии», «Родная прырода» і іншыя. Па розных галінах тэхнікі выдаюцца часопісы: «Строительство», «Транспорт», «Пищевая промышленность: наука и технологии», «Механика машин, механизмов и материалов», «Радиолобитель» і шэраг іншых. Па медыцынскіх праблемах выдаюцца часопісы «Здравоохранение», «Медицинский вестник», «Онкологический журнал», «Новости медико-биологических наук», «Здоровье и успех» і іншыя. Па сельскай гаспадарцы выдаюцца часопісы «Белорусское сельское хозяйство», «Овощеводство», «Белорускі пчаляр» «Наше сельское хозяйство» і іншыя. Важкай крыніцай аператыўнай інфармацыі навуковага характару з'яўляюцца часопісы, якія выдаюцца ўстановамі вышэйшай адукацыі. Як правіла, яны маюць аднолькавую назву «Вестник...», выдаюцца у серыях, прысвечаных прыродазнаўчых, тэхнічных, медыцынскіх, сельскагаспадарчых навуках. У цэлым, часопісы, якія выдаюцца ў краіне, адрозніваюцца па многіх параметрах: мэтавым прызначэнні, галіновай прыналежнасці, чытацкім адрасе, выдаўцам, аб'ёму і тыражу і кожная бібліятэка, абапіраючыся на веды аб кантынгенце чытачоў, іх інфармацыйных патрэбнасцях, можа набыць неабходныя для яе. Каля 15 часопісаў па галінах НТіМС маюць электронныя аналагі і размяшчаюцца ў Інтэрнет. Гэта, напрыклад, электронны часопіс «Агробаза: специализированный журнал: торговля, переработка, материально-техническое снабжение», электронныя аналагі друкаваных версій часопісаў «Белорусское сельское хозяйство», «Наше сельское хозяйство» і іншыя. У 2008 годзе быў створаны сайт [www/mednovosty.by](http://www.mednovosty.by), які аб'яднаў 2 навукова-практычных і інфармацыйна-аналітычных часопіса «Медицинские новости» (1995 год выдання) і «Современная стоматология» (1997 год выдання). Тут змешчаюцца артыкулы з названых часопісаў, а таксама

шмат фактаграфічнай, аналітычнай і іншай інфармацыі аб дасягненнях медыцынскай навукі і практыкі, медыцынскіх тэхналогіях. Адбор інфармацыі праводзіцца шляхам аналізу БД «Medline», фондаў РНМБ і іншых крыніц інфармацыі. Стваральнікі сайта забяспечваюць доступ і да архіва тэкстаў навуковых аглядаў, артыкулаў, якія друкаваліся ў часопісах ў розныя гады.

Колькасць створаных інавацыйных рашэнняў, якія маюць патэнтную ахову пастаянна павялічваецца. Даныя Нацыянальнага цэнтра інтэлектуальнай уласнасці (<http://www.belgopatent.org.by>) сведчаць, што колькасць выданных патэнтаў на вынаходствы з 1993 па 2011г.г. складае 16065, на карысныя мадэлі 8095, на прамысловыя ўзоры –2326. У Рэспубліцы Беларусь зарэгістравана 125027 таварных знакаў і знакаў абслугоўвання, 48 тапалогій інтэгральных мікрасхем. Асноўная колькасць вынаходстваў створана па хіміі (раздзел «С» Міжнароднай патэнтнай класіфікацыі), медыцыне(клас А61), фізіке (раздзел G), будаўніцтве(раздзел E) і іншых галінах. Карысныя мадэлі пераважаюць па розных тэхналагічных працэсах, транспарціроўцы (раздзел B), машынабудаванні, ацяпленні, асвятленні (раздзел F). Гэтыя даныя паказваюць, што ахоўваюцца ў асноўным інавацыйныя рашэнні ў прыкладных галінах, якія і забяспечваюць тэхнічны прагрэс і дзяржаўныя прыярытэты.

Неапублікаваныя дакументы, сярод якіх пераважаюць справаздачы аб навукова-даследчых, вопытна-канструктарскіх, вопытна-тэхналагічных работах падцвярджаюць, што ў Рэспубліцы Беларусь надаецца значная увага развіццю даследаванняў у розных галінах НТiMC. Напрыклад, у 2011г. у Беларускім інстытуце сістэмнага аналізу і інфармацыйнага забеспячэння навукова-тэхнічнай сферы (<http://www.belisa.org.by>) было зарэгістравана 5836 такіх даследаванняў, у 2012г.– 3611. Акрамя таго, даны інфармацыйны цэнтр рэгіструе дэпаніраваныя навуковыя работы па розных галінах.

Прамысловыя каталогі на абсталяванне – гэта неабходныя дакументы пры выбары абсталявання, яго набыцці, аналізу і параўнання параметраў выпускаемых машын і механізмаў. Рэгістрацыю абсталявання, якое вырабляецца ў нашай краіне, ажыццяўляе Дзяржаўны цэнтр каталагізацыі прадукцыі пры Беларускім дзяржаўным інстытуце стандартызацыі і сертыфікацыі

(<http://www.gskp.belgiss.org>. by). Аб кожным відзе абсталявання прыведзены звесткі аб яго прызначэнні, параметрах і характарыстыках (напрыклад, габарыты, шырыня, даўжыня, хуткасць выканання тэхналагічных аперацый, паказчыкі энэргаэфектыўнасці, расход топліва і іншыя). Прыводзяцца нарматыўныя дакументы і знешні выгляд аб'екта.

Нарматыўна-тэхнічныя дакументы выкарыстоўваюць пры вытворчасці прадукцыі, аказанні паслуг практычна ва ўсіх галінах НТiМС. Даныя Беларускага дзяржаўнага інстытута стандартызацыі і сертыфікацыі (<http://www.gskp.belgiss.org>. by) сведчаць, што ў Рэспубліцы Беларусь дзейнічаюць 10 тэхнічных рэгламентаў, 174 тэхнічных кодэксаў устоявшэйся практыкі, каля 17 тысяч дзяржаўных стандартаў і 21 класіфікатар тэхніка-эканамічнай інфармацыі.

Пытанні да самакантролю

1. Назавіце сучасныя прапорцыі ў выданні галіновай літаратуры НТiМС па мэтавым прызначэнні.

2. Праілюструйце відавую разнастайнасць нарматыўна-тэхнічных, патэнтных дакументаў і прамысловых каталогаў.

3. Патлумачце, чаму выданне галіновай літаратуры на першым этапе (да 1960г.) не супадае з сучаснымі прапорцыямі ў выданні кніг і брашюр.

2.3. Інфармацыйныя рэсурсы асобных галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

У склад бібліяграфічных рэсурсаў уключаюцца бібліяграфічныя паказальнікі (навукова-дапаможныя, прафесійна-вытворчыя, рэкамендацыйныя), даведачна-пошукавы апарат (ДПА), базы і банкі даных (БД, БнД).

На сучасным этапе на дзяржаўным узроўні сфарміраваны цэнтры інфармавання па неапублікаваных, нарматыўна-тэхнічных дакументах, па патэнтнай інфармацыі, прававой і картаграфічнай інфармацыі.

Сістэма бягучых навукова-дапаможных паказальнікаў прадстаўлена выданнямі, якія рыхтуюць рэспубліканскія органы навукова-тэхнічнай

інфармацыі. Сярод іх **Беларускі інстытут сістэмнага аналізу і інфармацыйнага забеспячэння навукова-тэхнічнай сферы (БелІСА)** Дзяржаўнага Камітэта па навуцы і тэхналогіі, створаны ў адпаведнасці з Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 363 ад 13.09.96 г. як навукова-даследчая ўстанова на базе 3-х цэнтраў, перададзеных са складу былога БелНДІНТІ. На БелІСА ўскладзена функцыя нацыянальнага інфармацыйнага цэнтра па каардынацыі міждзяржаўнага абмену навукова-тэхнічнай інфармацыяй у Рэспубліцы. Акрамя таго, у сферы дзейнасці інстытута знаходзяцца навуковыя даследаванні ў галіне:

- навукова-тэхнічнай палітыкі;
- інавацыйных даследаванняў;
- міжнароднага навукова-тэхнічнага супрацоўніцтва, а таксама выдавецкая дзейнасць і арганізацыя выстаў.

ДУ БелІСА ажыццяўляе дэпаніраванне рукапісных работ па гуманітарных, прыродазнаўчых, дакладных і прыкладных навуках, розных галінах народнай гаспадаркі, медыцыне ў мэтах азнаямлення навуковых, навукова-даследчых і праектнаканструктарскіх арганізацый, вышэйшых і сярэдніх спецыяльных вучэбных устаноў, прадпрыемстваў, вучоных і спецыялістаў з рукапісамі навуковых артыкулаў, манаграфій, матэрыялаў канферэнцый, сімпозіўмаў, якія немэтазгодна тыражыраваць звычайным спосабам друку, а таксама са справаздачамі аб НДР і тлумачальнымі запіскамі да ВКР і ВТР, прынятых інстытутам.

Інстытут ажыццяўляе ў адпаведнасці з пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 13 мая 1997 г. № 472 дзяржаўную рэгістрацыю навукова-даследчых, вопытна-канструктарскіх і вопытна-тэхналагічных работ, вядзе дзяржаўны іх рэестр, а таксама фарміруе і актуалізуе адпаведныя комплексныя БД і фонд справаздачнай навуковай дакументацыі па зарэгістраваных работах (тэхнічныя заданні, выніковыя і прамежкавыя справаздачы, тлумачальныя запіскі праектаў).

З 1997 года Інстытут выпускае бібліяграфічную інфармацыю **“Бюллетень рэгістрацыі НИР, ОКР, ОТР”**. Бюлетэнь утрымлівае пералік

зарэгістрыраваных у інстытуце работ за пэўны перыяд у адпаведнасці з дзяржаўным рубрыкатарам навукова-тэхнічнай інфармацыі, у межах рубрык – па нумарах дзяржаўнай рэгістрацыі.

Інфармацыю аб завершаных НДР, а таксама аб прынятых на дэпаніраванне рукапісных работах па гуманітарных, прыродазнаўчых, дакладных і прыкладных навуках, галінах народнай гаспадаркі, медыцыне Інстытут ажыццяўляе ў выглядзе штоквартальнага **«Реферативного сборника непубликуемых работ: Отчеты о НИР, ОКР, ОТР, депонированные рукописи»**. Мэта выдання – азнаямленне ўстаноў і спецыялістаў дзяржавы з вынікамі навукова-даследчай і вопытна-канструктарскай дзейнасці. Групоўка матэрыялаў ажыццяўляецца па рубрыках дзяржаўнага рубрыкатара НТІ, а ўнутры – па нумарах дзяржаўнай рэгістрацыі.

Інстытут генерыруе поўнатэкставую БД “Каталог НДР і ВКР”. Акрамя таго, інстытут выдае часопіс “Новости науки и технологий”, матэрыялы канферэнцый, інфармацыйна-аналітычныя выданні ДКНТ.

Наступным рэспубліканскім цэнтрам з’яўляецца **Беларускі дзяржаўны інстытут стандартызацыі і сертыфікацыі (БелДІСС)**, які ажыццяўляе інфармаванне аб нарматыўна-тэхнічных дакументах у традыцыйным і аўтаматызаваным рэжымах. На сучасным этапе Інстытут вядзе ІПС «Стандарт».

Нарматыўна-пошукавая сістэма (ІПС) “Стандарт” з’яўляецца шматфункцыянальным комплексам, з дапамогай якога можна аўтаматызаваць усе асноўныя функцыі па рабоце з фондамі нарматыўных дакументаў і аказанні інфармацыйных паслуг. У састаў ІПС “Стандарт” уваходзіць банк даных (БнД) нарматыўных дакументаў па стандартызацыі (больш 60 тыс. дакументаў). БнД уключае наступныя бібліяграфічныя БД:

- БД СТБ (Дзяржаўныя стандарты РБ);
- БД ГОСТ (Міждзяржаўныя нарматыўныя дакументы);
- БД ТУ (Тэхнічныя ўмовы прадпрыемстваў і арганізацый);
- БД ІСО (Стандарты міжнароднай арганізацыі па стандартызацыі);
- БД МЭК (Стандарты міжнароднай электратэхнічнай камісіі);
- БД DIN (Еўранормы, гарманізаваныя ў Германіі);

а таксама БД санітарных нормаў, правіл, патрабаванняў да розных сфер дзейнасці.

У традыцыйным выглядзе (на папяровым носьбіце) з 1998 года Інстытут рыхтуе “**Информационный указатель технических условий (ИУТУ)**”, які выпускаецца 6 раз на год. Кожны выпуск ИУТУ складаецца з трох частак.

Частка першая ўтрымлівае інфармацыю аб зарэгістраваных ТУ, да якіх зарэгістраваны змены, адменены і заменены дакументах і аб ТУ да якіх узноўлена дзяржаўная рэгістрацыя.

У другую частку ўключана інфармацыя аб зарэгістраваных ТУ і дакументы, да якіх зарэгістраваны змены.

У трэцяй частцы даецца адрасная інфармацыя аб утрымальніках арыгіналаў ТУ РБ і іншых дзяржаў СНД.

Сістэматызацыя матэрыялаў у адпаведнасці з кодамі і класіфікацыйнымі групамі міждзяржаўнага класіфікатара МКС (ИСО/ИНФКОМКС) 001–96. Да першай і другой частак дадаюцца нумарацыйныя паказальнікі штогоднік «Каталог держателей подлинников технических условий» у 2-х тамах. Каталог утрымлівае інфармацыю аб ТУ, якія ўнесены ў “Реестр государственной регистрации ТУ», рыхтуецца з выкарыстаннем ІПС «Стандарт» на падставе бібліяграфічнай інфармацыі БД «ТУ – технические условия РБ».

Інфармацыя ў выданні сістэматызуецца ў адпаведнасці з МКС (ИСО/ИНФКОМКС) 001–96. У межах кожнай класіфікацыйнай групы ТУ размяшчаюцца ў алфавіце найменняў.

Акрамя таго, Інстытут рыхтуе галіновыя выпускі «Каталог держателей подлинников ТУ. Упаковка и размещение грузов (тара). По состоянию на 01.03....».

Па стане на 01.01... года Інстытут выпускае афіцыйнае выданне “Каталог технических нормативных правовых актов в области технического нормирования и стандартизации». “Каталог” рыхтуецца з дапамогай ІПС «Стандарт» на падставе бібліяграфічных БД Нацыянальнага фонду стандартаў. Каталог выходзіць ў 4-х тамах і ўяўляе звод (збор) дзейнічаючых, а таксама зацверджаных па стане на 01.01... года у РБ тэхнічных нарматыўных прававых

актаў у галіне стандартызацыі (ТНПА). Каталог утрымлівае інфармацыю аб СТБ (дзяржаўныя стандарты): ГОСТ (міждзяржаўныя стандарты); “Правілы ЕЭК ААН; стандарты СЭВ; ОКРБ (агульнадзяржаўныя класіфікатары); РДРБ (кіруючыя дакументы, зацверджаныя Дзяржстандартам; ПМГ, РМГ (правілы і рэкамендацыі па міждзяржаўнай стандартызацыі. Том 4 утрымлівае нумерацыйны і прадметны паказальнікі ТНПА.

Распалажэнне дакументаў унутры раздзелаў па міждзяржаўнаму класіфікатару стандартаў (МКС).

Таксама БелДІСС штомесячна інфармуе аб новых зменах, адмененых ТНПА ў інфармацыйным зборніку “Информационный бюллетень технических нормативно-правовых актов”. Гэтае выданне ўключае інфармацыю аб дзяржаўных, міждзяржаўных, міжнародных стандартах. У кожным раздзеле прыводзіцца інфармацыя аб новых, уведзеных у дзеянне стандартах; адмененых і замененых дакументах, а таксама тэксты змяненняў. Пасля кожнага блока звестак размяшчаецца нумарацыйны паказальнік, дазваляючы весці пошук новых, адмененых, замененых стандартаў і дакументаў, у якія ўнесены змены.

У некаторых выпусках гэтага зборніка даецца інфармацыя аб праектах стандартаў (папярэдніх стандартах), а таксама тэксты законаў і пастанаў дзяржаўных арганізацый, звязаных з тэхнічным нарміраваннем і стандартызацыяй.

Акрамя таго, Інстытут рыхтуе тэматычныя каталогі ТНПА, напрыклад, “Каталог ТНПА в области технического нормирования и стандартизации по теме Медицинские изделия и материалы» (по состоянию на 01.08.2006 г.).

Штомесячна выпускаецца «**Бюллетень новых поступлений**», у якім даецца бібліяграфічная інфармацыя аб тэхнічных нарматыўных прававых актах, інфармацыйна-даведачных матэрыялах, навукова-тэхнічнай літаратуры, перыядычных выданнях, якія паступілі ў Нацыянальны фонд ТНПА ў галіне тэхнічнага нарміравання і стандартызацыі.

У канцы 1990-х гадоў БелДІСС набыў функцыі цэнтра каталагізацыі прадукцыі, у адпаведнасці з якім выпускае каталогі прадукцыі, зарэгістраванай у Дзяржаўным цэнтры каталагізацыі прадукцыі. Напрыклад, ужо выйшлі

наступныя каталогі «Электронная техника. Радиоэлектроника и связь», «Оборудование для пищевой промышленности», «Отделочные материалы в строительстве» і іншыя.

Нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці (НЦІУ) Дзяржаўнага патэнтнага камітэта рэспублікі ажыццяўляе дзяржаўную рэгістрацыю аб'ектаў прамысловай уласнасці.

З 1994 года пачалася падрыхтоўка інфармацыі аб вынаходках, карысных мадэлях, прамысловых узорах, таварных знаках. Сёння НЦІУ выпускае асобныя бюлетэні, прысвечаныя пэўнаму аб'екту – вынаходству, прамысловому ўзору і г.д. Сістэматызацыя матэрыялаў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з міжнароднымі класіфікацыямі – МПК, МКПУ, МКТЗ і г.д.

З 1994 года Цэнтр выдае Афіцыйны бюлетэнь «Вынаходствы. Карысныя мадэлі. Прамысловыя ўзоры». У першай частцы «Вынаходства» – публікуецца інфармацыя аб нацыянальных заяўках, аб міжнародных заяўках (РСТ), якія ўступілі ў нацыянальную фазу ў РБ і звесткі аб патэнтах на вынаходства, якія ўнесены ў Дзяржаўны рэестр вынаходніцтваў РБ. У кожнай частцы гэтага раздэла друкуюцца сістэматычны і нумерацыйны паказальнікі ў адпаведнасці з МПК.

Другі раздзел «Карысныя мадэлі» утрымлівае звесткі аб патэнтах на карысныя мадэлі, якія ўнесены ў Дзяржаўны рэестр РБ. ДБА прадстаўлены сістэматычным і нумерацыйным паказальнікамі.

Трэці раздзел «Прамысловыя ўзоры» друкуе звесткі аб патэнтах на прамысловыя ўзоры, якія ўнесены ў Дзяржаўны рэестр РБ. Таксама ёсць сістэматычны і нумерацыйны паказальнікі ў адпаведнасці з Міжнароднай класіфікацыяй (МКПУ).

Акрамя таго, у бюлетэні друкуецца інфармацыя аб узнаўленні дзеяння патэнтаў, аб уступцы патэнтаў, рэгістрацыі ліцэнзійных дагавораў і інш.

З 2010 г. ажыццяўляецца выпуск афіцыйнага электроннага выдання на аптычным дыску “Библиографический указатель действующих патентов Республики Беларусь на изобретения, полезные модели, промышленные образцы”,

які ўтрымлівае звесткі аб дзейнічаючых па 1 студзеня патэнтах Рэспублікі Беларусь.

Штомесяц таксама з 1994 г. цэнтр выдае другі Афіцыйны бюлетэнь «Таварныя знакі і знакі абслугоўвання. Назвы месцаў паходжання тавараў».

У бюлетэні друкуюцца звесткі аб адпаведным відзе ахоўных дакументаў, унесеныя у Дзяржаўны рэестр РБ. Сістэматычны і нумерацыйны паказальнікі ў адпаведнасці з Міжнароднай класіфікацыяй (МКТЗ) даюць магчымасць устанавіць №№ заявак, №№ пасведчанняў РБ, выдадзеных па пэўнаму класу класіфікатара.

З 1997 года ў адпаведнасці з Законам РБ «О патэнтах на сорта растений» два разы ў год Цэнтр рыхтуе афіцыйны бюлетэнь «Сарты раслін».

З мэтай забеспячэння паўнаты пошуку інфармацыі з 2006 года НЦІУ рыхтуе штогодныя дапаможныя паказальнікі да ўсяго камплекта афіцыйных бюлетэняў: гадавыя сістэматычныя, нумерацыйныя паказальнікі вынаходак і імяны паказальнік заяўнікаў і ўладальнікаў патэнтаў па вынаходцы.

НЦІУ таксама стварыў электронныя БД вынаходак і таварных знакаў Беларусі, доступ да якіх магчымы на сайце гэтай арганізацыі.

Такім чынам, можна канстатаваць, што спецыялісты ў галіне навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы забяспечаны бягучай інфармацыяй аб розных відах дакументаў, якія можна акрэсліць як спецыяльныя віды навукова-тэхнічнай літаратуры і дакументацыі. Але для вырашэння навуковых, вытворчых задач спецыялісту неабходна інфармацыя і іншага кшталту, бо забеспячэнне галіны характарызуецца суадносінамі паміж бібліяграфічнымі рэсурсамі і характарам, аб'ёмам патрэбнасцей у бібліяграфічнай інфармацыі.

Для таго, каб мець уяўленне аб бібліяграфічным забеспячэнні галіны ці асобных яе раздзелаў, напрамкаў неабходна дастаткова добра арыентавацца ў змястоўнай, функцыянальнай, тыпа-відавой структуры бібліяграфічных рэсурсаў. Ніжэй будзе разгледжана сістэма інфармацыйных рэсурсаў кожнай з галін, якія ўваходзяць у навукова-тэхнічную і медыцынскую сферу. Масіў традыцыйных бібліяграфічных паказальнікаў складаецца з паказальнікаў выдадзеных асобна, унутрыкніжных і унутрычасопісных паказальнікаў,

прыартыкульных і прыкніжных спісаў літаратуры (якія асобна разглядацца не будуць).

Інфармацыйныя рэсурсы па прыродазнаўстве

На стан бібліяграфічнай прадукцыі па прыродазнаўчых навук аказваюць уплыў шматлікія паказчыкі. Перш за ўсё – тэматыка даследаванняў, якія ажыццяўляюцца ў галіновых інстытутах НАН, НДУ, вышэйшых навучальных установах.

На працягу ўсяго тэрміна было падрыхтавана больш 500 паказальнікаў. На першым этапе – 20 паказальнікаў, а за першую 10-годку XXI стагоддзя – 106.

Калі на працягу другога этапа сярэднягадавы паказчык складаў 7 паказальнікаў, то на сучасным этапе ён узрос амаль да 11. Тым не менш весці размову аб забеспячэнні спецыялістаў той ці іншай галіны прыродазнаўства сістэмай бібліяграфічных дапаможнікаў практычна немагчыма.

Асноўная частка паказальнікаў падрыхтавана бібліёграфамі ЦНБ імя Я. Коласа НАН і яе філіялаў, што з'яўляецца апраўданым, бо бібліятэка з'яўляецца галіновым цэнтрам бібліяграфавання літаратуры па прыродазнаўстве. Заснаваная у 1925 годзе пры Інстытуце беларускай культуры (Інбелкульт) фундаментальная бібліятэка акадэміі навук Беларусі ў 1966 годзе стала насіць імя Я. Коласа, а ў 1981 г. была пераіменавана ў ЦНБ імя Я. Коласа НАН. У адпаведнасці з пастановай СМ БССР ад 25 мая 1990 г. была аднесена да ліку навукова-даследчых устаноў.

Такім чынам ЦНБ – адзіная ў рэспубліцы навукова-даследчая ўстанова па праблемах бібліятэчнай справы, бібліяграфазнаўства, гісторыі кнігі, ажыццяўляе навуковыя даследванні з мэтай аптымізацыі сістэмы інфармацыйнага забеспячэння навукі Беларусі. Бібліятэкай падрыхтавана амаль 40 зборнікаў навуковых работ, якія адлюстроўваюць матэрыялы, падрыхтаваны супрацоўнікамі ЦНБ і вучонымі спецыялістамі іншых устаноў рэспублікі, разглядаюцца розныя аспекты стану навукова-бібліяграфічнай дзейнасці.

У 2000 г. бібліятэка стала членам кансорцыума расійскіх бібліятэк і навуковых устаноў і атрымала доступ да Навуковай электроннай бібліятэкі, якая створана пры Расійскім фондзе фундаментальных даследаванняў (больш 900 тыс.

артыкулаў больш чым з 1500 назваў навуковых часопісаў буйнейшых выдавецтваў).

ЦНБ актыўна займаецца падрыхтоўкай бібліяграфічных паказальнікаў, на гэты час можна весці размову амаль аб 200 бібліяграфічных пасобіях. У бібліятэцы укаранены ўсе модулі бібліятэчнай сістэмы БПІ 2000, што дазволіла аўтаматызаваць тэхналагічны працэс. З 2005 г. бібліятэка перайшла на нацыянальны фармат прадстаўлення бібліяграфічных даных BelMARC.

Аналіз падрыхтаваных бібліяграфічных дапаможнікаў па прыродазнаўстве з пункту гледжання прыналежнасці да розных відаў сведчыць, што абсалютная большасць іх з'яўляецца навукова-дапаможнымі, але да месца будзе адзначыць, што паказальнікі прац супрацоўнікаў НДУ і персанальныя, якія носяць больш прэстыжны, чым інфармацыйны характар, займаюць дастаткова вялікае месца, што ўжо даўно не прызнаецца мэтазгодным.

Разам з тым, персанальныя і паказальнікі прац супрацоўнікаў НДУ даюць уяўленне аб тэматыцы, кірунках навуковых даследаванняў асобных навукоўцаў і ўстаноў, дазваляюць вызначыць уклад вучоных у развіццё навукі. З пункту гледжання формы выдання неабходна падкрэсліць: большасць паказальнікаў выходзіла асобнымі самастойнымі выданнямі на першых двух этапах, а на сучасным – унутрычасопісныя.

Адметнымі асаблівасцямі сістэмы бібліяграфічных паказальнікаў па прыродазнаўчым навукам з'яўляецца наяўнасць паказальнікаў вялікага храналагічнага ахопу; выданняў, якія працягваюцца, паказальнікаў вялікага аб'ёму, добрага метадычнага ўзроўню і паліграфічнага афармлення. Усе дапаможнікі ўключаюць не толькі беларускую, але і замежную літаратуру, паколькі развіццё навукі немагчыма толькі на нацыянальных крыніцах.

Даследаванні ў галіне прыродазнаўчых навук у рэспубліцы ажыццяўляюцца ў інстытутах Нацыянальнай Акадэміі навук, неакадэмічных НДУ, вышэйшых навучальных установах. Акадэмія навук ажыццяўляе каардынацыю навуковых даследаванняў ва ўсёй рэспубліцы. Вынікі даследаванняў друкуюцца ў выглядзе кніг, артыкулаў і іншых дакументаў, якія адлюстроўваюцца ў бібліяграфічнай прадукцыі.

Спажыўцамі прыродазнаўчай бібліяграфічнай інфармацыі з'яўляюцца навуковыя супрацоўнікі навукова-даследчых устаноў і вышэйшых навучальных устаноў, аспіранты, студэнты, спецыялісты сумежных навук.

Відавочна, што розныя навукі па-рознаму забяспечаны беларускімі бібліяграфічнымі паказальнікамі. Па колькасці створаных дапаможнікаў на другім этапе першае месца займалі біялагічныя навукі, потым фізіка-матэматычныя, геалага-геаграфічныя і хімічныя навукі. На сучасным этапе першае месца займаюць паказальнікі па фізіка-матэматычным навукам. Неабходна падкрэсліць адсутнасць стабільнасці ў падрыхтоўцы бібліяграфічнай прадукцыі. Так, калі ў 2001-2005 гг. падрыхтавана 41 паказальнік, то ў 2006-2010 – 65.

Паказальнікі па біялагічных навукх займалі першае месца на другім этапе. Тут неабходна адзначыць штогоднікі па флоры і фаўне, якія з 1970 г. рыхтавала ЦНБ імя Я.Коласа і комплексны паказальнік «Полесье». Але з сярэдзіны 80-х гадоў замест штогоднікаў пачалі выходзіць 5-цігоднікі і нават паказальнікі, якія ўключалі звесткі аб крыніцах за 10 гадоў па праблемах флоры і фаўны. Акрамя таго, бібліятэка падрыхтавала і фундаментальныя рэтраспектыўныя паказальнікі «Советская литература по флоре и растительности Белоруссии» і «Животный мир Белоруссии», якіх ахопліваюць перыяд з 1919 па 1968 гг.

Сярод рэтраспектыўных вызначаюцца і паказальнікі НББ “Савецкая кніга пра Беларусь” і “Прырода Беларусі” і паказальнікі, прысвечаныя рэспубліканскім запаведным месцам «Беловежская пушча (1835–1983 гг.) і «Березинский заповедник (1925–1986 гг.)». Паказальнікі, якія ў пэўнай ступені дапамагаюць ліквідаваць прабелы ў бібліяграфаванні літаратуры аб прыродных багаццях – анатаваныя спісы літаратуры, якія рыхтавала бібліятэка Дзяржаўнага камітэта па ахове прыроды.

Значнае месца ў бібліяграфічнай прадукцыі па біялагічных навукх належыць паказальнікам работ супрацоўнікаў НДУ (эксперыментальнай батанікі, фізіялогіі, генетыкі і цыталогіі і інш) і персанальныя, прысвечаныя акадэмікам НАН В.Купрэвічу, А.Вечару, Д.Голубу, У.Бульгіну і інш.

У падрыхтоўцы паказальнікаў па фізіка-матэматычных навукх адзначаецца дзейнасць Інстытута фізікі НАН і яго філіяла, які рыхтаваў штогоднікі «Оптические квантовые генераторы», рэтраспектыўны паказальнік «Интегральная оптика» і «Передаточные функции оптических систем», які працягваецца, Інстытут фізікі твёрдага цела – «Химическая связь в полупроводниках», Інстытут цепла- і масаабмену – «Библиография по реофизике» і інш.

Што тычыцца паказальнікаў па хімічных і геалага-геаграфічных навукх, то гэта пераважна паказальнікі работ супрацоўнікаў НДУ (агульнай і неарганічнай хіміі, фізіка-арганічнай хіміі) і персанальныя паказальнікі.

На працягу першага 10-годдзя XXI стагоддзя значная ўвага надавалася бібліяграфічным паказальнікам, прысвечаных вядомым беларускім вучоным, якія рыхтуюць бібліятэкі многіх ВНУ рэспублікі, ЦНБ імя Я.Коласа НАН. Так, ЦНБ выпусціла больш за 20 такіх работ, якія ўваходзяць у серыю “Біяграфіі вучоных Беларусі”.

Сярод амаль 70 паказальнікаў ёсць падрыхтаваныя ў вышэйшых навучальных і навукова-даследчых установах. Значная колькасць іх выходзіла ў серыях “Библиография ученых Беларуси”, “Люди белорусской науки”, “Ученые Республики Беларусь”, “Ученые Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины” і інш. Пэўная колькасць паказальнікаў выйшла ў серыі “Библиография ученых Беларуси”. Сярод іх паказальнік “Андрей Александрович Богущ (к 80-летию со дня рождения)”, які ўтрымлівае ў храналагічным парадку манаграфіі, тэзісы дакладаў, аўтарэфераты, прэпрынты, навуковыя артыкулы, кандыдацкія дысертацыі, абароненыя пад яго кіраўніцтвам. Паказальнік забяспечаны імянным паказальнікам.

Да 95-годдзя доктара фізіка-матэматычных навук Ф.І. Фёдарова падрыхтаваны “Библиографический указатель трудов Ф.И. Фёдорова”.

Звесткі аб вучоным-біёлаге, спецыялісце ў галіне геномікі, генетыкі, экалогіі, біяэвалютыке можна атрымаць у выданні “Владимир Кириллович Савченко: библиография”. У паказальніку частка тэксту надрукавана на англійскай мове, ён уключае спіс літаратуры аб жыцці і дзейнасці вучонага,

храналагічны паказальнік навуковых прац (манаграфіі, рукапісы, прэпрынты, навуковыя артыкулы, тэзісы дакладаў і іншыя матэрыялы на рускай, беларускай і англійскай мовах за 1962-2009 гг., а таксама работы, якія выходзілі пад рэдакцыяй В.К. Саўчанка, спісы кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый, падрыхтаваных у лабараторыі тэарэтычнай генэтыкі, якую ўзначальваў В.К. Саўчанка, а таксама аўтарскія пасведчанні.

Да 70-годдзя з дня нараджэння і 50-годдзя працоўнай дзейнасці падрыхтаваны паказальнік “Кручек Семен Александрович: библиографический указатель научных трудов”, у якім адлюстравана 539 назваў манаграфій, тэзісаў дакладаў, навуковых артыкулаў і інш. матэрыялаў на беларускай, рускай і замежнай мовах за 1965-2007 гг.

Акрамя таго, апублікаваны паказальнікі “Владимир Антонович Пилипович: (к 75-летию со дня рождения)”, “Академик Любовь Владимировна Хотылева”, “Член-корреспондент Сергей Владимирович Абламейко: (к 50-летию со дня рождения)”, “Коннищев Виктор Степанович: библиографический указатель научных трудов”.

Звяртае на сябе ўвагу своеасаблівая серыя спісаў літаратуры прысвечаная акадэміку А.С. Махначу “Кандидатские диссертации [по геологии] выполненные под руководством А.С. Махнача”, “Литература о жизни и трудах академика, [ученого-геолога] А.С. Махнача”, “Научные работы [по геологии] под ред. акад. А.С. Махнача”, “Хронологический указатель трудов [ученого-геолога, академика Национальной академии наук] А.С. Махнача”.

У серыі “Люди белорусской науки» сярод іншых надрукаваны «Член-корреспондент АН СССР А.А. Шлык: воспоминания современников: [библиографический указатель]”. “Библиография работ биолога-генетика Н.В. Трубина”. У паказальніку адлюстравана 128 назваў навуковых прац акадэміка Н.В. Трубіна за 1947-1991 гг.

У паказальніку “Основные научные труды члена-корреспондента НАН Беларуси М.Т. Чайки [по ботанике: список]” адлюстраваны навуковыя працы аўтара за 1955-1999 гг. на беларускай, рускай і замежных мовах.

Манаграфіі, артыкулы, дысертацыі, пад кіраўніцтвам В.М. Цярэнцьева, усяго 207 назваў на беларускай і рускай мовах за 1948-1981 гг. пералічаны ў дапаможніку “Список основных научных трудов (по ботанике) профессора В.М. Терентьева”.

У апошнія дзесяцігоддзе актыўную работу па падрыхтоўцы персанальных бібліяграфічных дапаможнікаў ажыццяўляе Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. Сярод падрыхтаваных паказальнікаў за разглядаемы перыяд трэба адзначыць “Максимей Иван Васильевич: библиография доктора технических наук, почетного профессора ГГУ им Ф. Скорины”.

Акрамя персанальных, надрукаваны таксама паказальнікі работ супрацоўнікаў навукова-даследчых інстытутаў, але колькасць іх нязначная. Перш за ўсё гэта “Монографии и сборники трудов [Института физико-органической химии] за последние 40 лет”.

Манаграфіі, вучэбныя дапаможнікі, артыкулы, надрукаваныя ў зборніку “Вопросы радиоэлектроники”, усяго 539 назваў за 1963-2006 гг. на рускай, англійскай і польскай мовах адлюстраваны ў спісе “Публикации сотрудников [НИИ электронных вычислительных машин] НИИЭВМ”.

Падкрэсліваючы значэнне гэтага віда бібліяграфічнай прадукцыі для вырашэння пытання аб укладзе навукоўцаў у распрацоўку асобных галін, навуковых напрамкаў, тым не менш неабходна адзначыць, што пры агульным змяншэнні колькасці бібліяграфічнай прадукцыі такая ўвага да персанальных дапаможнікаў не можа ацэньвацца станоўча.

На сучасным этапе ў гады апошняй пяцігодкі ў “Летапісу друку Беларусь” зарэгістраваны толькі навукова-дапаможныя паказальнікі. Але можна дапусціць, што пэўная колькасць рэкамендацыйных паказальнікаў створана абласнымі бібліятэкамі, але інфармацыя аб іх не паступіла ў НКП.

У пэўнай ступені гэта звязана з укараненнем аўтаматызаваных тэхналогій у практыку работы бібліятэк і, перш за ўсё, у дзейнасць ЦНБ імя Я.Коласа, якая задавальняе інфармацыйныя патрэбнасці супрацоўнікаў НДУ.

З 1990 г. бібліятэка генерыруе электронныя рэсурсы: БД, а з 1994 г. – электронны каталог (ЭК). Бібліятэка вядзе 12 лакальных БД. Сярод іх найбольш

значнымі па аб'ёму з'яўляецца «Природа Беларусі», «Учэныя НАН Беларусі», «Биографии академиков и членов-корреспондентов НАН» (полнотекстовая), «Издания НАН Беларусі».

Разам са стварэннем уласных БД ЦНБ ЦНБ НАН Беларусі набывае БД на сучасных носбітах. Толькі фонд аддзела даведачна-інфармацыйнай работы ўтрымлівае каля 30 расійскіх і замежных БД сярод іх дакументна-рэфератыўная БД Усерасійскага інстытута навукова-тэхнічнай інфармацыі «РЖ Физика», палітэматычная БД «РЖ Биология. Физика. Химия» і інш.

Колькасць замежных БД у апошнія гады значна ўзрасла. Акрамя вельмі карыснай бібліяграфічнай «Science Citation Index», у бібліятэку паступілі «Boston Spa Conferences» і шмат інш. З сайта бібліятэкі забяспечваецца доступ карыстальнікаў да поўных тэкстаў акадэмічных часопісаў, пераліку БД, якія генерыруе бібліятэка, электроннаму каталогу.

Інфармацыйныя рэсурсы медыцыне

У масіве бібліяграфічных паказальнікаў медыцынскай тэматыкі можна выдзеліць навукова-дапаможныя, прафесійна-вытворчыя і рэкамендацыйныя паказальнікі.

На тэматыку, колькасныя і якасныя змены бібліяграфічнай прадукцыі ўплывае развіццё навуковых даследаванняў, стварэнне НДУ, лабараторый, рост сеткі лячэбна-прафілактычных устаноў. Неабходна адзначыць, што найбольш значныя змены адбыліся, пачынаючы з 1970-80 гг. З гэтага часу сталі рыхтавацца паказальнікі па 19 медыцынскіх спецыяльнасцях, якія адпавядаюць накірункам навуковай і арганізацыйнай дзейнасці Міністэрства аховы здароўя і НПЦ рэспублікі.

Падрыхтоўкай бібліяграфічнай прадукцыі ў РБ займаюцца наступныя бібліятэкі і ўстановы:

Рэспубліканская навуковая медыцынская бібліятэка (РНМІ), навукова-медыцынскія бібліятэкі медыцынскіх устаноў вышэйшай адукацыі, НДУ. Бібліяграфія медыцынскай літаратуры, як і па іншых галінах, прайшла ў сваім развіцці 3 этапы. Значная частка ствараемых у рэспубліцы паказальнікаў належыць бібліёграфам Рэспубліканскай навукова-медыцынскай бібліятэкі –

галоўнага цэнтра па бібліяграфаванні медыцынскай літаратуры. РНМБ была створана ў маі 1940 года на базе бібліятэкі Мінскага медінстытута, што паспрыяла планаваму характару падрыхтоўкі бібліяграфічнай прадукцыі, пашырэнню віда-тыпалагічнай разнастайнасці паказальнікаў з мэтай задавальнення інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў. У гэты час прадзелана вялікая работа па ўдасканаленні метадыкі складання бібліяграфічных прадуктаў. На трэцім этапе актыўна ідзе працэс укаранення аўтаматызаваных тэхналогій у практыку работы бібліятэк, ажыццяўляецца міжнароднае супрацоўніцтва, выкарыстанне БД замежных краін.

РНМБ выконвае функцыі нацыянальнага сховішча дакументаў па медыцыне і ахове здароўя, галіновага цэнтра межбібліятэчнага і міжнароднага абанемента, рэспубліканскага дэпазітарыя літаратуры па медыцыне і ахове здароўя. Бібліятэка з'яўляецца навукова-метадычным і каардынацыйным цэнтрам для медыцынскіх бібліятэк РБ.

Дзейнасць бібліятэкі накіравана на фарміраванне і захаванне інфармацыйных рэсурсаў, задавальненне бібліятэчна-бібліяграфічных патрэбнасцей спецыялістаў аховы здароўя, а таксама на інфармацыйнае забеспячэнне і садзейнічанне ў правядзенні навуковых даследванняў і распрацовак у галіне медыцынскай навукі.

Фонд бібліятэкі з'яўляецца нацыянальным дастаяннем і налічвае больш за 900 тыс. айчынных і замежных дакументаў. Бібліятэка прадстаўляе доступ карыстальнікам да айчынных і міжнародных інфармацыйных рэсурсаў, у т. л. з дапамогай сродкаў тэлекамунікацыйнай сувязі.

РНМБ займаецца распрацоўкай, стварэннем і ўкараненнем уласных і выкарыстаннем галіновых і міжгаліновых баз і банкаў, праграмага і лінгвістычнага забеспячэння, стваральніца ўласнага сайта і партала <http://www.med.vu>.

Бібліятэка выконвае функцыі рэгіянальнага цэнтра дакументацыі сусветнай арганізацыі аховы здароўя на тэрыторыі Беларусі, з'яўляецца актыўным удзельнікам Міжнароднага Кансорцыума медыцынскіх бібліятэк па

карпаратыўнай аналітычнай роспісі перыядычных выданняў і членам Некамерчаскага Партнерства па садзейнічанню медыцынскім бібліятэкам.

На першым этапе падрыхтавана 21 самастойны паказальнік, што зусім недастаткова для такога адрэзку часу. У параўнанні з першым этапам на другім колькасць паказальнікаў узрасла больш чым у 20 разоў. (Сярэднегадавая колькасць падрыхтаваных паказальнікаў – 16). Але, неабходна памятаць, што значнае месца ў гэтым масіве належыць спісам літаратуры і даведкам. На пачатку трэцяга этапа сярэднегадавая колькасць зменшылася да 13 у сувязі з пераходам на аўтаматызаваныя тэхналогіі, а ў першым 10-годдзі XXI ст. і ўвогулле да 11. Сення немагчыма весці размову аб планавасці, стабільнасці ў падрыхтоўцы бібліяграфічнай прадукцыі, аб чым сведчаць наступныя лічбы. Так, у штогодніках НКП за 2001-2005 гг. адзначана 40 пасобій, а за 2006-2010 гг. іх зарэгістравана амаль удвая больш – 73.

Тым не менш па колькасці рыхтуемай бібліяграфічнай прадукцыі медыцына займае першае месца сярод галін разглядаемай сферы.

Бягучая інфармацыя аб дакументах па кірунках, галінах медыцыны і аховы здароўя пачала планамерна развівацца з канца 70-х гадоў па некалькіх напрамках.

Агульнагаліновы паказальнік **«Новые медицинские издания»** РНМБ выдае 1 раз у 2 месяцы, ён уключае новыя паступленні айчынных і замежных кніг, электронных дакументаў, дэсертацый, якія абараняліся ў Беларусі, і іншых дакументаў. Кожны з уваходзячых дакументах мае шыфр захавання. На сучасным этапе з'явіўся новы раздзел, які адлюстроўвае нарматыўна-прававыя акты, што будзе спрыяць рэалізацыі задачы комплекснага інфармавання карыстальнікаў.

Штоквартальна выдаваўся паказальнік **«Сигнальная информация по зарубежной литературе»**. У ім даваліся бібліяграфічныя апісанні кніг, артыкулаў амаль з 400 агульнамедыцынскіх часопісаў. Паказальнік меў сваю ўстаяўшуюся методыку складання, у пэўнай ступені садзейнічаў пераадольванню моўнага бар'ера, бо ўсе запісы былі дадзены з перакладам.

Свае камунікатыўныя функцыі па перадачы інфармацыі аб замежных выданнях зараз выконвае штогоднік РНМБ «Указатель иностранных периодических изданий, выписанных библиотекой на .... год».

Роллю бягучых агульнагалиновых бібліяграфічных дапаможнікаў выконвалі выданні Беларускага цэнтра медыцынскіх тэхналогій, інфарматыкі, кіравання і эканомікі **«Информационные материалы на изданную литературу, содержащую предложения для внедрения в практику»**. У гэтым выданні, прызначаным для ўрачоў-практыкаў, паведамлялася аб новай літаратуры, якая садзейнічае вывучэнню і ўкараненню перадавога вопыту. Паказальнік рыхтаваўся па асобных галінах медыцыны.

Акрамя таго, цэнтр рыхтаваў яшчэ адно выданне **«Сигральная информация об инструктивно-методических материалах, поступивших в РСИФ Беларуси, в .... году»**.

Мэтай гэтага выдання было садзейнічанне ўкараненню перадавога вопыту ў практыку аховы здароўя рэспублікі і камплектаванню медыцынскіх устаноў інструктыўна-метадычнымі матэрыяламі, а таксама знаёмства практычных медробнікаў са зместам дакладаў, якія абмяркоўваліся на міжнародных канферэнцыях і сімпозіумах.

Паказальнікі новых паступленняў выпускаюць таксама бібліятэкі медыцынскіх універсітэтаў – Мінскага і Гродзенскага.

На працягу ўсяго разглядаемага перыяда найбольш значнае месца ў масіве бібліяграфічнай прадукцыі належыць навукова-дапаможным рэтраспектыўным паказальнікам, падрыхтоўкай якіх займаюцца РНМБ, НПЦ, бібліятэкі УВА. Сярод іх вылучаюцца тэматычныя і галтновыя бібліяграфічныя паказальнікі і спісы. Так, за пяцігоддзе (2006-2010 гг.) яны склалі 76 %, паказальнікі прац навуковых калектываў і бібліяграфічныя - ~ 22 %, паказальнікі зместу часопісаў – 2 %.

Сярод паказальнікаў, падрыхтаваных РНМБ значнае месца займаюць рэспубліказнаўчыя. З кафедрай сацыяльнай гігіены Мінскага медінстытута РНМБ падрыхтавала 5 паказальнікаў “Здравоохранение Беларуси”. Першы быў падрыхтаваны ў 1961 годзе і ахопліваў звесткі аб літаратуры за 1919—1958 гг.,

другі — за 1959—1968 гг. у сукупнасці адлюстроўваюць дакументы амаль за 70 год. На сучасным этапе ён нязначна змяніў назву і ўключае бібліяграфічную інфармацыю аб артыкулах з перыядычных выданняў, якія сістэматызаваны па тэмах і храналогіі і звязаны даведкамі аб падзеях года, выданымі дзесячамі медыцынскай навукі і практыкі.

Сярод фундаментальных бібліяграфічных паказальнікаў, якія адлюстроўваюць дакументы па актуальных праблемах неабходна назваць “Туберкулёз” у 5 выпусках якога адлюстравана літаратура з 1919 года да нашых дзён. Увогуле трэба адзначыць, што асноўная частка тэматычных рэтраспектыўных паказальнікаў ахоплівае важныя актуальныя тэмы. Адна з іх з’яўляецца глабальнай праблемай чалавецтва. “Синдром приобретенного иммунодефицита”, “Комбинированное и комплексное лечение злокачественных опухолей”.

У другой палове 80-х гадоў стала актуальнай і застаецца да гэтага часу тэма, праблема “ЧАЭС”. РНМБ прымала ўдзел у падрыхтоўцы першых выпускаў бібліяграфічнага дапаможніка “Чарнобыль”, а потым стала самастойна рыхтаваць паказальнікі па праблемах мінімізацыі наступстваў чарнобыльскай трагедыі.

Дыферэнцыяцыя рэтраспектыўных паказальнікаў па асобных галінах медыцыны сведчыць аб тым, што больш за ўсё падрыхтавана паказальнікаў па пытаннях арганізацыі аховы здароўя.

РНМБ у 80-х гадах разам з БелНДІ эпідэміялогіі і вірусалогіі падрыхтаваны шэраг паказальнікаў па тэме, якая мела агульнасаюзнае значэнне “Химиотерапия и химиопрофилактика вирусных инфекций”. У асобных выпусках паказальнікаў адлюстроўваюцца патэнты ЗША, Вялікабрытаніі, Францыі, ФРГ, айчынная і замежная літаратура.

Асобную групу рэтраспектыўных паказальнікаў складаюць дапаможнікі прац супрацоўнікаў НПЦ рэспублікі. РНМБ рыхтуе іх разам з супрацоўнікамі інфармацыйных службаў і спецыялістамі НПЦ. Так, пад рэдакцыяй бібліяграфічнага РНМБ выдадзены паказальнікі прац супрацоўнікаў НПЦ аховы мацярынства і

дзяцінства за 50 год, НПЦ анкалогіі і медыцынскай радыялогіі, НПЦ гематалогіі і пералівання крыві і інш.

У 2006-2011 гг. такія паказальнікі адлюстроўвалі вынікі навуковай дзейнасці Інстытута радыялогіі за 1987-2006 гг., НДІ эпідэміялогіі і мікрабіялогіі за 1994-2005 гг., Беларускага НПЦ траўматалогіі і артапедыі за 1981-2005 гг.

Разглядаючы масіў бібліяграфічнай прадукцыі па медыцыне, неабходна адзначыць і прафесіянальна-вытворчыя бібліяграфічныя дапаможнікі. Так, бібліятэка БДМУ падрыхтавала некалькі дапаможнікаў прысвечаных у дапамогу выпускнікам. Яны павінны стаць настольным дапаможнікам кожнага маладога ўрача. Мэта — пазнаёміць маладых спецыялістаў з асноўнай літаратурай апошніх год па спецыяльнасці “В помощь выпускнику – врачу педиатру”, стоматалагу і інш.

У РНМБ існуе добрая практыка складання да канферэнцый і сімпозіумаў спісаў айчыннай літаратуры, яны ўключаюць да 100 назваў кніг, артыкулаў. Адбор матэрыялаў ідзе па каталогах бібліятэкі і на аснове візуальнага прагляду перыядычных выданняў. Тэматыка разнастайная “Литература по актуальным проблемам хирургии: к 30 съезду хирургов”, “Список литературы к Республиканскому совещанию по организации питания больных”, “Пути улучшения организации и повышения качества лекарственного обеспечения населения: к V съезду фармацевтов.

Персанальныя паказальнікі прысвечаны вядомым вучоным медыкам Бірич Т.А., Савченко Н.Е., Гулькевічу Ю.В., Дуброўшчык В.І., Круку А.С., Герасімовічу Г.І. і іншым.

Пачынаючы з другой паловы 80-х гадоў у масіве бібліяграфічнай медыцынскай прадукцыі з’яўляецца новая разнавіднасць — даведкі тыпу бібліяграфічнага агляду. Яны ставяць наступныя мэты:

- прапаганда перадавога айчыннага і замежнага вопыту;
- садзейне ўкараненню гэтага вопыту ў практыку;
- фарміраванне фонду інфармацыйных матэрыялаў на месцах.

Кожная “Даведка” прадстаўляе сабой агляд айчынай і замежнай літаратуры, якая змяшчае рэкамендацыі для ўкаранення ў практыку. Даведкі складаліся вядучымі спецыялістамі Міністэрства аховы здароўя, вучонымі. У асобныя гады іх колькасць перабольшвала колькасць рэтраспектыўных, бягучых і рэкамендацыйных паказальнікаў. Звычайна яны невялікія (да 11 старонак), суправаджаюцца спісам літаратуры. Так, у 1989 г. зарэгістраваны 34 паказальнікі і 54 даведкі, у 1991 г. — 15 паказальнікаў і 28 давадак.

Сярод выдадзеных можна адзначыць такія, напрыклад, як “Пчелиный яд в практике дерматолога”, “Влияние факторов окружающей среды на здоровье населения”.

Упершыню на сучасным этапе былі падрыхтаваны два паказальніка зместу шырока вядомага спецыялістам галіны навукова-інфармацыйнага часопіса “Медицинские новости”. Разам яны адлюстроўваюць змест апублікаваных у часопісы матэрыялаў за 1995-2005 гг. У другім паказальніку ўлічаны артыкулы, у якіх упамінаюцца фармацэўтычныя прэпараты.

Акрамя таго, сярод бібліяграфічных паказальнікаў, створаных ў 2006-2010 гг. пэўнае месца зацмаюць дапаможнікі, якія адлюстроўваюць асобныя віды дакументаў: патэнтныя, нарматыўна-тэхнічныя, неапублікаваныя, нарматыўна-прававыя акты. Іх роля звязана з асаблівасцямі запытаў карыстальнікаў на атрыманне інфармацыі, звязаная з кіраўнічай і інавацыйнай дзейнасцю спецыяліста.

У масіве бібліяграфічнай прадукцыі па медыцыне і ахове здароўя прысутнічаюць і рэкамендацыйныя паказальнікі. У агульным выпуску яны складаюць невялікую частку — да 7%. Рэкамендацыйныя паказальнікі разнастайныя па тэматыцы: нітраты і іх уздзеянне на чалавека, тэмы сям’і, праблемы педыятрыі, здаровы лад жыцця.

Для развіцця рэкамендацыйнай бібліяграфіі вялікую ролю адыгрывае супрацоўніцтва РНМБ с НББ, якія штомесячна выдае бібліяграфічны бюллетэнь “Новыя кнігі Беларусі”, на старонках якога надрукаваны спісы: “Искусство быть здоровым”, “Путь к себе (как победить стресс)”, “Родителям о детях” і інш. Яны ўключаюць розныя дакументы, даволі шырокія храналагічныя рамкі дазваляюць

выкарыстоўваць іх для раскрыцця кніжнага фонда, абслугоўвання чытачоў. Аднак за апошнія дзесяцігоддзе назіраецца зніжэнне іх колькасці. У 2006-2011 гг. у іх падрыхтоўцы прымалі ўдзел Віцебская абласная бібліятэка, НББ.

На сучасным этапе паралельна са стварэннем традыцыйных бібліяграфічных паказальнікаў РНМБ актыўна займаецца арганізацыяй задавальнення інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў на базе інфармацыйных тэхналогій. З гэтай мэтай бібліятэка прадстаўляе інфармацыю, якую ўтрымліваюць БД уласнай генерацыі і набытыя бібліятэкай. Сёння наведвальнікі бібліятэкі маюць магчымасць карыстацца насутпнымі БД:

- “Достижения медицинской науки Беларуси” уключае больш за 2000 артыкулаў. Друкаваным аналагам з’яўляецца рэцэнзаваны навукова-практычны штогоднік.

- “Здравоохранение Беларуси. Учреждения. Услуги и товары. Кто есть кто?” Гіпертэкставая фактаграфічная БД утрымлівае інфармацыю з 1996 г. аб установах аховы здароўя Беларусі, кіраўніках і вядучых спецыялістах. Друкаваным аналагам з’яўляецца каталог з аналагічнай назвай.

- “Современные методы диагностики лечения и профилактики заболеваний”. Гіпертэкставая БД інструкцыйна-метадычных матэрыялаў аб новых метадах.

- “Электронный каталог РНМБ”. Бібліяграфічная БД па медыцыне, ахове здароўя і смежным галінам. Утрымлівае з 1991 г. бібліяграфічную інфармацыю аб кнігах, аўтарэфератах дысертацый, дысертацыях, перыядычных выданнях, артыкулах з часопісаў і зборнікаў.

- БД авторитетных файлов “Медики Беларуси”. Уключае бібліяграфічную інфармацыю аб знакамітых вучоных і спецыялістах Беларусі ў галіне аховы здароўя і медыцыны.

- “БД нормативных документов”. Утрымлівае бібліяграфічную і паўнатэкставую інфармацыю аб нарматыўных прававых актах, метадычных матэрыялах, стандартах па медыцыне і ахове здароўя РБ і РФ, якія паступілі ў бібліятэку з 1991 г.

- “Редкая книга”. Устрымлівае інфармацыю аб выданнях XIX-XX стст.
- “Сводный каталог иностранных периодических изданий по медицине и смежным отраслям”.
- “MedAzt”. Зводны каталог аналітыкі па медыцыне і іншыя.

Бібліятэка набыла БД «Российская медицина», якая з’яўляецца ЭК ЦНМБ РФ, утрымлівае інфармацыю з 1998 г.

З 1993 г. РНМБ актыўна выкарыстоўвае замежныя БД на CD-ROM БД “Medline” утрымлівае апісанне больш 7 млн. запісаў з 3600 часопісаў па біамедыцыне з 1966 г. У ёй таксама адлюстроўваюцца рэфераты кніг, аўтарэфераты дысертацый, іншых дакументаў.

БД «The complete year book collection» за перыяд з 1989 па 1997 гг. штогоднік шрача-практыка, матэрыял з 1989 г.

Дзякуючы падтрымцы Нацыянальнай медыцынскай бібліятэкі ЗША РНМБ мае сувязь па электроннай пошце з бібліятэкай Масачусетскага медыцынскага цэнтра. Адкаль медыкі рэспублікі атрымліваюць поўнатэкставыя копіі артыкулаў.

РНМБ мае доступ да 40 БД сістэмы Medlars Нацыянальнай медыцынскай бібліятэкі ЗША ў выглядзе запытаў і адказаў у рэжыме электроннай пошты.

Медыцынскі партал “Здравоохранение и медицинская наука” <http://www.med.by>. забяспечвае карыстальнікам доступ да электронных медыцынскіх рэсурсаў Інтэрнэт Беларусі і Расіі, поўных тэкстаў медыцынскіх часопісаў, медыцынскай статыстыцы, даведнікам і медыцынскім энцыклапедыям, электронным выданням. Тут таксама размяшчаецца інфармацыя аб канферэнцыях, выкананых даследаваннях і распрацоўках і інш.

Інфармацыйныя рэсурсы па тэхніке

Бібліяграфічная прадукцыя па тэхніцы займае другое месца сярод галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Аналіз яе сведчыць, што большая частка бібліяграфічных паказальнікаў з’яўляецца самастойна выданымі,

тэматычнымі. Дасканалых тэндэнцый стабільнасці, росту, ці іншых заканамернасцей па асобных галінах устанавіць практычна не магчыма. У 70-80 гадах найбольш забяспечанай паказальнікамі была энергетыка, што адпавядала яе значэнню і патэнцыялу ў народнай гаспадарцы. Асноўная частка прадукцыі па гэтай галіне была падрыхтавана ЦНБ НАН і бібліятэкай Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута комплекснага выкарыстання водных рэсурсаў (ЦНДКВВР). Сярод паказальнікаў “Энергетическое хозяйство Белорусской ССР” (паўгадавыя і штогоднікі) у якім адлюстроўвалася літаратура па электра – і цеплаэнергетыцы, топліўным рэсурсам, эканоміцы топліўна – энергетычных галін, выкарыстанню аўтаматызаваных сістэм кіравання. Паказальнікі з’явіліся базай для стварэння кумулятыўных выданняў. Акрамя таго, былі падрыхтаваны фундаментальныя паказальнікі “ Энергетические ресурсы БССР и их использование” и “Энергетическое хозяйство Белорусской ССР”.

У выніку супрацоўніцтва ЦНБ НАН і бібліятэкі ЦНДКВВР былі падрыхтаваны такія паказальнікі як “Искусственное восполнение запасов подземных вод” (1892 – 1968 г.г.), “Половодья и паводки”, “Переброска стока”, “Гидрологическая роль болот и влияние их осушения на водный режим”. Сфарміраваная сістэма дапаможнікаў па водным рэсурсам – сур’ёзны ўклад у агульнасаюзную сістэму бібліяграфічных паказальнікаў па гэтай актуальнай эканамічнай комплекснай праблеме.

Пачынаючы з 60-х гадоў у рэспубліцы створана сістэма бібліяграфічных дапаможнікаў па цепла – і масаабмену. Першы паказальнік, які адлюстроўваў дакументы за 1955 – 60 г.г. быў падрыхтаваны ў 1961 годзе, а затым пачалі выходзіць сістэматычныя дадаткі “Библиография литературы по тепло – и массообмену”. Акрамя таго, неабходна адзначыць фундаментальны паказальнік “ Свободно – конвективный тепло – и массообмен”. Чатыры яго выпускі адлюстроўваюць звесткі аб кнігах, артыкулах, аўтарэфератах, бібліяграфічных паказальніках і іншых дакументах з 1797 года. Вартасцю паказальніка з’яўляецца дэталёва распрацаваная схема класіфікацыі. Паказальнік вызначае высокі метадычны ўзровень і добрае паліграфічнае выкананне.

Па пытаннях машынабудавання, якое займае вядучае месца ў народнай гаспадарцы рэспублікі, была падрыхтавана невялікая колькасць бібліяграфічных паказальнікаў. Найбольш значнымі з'яўляюцца “Машиностроительные предприятия Белорусской ССР”, “Качество продукции и контроль в машиностроении”. Па особных галінах машынабудавання выпушчаны невялікія паказальнікі, якія не ўяўляюць сабой уладкаваную сукупнасць. У падрыхтоўцы гэтых паказальнікаў прымалі ўдзел розныя бібліятэкі: НББ, бібліятэка Беларускага інстытута інжынераў чыгуначнага транспарту і інш.

Сярод галіновых паказальнікаў па праблемах транспарту асноўнае месца займаюць дапаможнікі, прысвечаныя чыгуначнаму транспарту. Вядучае месца сярод іх належыць паказальнікам Дарожнай НТБ якія адрознівае адпрацаваная методыка падрыхтоўкі, актуальнасць тэматыкі, дапаўненне. Акрамя спісаў новых паступленняў для бібліятэк сеткі яна сістэматычна выдае тэматычныя, альбо праблемна – тэматычныя дапаможнікі.

Самы буйны паказальнік яна падрыхтавала разам з бібліятэкай інстытута інжынераў чыгуначнага транспарту “Белорусской железной дороге – 100 лет”, у якім адлюстравала больш за 900 назваў кніг і артыкулаў па гісторыі будаўніцтва і развіцця чыгункі. У 1996 г. быў надрукаваны паказальнік, прысвечаны 125-годдзю беларускай чыгункі, а праз 5 гадоў – 130-годдзю.

Да групы праблемна-тэматычных належаць такія паказальнікі гэтай бібліятэкі, як “Безопасность движения”, “Увеличение статистической нагрузки вагона и веса поезда”, “Электрообогрев стрелочных переводов”, “АСУ железнодорожным транспортом”, “Бесстыковый путь”, “Эксплуатация и ремонт поездов переменного тока” і інш. Паказальнікі адлюстроўваюць афіцыйныя матэрыялы, кнігі, артыкулы, інфармацыйныя лісткі і інш. дакументы за апошнія 3-4 гады.

Што тычыцца спецыялістаў іншых галін транспарту, то яны павінны спадзявацца толькі на супрацоўнікаў бібліятэк, якія рыхтуюць па іх запых тэматычныя даведкі. Бо ўсё, што падрыхтавана для іх абмяжоўваецца адным-дзвумя дапаможнікамі, якія прадстаўляюць ці пералік рацыяналізатарскіх

прапаноў, ці паказальнік зместу замежных часопісаў. Вядома, што гэтага недастаткова.

На перыяд трэцяга этапа прыпадае ўзрастанне ролі РНТБ, галоўнага цэнтра па бібліяграфаванню тэхнічнай літаратуры.

РНТБ – гэта самая буйная сярод спецыялізаваных бібліятэк Рэспублікі Беларусь і адзіная, якая мае найбольш поўныя фонды патэнтных, нарматыўна-тэхнічных дакументаў, прамысловых каталогаў і навукова-тэхнічнай літаратуры ў краіне. Знаходзіцца ў падпарадкаванні Дзяржаўнага камітэта па навуке і тэхналогіях Рэспублікі Беларусь (ДКНТ).

Асноўнай мэтай дзейнасці РНТБ з’яўляецца забеспячэнне свабоднага доступа да навукова-тэхнічнай інфармацыі, фарміравання найбольш поўных у Беларусі інфармацыйных рэсурсаў па навуцы і тэхналогіях, ажыццяўлення бібліятэчнага і інфармацыйна-бібліяграфічнага абслугоўвання прадпрыемстваў, арганізацый і іншых катэгорый карыстальнікаў.

Місія РНТБ – садзейніцтва развіццю навукова-тэхнічнай сферы Рэспублікі Беларусь пасродкам забеспячэння максімальнага доступа да уласных рэспубліканскіх і міжнародных інфармацыйных рэсурсаў карыстальніках усіх рэгіёнаў Беларусі. Асноўныя віды дзейнасці:

- фарміраванне фонда айчыннай і замежнай літаратуры па тэхніцы, тэхналогіях, эканоміцы, прамысловасці і смежных галінах, фондаў патэнтных дакументаў, нарматыўна-тэхнічных дакументаў па стандартызацыі, прамысловых каталогаў.;
- даведачна-бібліяграфічнае, інфармацыйнае і бібліятэчнае абслугоўванне прадпрыемстваў і арганізацый рэспублікі, спецыялістаў навукова-тэхнічнай і прамысловай сферы;
- стварэнне ЭК па фонду бібліятэкі і філіялаў і забеспячэнне Internet-доступа да яго, а таксама удзел у стварэнні зводных электронных каталогаў (ЗЭК) бібліятэк Беларусі і краун СНД;
- стварэнне праблемна-арыентаваных баз даных (БД) па актуальнай тэматыцы;
- правядзенне комплексных навукова-тэхнічных мерапрыемстваў з мэтай інфармацыйнай падтрымкі развіцця і ўкаранення інавацыйных тэхналогій ў розных галінах прамысловасці Рэспублікі Беларусь;

- аказанне метадычнай дапамогі НТБ, службам стандартызацыі, інфармацыйных і патэнтным службам прадпрыемстваў і арганізацый рэспублікі.

РНТБ з'яўляецца галоўнай інфармацыйнай базай для інавацыйнага развіцця прыкладной навукі і вытворчасці і яе галоўная задача – комплексная інфармацыйная падтрымка навукова-тэхнічнай і інавацыйнай дзейнасці прадпрыемстваў і арганізацый Рэспублікі Беларусь.

З мэтай паляпшэння інфармацыйнага забеспячэння вучоных і спецыялістаў навукова-вытворчай сферы рэгіёнаў пастановай СМ РБ ад 21.01.1994 г. створаны абласныя навукова-тэхнічныя бібліятэкі па правах філіялаў РНТБ у гарадах Брэсце, Віцебску, Гомелі, Гродне і Магілёве.

Бібліятэкай падрыхтаваны шэраг рэтраспектыўных дапаможнікаў па актуальных тэмах. Усе яны адпавядаюць адзінай методыцы – адлюстроўваюць айчынную і замежную літаратуру – кнігі, артыкулы, інфармацыйныя матэрыялы, патэнтную і нарматыўна-тэхнічную дакументацыю. У дапаможніках, як правіла, ёсць прадмова, паказальнікі. Большасць дапаможнікаў уключае звесткі аб дакументах за апошнія 3-5 гадоў. Да такіх паказальнікаў адносяцца “Энергосберегающие технологии и оборудование”, “Экономия материалов в машиностроении” і інш. Але сярод выданняў РНТБ ёсць і такія, у якіх літаратура адлюстравана за значна большы адрэзак часу. Напрыклад, “Переработка отходов”, “Гісторыя развіцця вынаходніцтва на Беларусі”. Гэты рэтраспектыўны паказальнік прасочвае гістарычны шлях развіцця вынаходніцтва ў нашай краіне. Ён ўключае выданні за 1945-1995 гг., якія падрыхтаваны беларускімі аўтарамі ці надрукаваны на тэрыторыі Беларусі.

Акрамя РНТБ у падрыхтоўцы паказальнікаў прымалі ўдзел і іншыя бібліятэкі. Так, Нацыянальная бібліятэка выдае паказальнікі “Чарнобыль”, якія рыхтавалі і галіновыя бібліятэкі краіны.

Акрамя таго, за апошняе 5-годдзе падрыхтавана пэўная колькасць навукова-дапаможных паказальнікаў. Так, Віцебская абласная бібліятэка падрыхтавала паказальнік “Энергосбережение- веление времени: (библиографические указатель литературы)”. Паказальнік часткова анатаваны, адлюстроўвае манаграфіі, афіцыйныя выданні, вучэбныя матэрыялы і артыкулы, 191 назва на

беларускай і рускай мовах, а таксама спіс літаратуры “Охрана труда на предприятиях: аннотированный библиографический список литературы” Спіс уключае бібліяграфічныя запісы на кнігі, часопісныя і газетныя артыкулы за 1978-2009 гг.

Акрамя таго, надрукаваны шэраг паказальнікаў, якія адлюстроўваюць нарматыўныя дакументы ў пэўных галінах.

Напрыклад, “Перечень стандартов ГПО “Белэнерго” по состоянию на 01.01.2009” у якім адлюстравана 977 галіновых ТНД, “Перечень технических нормативных правовых актов (ТНПА) Республики Беларусь по электротехнике по состоянию на 01.03.2009” які утрымлівае дзяржаўныя стандарты, тэхнічныя рэгламенты, амаль 1200 назваў.

Тэхнічныя нарматыўныя прававыя акты, стандарты ІСО, заканадаўчыя акты Еўрапейскага саюза і еўрапейскія стандарты ўтрымлівае выданне “Электрические бытовые приборы: каталог ТНПА: (по состоянию на 01.11.2008 г.)”.

Сістэматызаваную інфармацыю аб манаграфіях, зборніках навуковых прац і матэрыялах канферэнцый, навуковых артыкулах, вучэбных выданнях ўтрымліваюць некалькі выпускаў выдання “Список опубликованных научных работ по результатам выполнения заданий ГПФОФИ “Строительство и архитектура”.

Традыцыйным для масіву бібліяграфічнай прадукцыі з’яўляецца наяўнасць бібліяграфічных паказальнікаў. За разглядаемы перыяд падрыхтаваны паказальнікі, прысвечаныя дактарам навук Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута комплекснага выкарыстання водных рэсурсаў (ЦНДІКВВР) А.Д. Якушка, М.У. Фёдараву. У параўнанні з прыродазнаўчымі навукамі колькасць іх значна меншая. Так, за 2001-2010 гг. падрыхтавана 18 дапаможнікаў, што складае амаль 29 % (супраць 65% па прыродазнаўстве).

У серыі “Профессора ВГТУ” надрукаваны паказальнікі прысвечаныя дактарам тэхнічных навук “Сункуев Борис Семенович, доктор техн. наук, профессор: (у 70-летию со дня рождения): библиографический указатель”, “Владимир Евгеньевич Горбачик”, “Александр Григорьевич Коган”. Да 65-

годдзя доктара тэхнічных навук, прафесара Э.М. Бабенка ў Полацку падрыхтаваны паказальнік у серыі “Ученые Полоцкого государственного университета”.

Таксама, выдадзены “Библиографический список статей, патентных документов, справочных, научных и учебных изданий специалиста в области дорожного строительства И.И. Моновича” і спіс “Опубликованные научно-технические работы энергетика А.Н. Дорофейчика” і інш.

Акрамя падрыхтоўкі паказальнікаў па традыцыйнай тэхналогіі РНТБ і яе абласныя філіялы арганізоўваюць інфармацыйнае абслугоўванне навукі і вытворчасці на базе новых інфармацыйных тэхналогій. РНТБ прадстаўляе спецыялістам аператыўную інфармацыю з дапамогай БД – рэфератыўных, бібліяграфічных, фактаграфічных. Сёння бібліятэка прапануе спецыялістам інфармацыю, якая ўтрымліваецца ў 27 БД. Сярод бібліяграфічных БД вылучаюцца:

– «Экономика производства», утрымлівае інфармацыю аб кнігах, артыкулах з перыядычных выданняў з 1995 года.

– «Инновационная деятельность» з 1995 года, кнігі, артыкулы з айчынных перыядычных выданняў.

– «Устойчивое развитие» – з 1994 г.

– «Энергосбережение». Рэтраспектыва 1982 г. Створана ў 1997 г., утрымлівае бібліяграфічныя запісы на кнігі, артыкулы з айчынных і замежных выданняў, патэнтныя дакументы, прамысловыя каталогі, нарматыўныя вытворча-практычныя выданні.

– «Машины и оборудование для санитарной очистки города» таксама ўключае інфармацыю аб кніжных выданнях, патэнтных, НТД, прамысловых каталогах з 1981 г.

– «История развития изобретательства в Беларуси». Створана ў 1997 г., уключае бібліяграфічныя запісы на кнігі, артыкулы, архіўныя матэрыялы, пачынаючы з першага афіцыйна зарэгістраванага вынаходніцтва. Рэтраспектыва – 1821–2000 гг.

– «Статьи по стандартизации», уключае артыкулы з айчынных перыядычных выданняў з 2002 года.

Фактаграфічныя БД:

– «Внедренные изобретения (Республика Беларусь)» утрымлівае бібліяграфічныя запісы на прадпрыемствах і ўстановах РБ з указаннем года і месца ўкаранення з 1961 г.

– «Материалы международных выставок». Уключае інфармацыю аб прыстэндавых матэрыялах міжнародных выстаў, якія адбыліся ў Мінску з 1993 г.

Значнае месца ў інфармацыйным абслугоўванні спецыялістаў належыць БД, набытыя РНТБ. Сярод іх поўнатэкставыя БД патэнтных дакументаў (21) Аўстраліі, Аўстрыі, Бельгіі, Велікабрытаніі, еўрапейскім патэнтным заяўкам, міжнародным заяўкам (PCT) і інш.

Рэфератыўныя БД (7) на вынаходніцтвы Японіі, Францыі, РФ, Аўстраліі і інш.

Бібліяграфічныя БД (4) – уключаюць інфармацыю аб патэнтах ЗША, Германіі, РФ і інш. краін.

Акрамя таго, РНТБ набыла БД таварных знакаў, прамысловых узораў, даведачна-пошукавыя БД.

На сайце бібліятэкі для карыстальнікаў даступны: электронны каталог, бібліяграфічныя тэматычныя спісы літаратуры па тэматыцы значных дзяржаўных навукова-тэхнічных праграм, спісы перыядычных выданняў, якія выпісвае бібліятэка па галінах тэхнікі. Як адзін з удзельнікаў праграмы стварэння зводнага ЭК сістэмы карпаратыўнай каталагізацыі, РНТБ забяспечвае доступ да зводных бібліяграфічных рэсурсаў НББ і ЦНБ НАН імя Я. Коласа. На сайце таксама размешчаны фактаграфічныя БД “Беларускія імёны ў тэхніцы”, ёсць пералік карысных Інтэрнэт спасылак, размяшчаюцца віртуальныя выставы.

Інфармацыйныя рэсурсы па сельскай гаспадарцы

Паток традыцыйных бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы Беларусі складаецца: з паказальнікаў, якія выдадзены асобна; з

паказальнікаў, якія надрукаваны ўнутры кніг ці часопісаў; а таксама з прыкніжных і прыартыкульных спісаў літаратуры.

На працягу ўсіх гадоў існавання на фарміраванне патоку бібліяграфічных паказальнікаў уплывалі аб'ектыўныя і суб'ектыўныя фактары. Да аб'ектыўных фактараў трэба аднесці грамадскія інфармацыйныя патрэбнасці ў падрыхтоўцы адпаведных паказальнікаў; планы работ бібліятэк па падрыхтоўцы бібліяграфічных паказальнікаў. Гэтыя планы абавязкова павінны ўлічваць запатрабаванні грамадства і рэальны ўзровень бібліяграфічнай забяспечанасці той ці іншай праблемы. Суб'ектыўныя фактары звязаны з усведамленнем выдаўцамі, бібліёграфамі запатрабаванняў грамадства ў канкрэтных ведах інфармацыі аб дакументах і перавод гэтых запатрабаванняў у фактар выдавецкай дзейнасці.

У тэматычным плане паток бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы рэспублікі фарміруецца пад уздзеяннем вырашэння спецыяльных доўгатэрміновых праграм. Напрыклад, у 60–80-я гады вырашалася праграма меліярацыі зямель, у 80-я гады – харчовая праграма, зараз – праграма па павышэнню якасці харчовых прадуктаў (па зніжэнню ступені забруджвання радыёнуклідамі, шкоднымі ўключэннямі). Акрамя таго, тэматыка бібліяграфічных паказальнікаў цесна звязана з аб'ектыўнымі працэсамі дыферэнцыяцыі і інтэграцыі, якія праходзяць у галінах. Дзякуючы гэтаму ў патоку існуюць паказальнікі па аграметэаралогіі і сельскай гаспадарцы, біялагічным метадам і сродкам абароны раслін і г.д.

Трэба памятаць і аб тым, што спецыфічныя рысы сельскай гаспадаркі (занальнасць, сезонны характар развіцця, спецыялізацыя) таксама непасрэдна ўплываюць на тэматыку рыхтуемых у рэспубліцы паказальнікаў.

Бібліяграфічныя паказальнікі па сельскай гаспадарцы ў рэспубліцы складаюць даволі вялікую колькасць, якую можна падзяліць па розных прыметах.

Гэтымі прыметамі могуць быць: характар афармлення (паказальнік, спіс, агляд); спосаб апублікавання (апублікаваныя, неапублікаваныя); моўны прызнак (аднамоўныя, шматмоўныя); спосаб раскрыцця зместу (анатаваныя,

рэфератыўныя, аглядныя); спосаб групоўкі матэрыяла (алфавітная, сістэматычная і г.д.); па мэтаваму прызначэнню (навукова-дапаможныя, прафесійна-вытворчыя, рэкамендацыйныя); па відах уключаных дакументаў (паказальнікі часопісаў, кніг, спецвідаў тэхнічнай дакументацыі і г.д.). Амаль што ўсе віды бібліяграфічнай прадукцыі прысутнічаюць у масіве паказальнікаў па сельскай гаспадарцы рэспублікі.

Галоўным цэнтрам па бібліяграфаванні дакументаў сельска-гаспадарчай тэматыкі з'яўляецца БелСГБ створаная ў 1960 г. па распараджэнню СМ БССР.

Сёння БелСГБ – навуковая галіновая бібліятэка, асноўнае нацыянальнае хранілішча галіновых інфармацыйных рэсурсаў, Нацыянальны цэнтр Міжнароднай інфармацыйнай сістэмы ААН па сельскай гаспадарцы і харчаванню FAO AGRIS, цэнтр нацыянальнага МБА. З 1995 г. бібліятэка з'яўляецца членам Міжнароднай сеткі нацыянальных сельскагаспадарчых бібліятэк FAO AGLINET, якая налічвае больш 60 арганізацый і тым самым набыла дзесяткі партнераў па дастаўцы нацыянальных дакументаў з розных краін свету. Бібліятэка выдае штоквартальна бюлетэнь “Белорусская сельскохозяйственная библиотека: новости, события, комментарии”.

Бібліятэка ў сваёй дзейнасці супрацоўнічае з буйнейшымі бібліятэкамі, найбольш трывалыя сувязі ўстаноўлены з нацыянальнай сельскагаспадарчай бібліятэкай ЗША і Цэнтральнай навуковай сельскагаспадарчай бібліятэкай (ЦНСГБ) Расіі, куды накіроўваецца кантрольны экзэмпляр сельскагаспадарчай літаратуры, выдадзенай у Беларусі.

Адной з найбольш развітых транснацыянальных інфармацыйных сістэм, куды ўвайшла БелСГБ, стала AGRIS (Міжнародная інфармацыйная сістэма па сельскагаспадарчым навукам і тэхналогіям). Пачынаючы з 1994г. бібліятэка адбірае інфармацыю аб лепшых нацыянальных публікацыях навуковага, вытворчага, даведачнага і законатворчага характару па аспектах АПК у адпаведнасці з рэкамендацыямі ФАО перадае ў Каардынацыйны цэнтр ФАО AGRIS у г. Рыме (Італія), які правярае яе якасць і ўключае ў БД AGRIS.

Бібліятэка арганізавала свабодны доступ да міжнародных і нацыянальных інфармацыйных рэсурсаў па пытаннях АПК без абмежаванняў па ведамаснай прыналежнасці і сацыяльнаму статусу карыстальнікаў інфармацыі.

Бібліятэка прадстаўляе матэрыялы часопіса “Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя аграрных навук” на сваім сайце в Internet <http://vesti.belal.by>.

З 2006г. бібліятэка з’яўляецца рэгіянальным прадстаўніком у аўтаматызаванай сістэме Расійскага зводнага каталога навукова-тэхнічнай літаратуры (АС РЗв К НТЛ). З 1 чэрвеня 2010г. бібліятэка ажыццявіла падпіску на 69 расійскіх часопісаў Навуковай электроннай бібліятэкі (НЭБ) eLIBRARU – буйнейшы расійскі-інфармацыйны партал у галіне навукі, тэхналогіі, які утрымлівае рэфераты і поўныя тэксты больш 12 млн. навуковых артыкулаў і публікацый. У 2013г. бібліятэка прадстаўляе доступ да Электроннай бібліятэкі дысертацый Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі (ЭДБ РДБ).

Бел СГБ стварае нацыянальны сайт навігатар па лепшым аграрным Internet-рэсурсам РБ “АграWeb. Беларусь”. На сайце БелСГБ забяспечаны доступ да электроннага каталога, БД, размяшчаюцца поўныя тэксты часопісаў сельскагаспадарчай тэматыкі. Карыстальнікам даступны віртуальныя выставы. Створаны персанальныя старонкі вучоных-аграрыяў, якія па сутнасці з’яўляюцца электроннымі персанальнымі паказальнікамі. Фактаграфічная інфармацыя – у выглядзе каляндара навуковых мерапрыемстваў. У раздзелах партала можна знайсці інфармацыю аб сайтах і парталах па сельскагаспадарчай і сумежнай тэматыцы, аб арганізацыях і ўстановах аграрнай сферы, статыстычныя даныя па асобных праблемах аграрнай галіны. Сабраная бібліятэкай інфармацыя з’яўляецца важнейшым стратэгічным рэсурсам развіцця эканомікі, навукі, тэхнікі, вытворчасці, бізнеса, адукацыі, культуры і духоўнасці.

У працэсе развіцця бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы ў розныя гады папаўнення сукупнага бібліяграфічнага фонда новымі адзінкамі складаецца сістэма бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы ў рэспубліцы. Праз сукупнасць сістэмных сувязей (пераемнасць, функцыянальная

спецыялізацыя асобных звёнаў, каардынацыя) гэта сістэма пачынае ўздзейнічаць на ўласцівасці новых бібліяграфічных элементаў.

Моцным фактарам уздзеяння на сістэму бібліяграфічных паказальнікаў у рэспубліцы з’явілася стварэнне АПК. У сувязі з гэтым сістэма бібліяграфічных паказальнікаў з’яўляецца зараз структурным элементам самога АПК, дзе ажыццяўляе функцыю забеспячэння.

Аналіз развіцця асобна выдадзеных бібліяграфічных навукова-дапаможных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы сведчаць аб тым, што колькасць паказальнікаў за 60–70-я гады павялічылася больш чым у 3 разы ў параўнанні з першым перыядам. У 80-я гады гэта тэндэнцыя некалькі замарудзілася, аднак прырост склаў 1,5 разы.

У параўнанні з іншымі галінамі развіццё бібліяграфічных паказальнікаў па сельскай гаспадарцы ішло больш хуткімі тэмпамі ў 80-я гады. Гэта было звязана з перабудовай галіны, выкананнем мэтавых комплексных праграм. У 1985 годзе сельская гаспадарка ўвайшла як складаная частка ў інтэгрыраваны комплекс розных галін, якія ўключаюць вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі, яе пераапрацоўку, дастаўку і рэалізацыю – Аграпрамысловы комплекс (АПК). У 1987 годзе было прынята “Плажэнне аб сістэме НТІ ў галіне сельскай гаспадаркі”, у сувязі з якім Беларуская рэспубліканская навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка становіцца галоўнай бібліятэкай па абслугоўванню спецыялістаў АПК. У гэтыя гады быў створаны і спецыялізаваны інстытут НТІ па АПК у рэспубліцы – Беларускі філіял навукова-даследчага інстытута інфармацыі і тэхніка-эканамічных даследаванняў аграпрама. Усё гэта дазволіла павысіць эфектыўнасць бібліяграфічнай дзейнасці, адраснасць бібліяграфічных паказальнікаў, перайсці на новыя формы іх падрыхтоўкі.

Відавы склад бібліяграфічных паказальнікаў сведчыць аб вялікай перавазе галіновых і тэматычных паказальнікаў. Менш 1/3 часткі складаюць паказальнікі прац НДУ і бібліяграфічныя.

На першым этапе развіцця бібліяграфіі сельскагаспадарчай літаратуры бібліяграфічная прадукцыя была прадстаўлена ў асноўным тэматычнымі спісамі

літаратуры. Сярод буйнейшых паказальнікаў былі “Указатель литературы по вопросам мелиорации земель Западной области” (1922 г.), “Бібліяграфічны паказальнік літаратуры аб бульбе”. Характэрна, што яны змяшчалі дарэвалюцыйную літаратуру, адлюстроўвалі розныя віды дакументаў на розных мовах. Прыкладам паказальнікаў зместу зборнікаў з’яўляецца “Указатель к трудам общества по изучению Белоруссии при Горецкой сельскохозяйственной академии”, аднак дастатковага развіцця гэты від паказальнікаў у той перыяд не атрымаў.

На другім этапе ў рэспубліцы пачалі выдавацца бягучыя паказальнікі па сельскай гаспадарцы. Вялікая роля ў іх падрыхтоўцы належыла БелСГБ. З 1964 года яна друкавала спісы паступіўшай у бібліятэку новай літаратуры па асноўных галінах сельскай гаспадаркі – раслінаводстве, жывёлагадоўлі, эканоміцы сельскай гаспадаркі, механізацыі і электрыфікацыі і г.д.

З 1972 г. пачаў выходзіць прафесійна-вытворчы анатаваны паказальнік “Новости сельскохозяйственной литературы”, у якім змяшчаліся як айчынныя, так і замежныя дакументы розных відаў. БелСГБ актыўна выдавала рэтраспектыўныя бібліяграфічныя паказальнікі па актуальных для рэспублікі праблемах “Льноводство”, “Овощеводство защищённого грунта”, “Социально-экономическое развитие современного села”.

У гэты перыяд быў створаны адзін з буйнейшых паказальнікаў сельскагаспадарчай тэматыцы – “Гречиха” за 1824–1971 гг.

У 80-я гады падрыхтоўку бібліяграфічных дапаможнікаў ажыццяўлялі: БелСГБ, бібліятэкі сельскагаспадарчых НДУ, праектна-канструктарскіх арганізацый, ВНУ рэспублікі, абласныя бібліятэкі, БелНДІНТІ, іншыя. Аднак, як і чакалася, на долю БелСГБ, якая з’яўлялася галоўнай па абслугоўванню спецыялістаў АПК, прыпадала каля 50% усіх падрыхтаваных паказальнікаў. На другім месцы былі – бібліятэкі і органы НТІ розных навукова-даследчых, праектна-канструктарскіх арганізацый, напрыклад, Усесаюзны навукова-даследчы і праектна-канструктарскі інстытут па вытворчасці прадуктаў харчавання з бульбы, БелНДІ жывёлагадоўлі і іншыя. Невялікая колькасць паказальнікаў (у цэлым больш 10%) прыпадала на абласныя бібліятэкі,

бібліятэкі ВНУ, БелНДІНТІ, выдавецтвы. Неабходна адзначыць таксама, што ў падрыхтоўцы інфармацыйнай прадукцыі тых гадоў вызначаную ролю сыграў БФУНДІНТІаграпрам, які выдаваў агляды па актуальных пытаннях АПК. Такім чынам, у падрыхтоўку бібліяграфічнай прадукцыі па сельскай гаспадарцы ў 80-я гады быў уцягнуты шэраг розных арганізацый. Размеркаванне бібліяграфічных паказальнікаў сельскагаспадарчай тэматыкі не паказала рэзкіх хістанняў у колькасці выдадзеных дапаможнікаў. У сярэднім штогодна выдавалася 7–8 рэтраспектыўных паказальнікаў. Невялікае павелічэнне іх колькасці ў 1983 г. да 10 паказальнікаў і ў 1986–1989 г. – да 9 паказальнікаў было звязана са зменамі, якія адбываліся ў самой галіне. Напрыклад, у сувязі з пачаткам рэалізацыі Харчовай праграмы, арганізацыяй і пачаткам функцыяніравання АПК і інш.

Неабходна адзначыць, што забяспечанасць спажыўцоў розных галін бібліяграфічнай інфармацыяй па сельскай гаспадарцы неаднолькавая.

Значнае месца сярод бібліяграфічных паказальнікаў па раслінаводстве належыць тэматычным спісам літаратуры, якія рыхтаваліся Бел СГБ і змяшчаліся ў “Новых книгах БССР”. Яны былі прысвечаны самым актуальным для галіны праблемам, напрыклад, “Послеуборочная обработка семян сельскохозяйственных культур”, “Биологические методы и средства защиты растений” і іншыя.

Цікавым прыкладам унутрыкніжнага рэтраспектыўнага паказальніка з’яўляецца тэматычны паказальнік у даведніку “Бульба”. Тут адлюстраваны каля 900 дакументаў на беларускай, рускай, украінскай і іншых замежных мовах. Храналагічныя рамкі ахопа літаратуры – з 1905 па 1988 гг., усе дакументы згрупаваны па раздзелах.

Жывёлагадоўля з’яўляецца адной з прыярытэтных галін сельскай гаспадаркі рэспублікі. Таму і заканамерна тая ўвага, якая надаецца складанню дапаможнікаў і забеспячэнню спецыялістаў гэтай галіны бібліяграфічнай інфармацыяй. Па жывёлагадоўлі складзена каля 10 усіх падрыхтаваных паказальнікаў. Сярод іх “Профилактика и меры борьбы с болезнями сельскохозяйственных животных в специализированных хозяйствах и комплексах”.

Эканамічныя пытанні развіцця галіны знайшлі адлюстраванне ў невялікай, але стабільнай на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў колькасці дапаможнікаў. Гэта паказальнікі, якія складалі БелСГБ і абласныя бібліятэкі. Напрыклад, “Социально-экономическое развитие современного села”, “Передовой опыт в сельском хозяйстве Гомельской области”, а таксама спісы па эканамічным пытанням галіны, напрыклад, “Подряд на селе”. і г.д.

Недастатковая колькасць дапаможнікаў па механізацыі і электрыфікацыі сельскай гаспадаркі можна растлумачыць цеснымі сувязямі гэтай комплекснай галіны з асобнымі галінамі тэхнікі, у сувязі з чым, пытанні канструіравання, рамонта сельскагаспадарчай тэхнікі знаходзяць адлюстраванне ў дапаможніках па тэхніцы. У 80-я гады было падрыхтавана толькі 2 паказальніка па галінах пераапрацоўкі сельскагаспадарчай прадукцыі і толькі 6 дапаможнікаў па харчовай прамысловасці, якія зараз уваходзяць у адзіны АПК. Калі разглядаць гэтыя дапаможнікі ў адзінай сістэме бібліяграфічнага забеспячэння АПК, дык іх недастаткова для рэспублікі ні з пункту гледжання колькасці, ні з пункту гледжання забеспячэння асобных галін, ні з метадычнага боку.

Як правіла, большая частка бібліяграфічных паказальнікаў адлюстроўвае дакументы за апошнія 1–3–5 гадоў. Выключэнне складаюць паказальнікі прац супрацоўнікаў НДУ, а таксама рэтраспектыўны паказальнік у даведніку “Бульба”. Гэта абумоўлена слабай матэрыяльнай базай бібліятэк і скарачэннем запытаў чытачоў на рэтраспектыўны пошук дакументаў, на выданні мінулых гадоў.

У масіве бібліяграфічных паказальнікаў ёсць дапаможнікі, якія адлюстроўваюць толькі адзін від дакументаў: справаздачы аб НДР, ці дакументы на вынаходствы, стандарты. Гэта такія паказальнікі, як “Аннотированный перечень законченных НИР...”, “Аннотированный указатель изобретений ВНИИИТИМЖа” і інш. Аднак у цэлым, у большай частцы падрыхтаваных паказальнікаў адлюстраваны традыцыйныя віды дакументаў – кнігі, часопісныя артыкулы.

Такім чынам, бібліяграфічная забяспечанасць сельскай гаспадаркі, АПК у цэлым мае свае дасягненні. Аднак трэба адзначыць, што па многіх тэмах

перапрацоўчай прамысловасці, буйных праблемах раслінаводства і жывёлагадоўлі, на якіх спецыялізуецца сельская гаспадарка рэспублікі сучасных паказальнікаў няма. Не спрыяе гэтаму і тое, што БелСГБ з пачатку 90-х гадоў перастала рыхтаваць бібліяграфічныя паказальнікі ў традыцыйным выглядзе, перайшла да стварэння БД, з'явіўшыся першапраходцам у гэтым кірунку дзейнасці сярод галіновых бібліятэк рэспублікі.

Гэта сітуацыя працягваецца на працягу амаль 15 гадоў. Так, за 10-годдзе (2001-2010 гг.) у рэспубліцы было падрыхтавана 62 паказальніка. Такім чынам, сярэднегадавая колькасць знізілася да 6 у год у параўнанні з папярэднім этапам.

У патоку бібліяграфічнай прадукцыі, як і раней, адсутнічае падсістэма бягучых бібліяграфічных паказальнікаў, што звязана з выпускам “Кніжнага летапісу” і іншых бягучых выданняў Нацыянальнай кніжнай палаты, у якіх можна знайсці інфармацыю аб новых дакументах. Найбольшая колькасць бібліяграфічных дапаможнікаў з’яўляецца рэтраспектыўнымі. На жаль, у патоку не прадстаўлены і рэкамендацыйныя бібліяграфічныя паказальнікі, хаця ў грамадстве адчуваецца патрэбнасць у рэкамендацыі лепшай літаратуры па вырошчванню асобных відаў сельскагаспадарчых раслін, жывёл, кветак.

Паступова скарачаецца колькасць самастойных форм бібліяграфічных паказальнікаў, адбываюцца змены ў іх відавым складзе. Перавага ў патоку бібліяграфічнай прадукцыі аддаецца бібліяграфічным паказальнікам, прысвечаным вядомым навукоўцам і педагогам. За гэты перыяд падрыхтаваны паказальнікі прысвечаныя акадэмікам І.С. Нагорскаму, М.І. Смяяну, выдатным вучоным аграрнай навукі А.М. Карташэвічу, С.І. Назараву, В.А. Шаршунову, Г.І. Пірагоўскай.

Як правіла, паказальнікі пабудаваны па адзінай методыцы. Але часта асобна выдзяляюцца раздзелы, прысвечаныя вынаходніцкай дзейнасці вучонага, напрыклад у паказальніках, падрыхтаваных да юбілеяў В.А. Шаршунова, С.І. Назарава і інш.

Другую групу складаюць бібліяграфічныя паказальнікі прац калектываў. За апошнія 10-годдзе надрукаваны “Библиографический указатель работ сотрудников Института леса НАН Беларуси” (1922-2000 гг.)”, “Библиографический

указатель трудов Белорусского научно-исследовательского института мелиорации и луговодства (1980-2000гг.)”. У данай групе выдзеляецца “Тэматычны агляд прац БДГУ па лясной гаспадарке”, у якім знайшлі адлюстраванне лепшыя творы выкладчыкаў і супрацоўнікаў ВНУ.

Галіновых і тэматычных паказальнікаў і спісаў літаратуры ў гэты перыяд было падрыхтавана не шмат. Некаторыя з іх былі ўключаны ў “Новыя кнігі”, выйшлі асобнымі выданнямі, ці размяшчаюцца ў манаграфіях, зборніках. Сярод гэтай групы паказальнікаў неабходна адзначыць вялікую працу Віцебскай абласной бібліятэкі “Картофель: от поля до потребителя”. У бібліяграфічным паказальніку адлюстравана літаратура за 1952-2008 гг. Ён часткова анатаваны, ўключае дакументы з фонда бібліятэкі: кнігі і артыкулы з часопісаў і газет. За апошнія 20 гадоў гэта другая буйная бібліяграфічная праца, прысвечаная бульбе (першай з’яўлялася бібліяграфічны спіс літаратуры ў энцыклапедыі “Бульба”, які ўключаў літаратуру за 1905-1988 гг.).

За гэты перыяд падрыхтаваны і выдадзены буйны рэтраспектыўны паказальнік літаратуры па праблемах гібрыдалагічных, іхтыялагічных і рыбагаспадарчых даследаваннях у Беларусі за 75 гадоў. Гэты спіс літаратуры размешчаны ў выданні, дзе падведзены вынікі развіцця рыбагадоўлі на Беларусі.

Сярод галоўных інфармацыйных прадуктаў БелСГБ з’яўляецца БД BelAl – Электронны каталог БелСГБ, які ўтрымлівае анатаваныя бібліяграфічныя запісы на кнігі, брашуры, пераклады і іншыя дакументы, якія паступілі ў бібліятэку. Вядзецца з 1993 года.

Таксама з 1993 года бібліятэка стварае БД BelAgrilit – Сельскохозйственная литература Беларуси. Адлюстроўвае сельскагаспадарчую літаратуру, выдадзеную ў Беларусі.

БД Лен. Генерыуецца з 1989 г. Але сёння ўсе гэтыя БД закансерваваны і актуалізуецца толькі БД BelAl.

Акрамя таго, БелСГБ атрымлівае БД AGROS – БД ЦНСГБ Расіі, якая ўтрымлівае бібліяграфічныя запісы дакументаў па праблемах АПК і сумежных галін, якія паступілі ў бібліятэку.

БД AGRICOLA – інфармацыйная сістэма па сельскай гаспадарцы ЗША. Адлюстроўвае дакументы з 1970 г. Нацыянальнай сельскагаспадарчай бібліятэкай ЗША. Утрымлівае прыкладна 3 млн. запісаў на англійскай мове. Ёсць таксама і іншыя электронныя рэсурсы. У апошнія гады інфармацыя аб новых дакументах па сельскай гаспадарцы, а таксама звесткі фактаграфічнага характару змяшчаюцца на сайце БелСГБ – AgroWeb.

Значнае месца займаюць бібліяграфічныя паказальнікі, якія адлюстроўваюць асобныя віды дакументаў. Сярод іх пераважаюць паказальнікі тэхнічных нарматыўна-прававых актаў (ТНПА) па розных відах сельскагаспадарчай прадукцыі: на фрукты і гародніну, малочную прадукцыю, мяса і мясную прадукцыю, кармы для жывёл і інш. Усе яны падрыхтаваны Беларускамі інстытутамі стандартызацыі і сертыфікацыі і адпавядаюць сучасным кірункам комплекснага інфармавання аб розных відах ТНПА: тэхнічных кодэксах, санітарных нормах і правілах, тэхнічных умовах і інш. У гэты перыяд працягваецца традыцыя падрыхтоўкі бібліяграфічных паказальнікаў патэнтных дакументаў. Калі ранней падобны бібліяграфічны паказальнік адлюстроўваў аўтарскія пасведчанні і патэнты вынаходніцтва па жывёлагадоўлі за 5 год і выходзіў на працягу 20 гадоў, то зараз такі паказальнік уключае дакументы за 28 гадоў па праблеме рыбагадоўлі і рыбнай гаспадаркі.

За апошняе пяцігоддзе быў падрыхтаваны і паказальнік зместу часопіса “Белорусское сельское хозяйство” (5573). Ён уключае пералік артыкулаў, апублікаваных у часопісе за 2005-2007 гг. і выйшаў асобным выданнем (спецвыпуск).

Такім чынам, колькасць і відавы склад бібліяграфічнай прадукцыі па сельскай гаспадарке сведчыць, што негледзячы на змяншэнне ролі бібліятэк па падрыхтоўцы бібліяграфічных дапаможнікаў, патрэбнасць галіны ў іх відавочна, асабліва ў сферы сельскагаспадарчай навукі. І хоць недахоп тэматычных і галіновых бібліяграфічных дапаможнікаў можна кампенсаваць у сучасных умовах пошукам інфармацыі ў базах даных, бібліяграфічныя паказальнікі, а таксама паказальнікі навуковых прац калектываў выконваюць не толькі

функцыю падсумоўвання, але з'яўляюцца элементам маркетынгавай стратэгіі навуковай арганізацыі.

Пытанні да самакантролю:

1. Назавіце рэспубліканскія цэнтры, якія рыхтуюць інфармацыю аб спецвідах тэхнічнай літаратуры і дакументацыі.
2. Назавіце галаўныя цэнтры інфармацыі ў галіне тэхнікі, сельскай гаспадаркі, прыродазнаўства, медыцыны.
3. Назавіце тэрытарыяльныя цэнтры інфармацыі РБ.
4. Доступ да якіх БД забяспечваюць ЦНБ імя Я.Коласа, РНТБ.
5. Доступ да якіх БД абяспечваюць РНМБ і БелСГБ.

2.4. Інфармацыйныя рэсурсы і паслугі расійскіх федэральных цэнтраў інфармацыі

Асноўным нарматыўным дакументам, які спрыяе рэалізацыі функцый дзяржавы па стварэнні федэральных інфармацыйных рэсурсаў і сістэм у галіне навукі і тэхнікі з'яўляецца пастанова Правіцельства РФ ад 24 ліпеня 1997 г. № 950 «Об утверждении Положения о ГСНТИ». Як сведчыць дакумент дзяржаўная сістэма навукова-тэхнічнай інфармацыі (ДСНТИ) уяўляе сабой сукупнасць інфармацыйных цэнтраў і НТБ, якія спецыялізуюцца на зборы і апрацоўцы НТІ і ўзаемадзеінічаюць паміж сабой з улікам прынятых на сябе сістэмных абавязкаў.

Мэтай стварэння ДСНТИ з'яўляецца забеспячэнне фарміравання і выкарыстання дзяржаўных рэсурсаў НТІ, іх інтэграцыі ў сусветную інфармацыйную прастору і садзейнічанне стварэнню рынку інфармацыйных прадуктаў і паслуг.

Асноўны прынцып функцыянавання ДСНТИ – цэнтралізаваная аднаразавая апрацоўка сусветнага інфармацыйнага патоку дакументаў у галіне навукі і тэхнікі федэральнымі органамі навукова-тэхнічнай інфармацыі і НТБ і шматразовае выкарыстанне карыстальнікамі вынікаў апрацоўкі НТІ з

федэральных фондаў праз сетку інфармацыйных арганізацый у галінах і рэгіёнах.

У склад ДСНТІ ўваходзяць **федэральныя органы НТІ і НТБ** (больш за 30), **галіновыя органы НТІ і НТБ** (больш за 60) і **рэгіянальныя цэнтры НТІ** (больш 70 цэнтраў Росінформрэсурса Міннавукі Расіі ў рэгіёнах).

Органы НТІ, НТБ і цэнтры забяспечваюць збор, храненне і апрацоўку айчынных і замежных крыніц НТІ, фарміраванне, вядзенне і арганізацыю выкарыстання федэральных, галіновых і рэгіянальных інфармацыйных фондаў, баз і банкаў даных, якія складаюць дзяржаўныя рэсурсы НТІ.

Сярод федэральных цэнтраў інфармацыі можна выдзеліць універсальныя, якія спецыялізуюцца пераважна на падрыхтоўцы інфармацыйных выданняў аб адным (канкрэтным) відзе дакументаў, шматгаліновыя і галіновыя.

Інфармацыйная прадукцыя федэральных органаў НТІ вельмі разнастайная: выданне бягучых навукова-дапаможных і рэгістрацыйных бібліяграфічных пасобій, фарміраванне бібліяграфічных, адрасна-даведачных, фактаграфічных і поўнатэкставых БД. Акрамя таго, значнае месца ў іх дзейнасці належыць аглядна-аналітычнаму напрамку падрыхтоўкі інфармацыйнай прадукцыі і паслуг.

Усерасійскі інстытут навуковай і тэхнічнай інфармацыі (УІНТІ) з'яўляецца галаўной арганізацыяй ДСНТІ РФ, буйнейшай інфармацыйнай ўстановай свету. Інстытут створаны ў 1952 годзе пры Акадэміі навук. Рыхтуе першасныя (перыядычныя і непэрыядычныя) і другасныя дакументы.

Сёння Інстытут апрацоўвае каля 1 млн. дакументаў, з'яўляецца буйнейшым нацыянальным інфармацыйным цэнтрам, які забяспечвае расійскае і сусветнае навуковае грамадства навукова-тэхнічнай інфармацыяй па дакладных, прыродазнаўчых і тэхнічных навук, па розных галінах народнай гаспадаркі і некаторых комплексных праблемах.

Для падрыхтоўкі інфармацыйных прадуктаў інстытут атрымлівае выданні больш чым са 100 краін свету на 60 мовах.

З 1958 года Інстытут з'яўляецца нацыянальным членам Міжнароднай арганізацыі па дакументацыі і інфармацыі (МФД), з 1966 года – членам

Міжнароднага савета па навуковай і тэхнічнай інфармацыі, супрацоўнічае з міжнароднымі арганізацыямі ЮНЕСКО, ЮНИД, Еўрапейскай эканамічнай камісіяй ААН і інш.

Інстытут – буйнейшы ў Расіі стваральнік рэфератыўных Баз даных – 240 выпускаў, глыбіня рэтраспекцыі якіх з 1981 года. На яе падставе прадастаўляюцца наступныя паслугі:

- тэматычныя фрагменты і выпускі БД на розных носьбітах;
- дыялогівы інфармацыйны пошук у рэжыме теледоступа (on-line);
- пошук у БД праз Internet.

З 1975 года Інстытут стварае фактаграфічныя БД. Сярод іх – **БД структурных даных (СД) па хіміі** – адна з трох буйнейшых у свеце такога тыпу.

Акрамя таго,

БД «Лекарственные растения» («Алтей»),

БД «Новые технологии»,

БД «Информационные организации России и СНГ».

У сувязі з інтэграцыяй сумежных навук Інстытут распачаў генерацыю праблемна-арыентаваных і спецыяльных БД па міжгаліновым праблемах, напрыклад, біяінфарматыка, экаінфарматыка і інш.

На падставе БД рыхтуюцца інфармацыйныя выданні, на якія ажыццяўляецца падпіска ўстановамі з 60 краін, у т.л. ЗША, Японіі, Германіі, Францыі, Канады.

Сярод інфармацыйных выданняў Інстытута першае месца належыць рэфератыўным часопісам (РЧ), якія пачалі выходзіць з 1953 года – па прыродазнаўчых навук і з 1956 – па тэхніцы. Сёння існуе друкаваная і электронная версіі.

Сістэма РЧ ўяўляе сабой на сучасным этапе складаную сістэму з 270 выпускаў, якія звязаны паміж сабой функцыянальнымі сувязямі. Існуе тры асноўныя формы РЧ: **зводны том** (прысвечаны галіне навукі, тэхнікі), **выпуск зводнага тома** (прысвечаны буйным раздзелам галіны навукі, тэхнікі), **асобны выпуск** (прысвечаны міжгаліновым праблемам, а таксама тым, якія маюць

самастойнае значэнне), што выклікана неабходнасцю задавальняць спецыялістаў розных галін адпаведнай інфармацыяй. У РЧ адлюстроўваюцца ўсе віды выданняў (кнігі, артыкулы з перыядычнага друку, патэнты, НТД, справаздачы аб НДР, дэпаніраваныя рукапісы, пераклады і інш.) на рускай і замежнай мовах, групоўка матэрыялаў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з Рубрыкатарам УІНТІ. Асноўнай бібліяграфічнай характарыстыкай з'яўляецца рэферат.

Усе выпускі РЧ выходзяць штомесячна, акрамя выпускаў па хіміі і хімічнай тэхналогіі (2 разы ў месяц).

ДБА да РЧ складаецца з дапаможных паказальнікаў да зводных тамоў і асобных выпускаў. У залежнасці ад галіны рыхтуюцца аўтарскія, прадметныя, формульныя, патэнтныя і інш. паказальнікі. Электронная версія ўяўляе сабой аналаг друкаванай і распаўсюджваецца як асобны інфармацыйны прадукт.

З мэтай больш аператыўнай інфармацыі спажывцоў Інстытут выпускае **“Бюллетень сигнальнай інфармацыі” (СИ)**, які выпускаецца ў выглядзе 4-х тэматычных серый пад агульнай назвай «Содержание российских научных журналов» у друкаванай і электроннай формах. Кожны выпуск змяшчае назвы ўсіх артыкулаў па адпаведнай тэматыцы, надрукаваных у расійскіх журналах.

Выпускі бюлетэня (фізіка-матэматычныя навукі, навукі аб зямлі, тэхнічныя навукі, біялагічныя навукі і інш.) адлюстроўваюць змест 800 навуковых і навукова-папулярных часопісаў, якія выдаюцца ў Расіі і краінах СНГ. Кожны нумар утрымлівае дапаможныя паказальнікі: аўтарскі, прадметны (ключавыя словы назвы), арганізацыі.

Электронная версія дадаткова забяспечваецца анатацыямі да артыкулаў.

Наступнае выданне Інстытута – **“Экспресс-інфармацыя” (ЭІ)** – перыядычнае выданне, якое ўтрымлівае расшыраныя рэфераты найбольш значных навукова-тэхнічных дакументаў, выдадзеных у Расіі і за яе межамі. Выдаецца 10 тэматычных выпускаў (Ресурсосберегающие технологии; Городской транспорт; Авиастроение и др.).

“Депонированные научные работы” – штомесячны бібліяграфічны паказальнік навуковых работ, якія дэпаніраваны ў УІНТІ і галіновых цэнтрах

НТИ, а таксама ў цэнтрах НТИ дзяржаў СНД. У якасці дапаможных паказальнікаў ёсць паказальнік аўтараў дэпаніраваных работ у Інстытуце, сістэматычны паказальнік навуковых работ, дэпаніраваных у цэнтрах НТИ дзяржаў СНД, а таксама парадак афармлення заказаў на копіі дэпаніраваных у УНТИ навуковых работ.

Акрамя таго, Інстытут штоквартальна ажыццяўляе інфармацыю аб буйнейшых нацыянальных і міжнародных мерапрыемствах (канферэнцыях, сімпозіумах, кангрэсах, выставах), якія прадстаўляюць цікавасць для спецыялістаў розных арганізацый і ўстаноў – **“Бюллетень міжнародных навуковых с'ездаў, конференцый, конгрэсаў, выставаў”**.

Цэнтр інфармацыйных тэхналогій і сістэм органаў выканаўчай улады (ЦИТиС, былы УНТИЦэнтр).

Федэральны цэнтр універсальнага характару ажыццяўляе збор, апрацоўку і падрыхтоўку інфармацыі аб неапублікаваных адкрытых навукова-даследчых работах, абароненых дысертацыях, алгарытмах і праграмах.

Інфармацыя аб названых дакументах аператыўна. Яна даступна карыстальніку ўжо праз 2–3 месяцы.

Асноўнымі інфармацыйнымі рэсурсамі цэнтра з'яўляюцца:

“Аператыўная БД па новых НДР і ВКР” – зарэгіструе тэмы работ з указаннем выканаўцаў і тэрмінаў заканчэння работ, а таксама **“Рэфератыўная БД завершаных НДР і ВКР”** змяшчае рэфераты справаздач аб выкананых НДР і вопытна-канструктарскіх распрацоўках, абароненых доктарскіх і кандыдацкіх дысертацыях.

Пошук матэрыялаў ажыццяўлена ў адпаведнасці з Дзяржаўным рубрыкатарам навукова-тэхнічнай інфармацыі (ДРНТИ), па назве арганізацыі, тэматыцы і іншых параметрах. Такім чынам, ЦИТиС стварыў адзіную БД НДР і ВКР.

3. **“Идеи. Гипотезы. Решения.”** Гэта інфармацыйны бюлетэнь, дзе прыведзены апісанні зарэгістраванай у Цэнтры інтэлектуальнай прадукцыі (навуковых ідэй, тэорый, гіпотэз, канцэпцый, метдаў і г.д.).

Акрамя інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі цэнтр рыхтуе аналітычныя агляды па важнейшых навукова-тэхнічных праблемах, у якіх прыводзяцца вынік навуковай і практычнай дзейнасці, даецца ацэнка навізны і якасці даследаванняў. У апошнія гады былі падрыхтаваны агляды «Экологический мониторинг окружающей среды», «Интеллектуальная собственность: проблемы и решения» і інш.

Наступным кірункам дзейнасці Цэнтра з'яўляецца выпуск адрасна-даведачных выданняў. Напрыклад, «Организации научно-технической сферы: справочник»; «Научные кадры высшей квалификации: справочник».

Даведнікі існуюць у друкаваным і электронным выглядзе.

Рэгістрацыяй навукова-даследчых і вопытна-канструктарскіх распрацовак у абаронным комплексе займаецца **Усерасійскі навукова-даследчы інстытут міжгаліновай інфармацыі (УІМІ).**

Асноўнымі друкаванымі выданнямі гэтага цэнтра з'яўляюцца:

– **“Сборник рефератов НИР и ОКР”** – 6 тэматычных серый (Радиотехника. Связь; Приборостроение. Метрология і інш.).

Акрамя таго, інстытут рыхтуе закрытыя выданні:

– “Сборник рефератов НИОКР” (сакрэтныя) у 10 тэматычных серыях.

а. “Сборник рефератов изобретений” (сакрэтныя) у 3 тэматычных серыях.

Інстытут вядзе БД:

– МИАС (Межотраслевая информационная автоматизированная система), якая ўтрымлівае унікальныя звесткі аб НДР, навукова-тэхнічных дасягненнях і іншай навукова-тэхнічнай інфармацыі па тэхналогіям, матэрыялам, прадукцыі і паслугах прадпрыемстваў абароннай галіны.

– Тэхнолаг-К (ключае інфармацыйныя карты прыблізна аб тысячы высокіх тэхналогій).

– Нефтегаз-ВПК («Предложения оборонных предприятий по перспективным разработкам для нефтегазового комплекса»). Утрымлівае прыблізна 700 прапаноў, больш 400 прадпрыемстваў па перспектыўных навукаёмкіх распрацоўках.

Дэманстрацыйная версія БД прадстаўлена ў сетцы Internet.

Наступным федэральным цэнтрам інфармацыі універсальнага і шматгаліновага напрамку, які спецыялізуецца на асобным відзе дакументаў з’яўляецца Федэральны фонд стандартаў і Усерасійскі навукова-даследчы інстытут класіфікацыі, тэрміналогіі па стандартызацыі і якасці (УНДІКІ), якія склалі Холдынг “Інформстандарт”

З 1940 г. яны ажыццяўляюць выпуск бягучага штомесячнага **“Информационного указателя стандартов”**, у склад якога ўваходзіць два раздзелы: Межгосударственные стандарты и Государственные стандарты і штогодніка “Национальные стандарты” па стане на 01.01 бягучага года. Ён інфармуе аб дзеючых ТНПА.

“Государственные стандарты”: БД па ГОСТах, галіновых стандартах, ТУ, стандартах ІСО, Германіі, Вялікабрытаніі, Францыі.

Акрамя таго, фонд рыхтуе навукова-тэхнічны рэфератыўны зборнік **“Научно-техническая терминология”**.

Інфармацыйныя выданні па патэнтнай дакументацыі рыхтуе **Федэральны інстытут прамысловай уласнасці (ФПУ) і Інфармацыйна-навуковы выдавецкі цэнтр (ІНВЦ)** Расійскага агенцтва па патэнтных і таварных знаках.

З 1924 г. у Расіі ажыццяўляецца інфармаванне аб вынаходках. Сёння гэта афіцыйны бюлетэнь – **“Изобретения”**. У 36 яго выпусках у год друкуюцца звесткі аб заяўках і патэнтах РФ на вынаходкі. Групоўка матэрыялаў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з міжнароднай патэнтнай класіфікацыяй (МПК). У кожным нумары публікуюцца сістэматычны і нумерацыйны паказальнікі заявак і патэнтаў на вынаходнікі. Бюлетэнь таксама распаўсюджваецца на CD–ROM.

Інфармацыя аб іншых аб’ектах аховы інтэлектуальнай уласнасці ажыццяўляецца ў наступных выданнях:

“Полезные модели. Промышленные образцы” – штомесячны афіцыйны бюлетэнь утрымлівае інфармацыю аб патэнтах на карысныя мадэлі прамысловыя ўзоры. Сістэматызацыя матэрыялаў ажыццяўляецца па

міжнароднай класіфікацыі прамысловых узораў і МПК. Друкуюцца панамерныя сістэматычныя і нумерацыйныя, а таксама гадавыя паказальнікі (на CD-ROM).

“Товарные знаки, знаки обслуживания и наименования мест происхождения товаров” – афіцыйны бюлетэнь выходзіць 2 разы на месяц. Утрымлівае пералік пасведчанняў на таварныя знакі і знакі абслугоўвання; пасведчанні на права карыстання найменнямі месцаў паходжання тавараў. Сістэматызацыя ажыццяўляецца ў адпаведнасці з Міжнароднай класіфікацыяй тавараў і паслуг. У кожным нумары ёсць сістэматычны і нумарацыйны паказальнікі; гадавыя – на CD-ROM.

Акрамя таго, выдаецца штоквартальны афіцыйны бюлетэнь **“Программы для ЭВМ. Базы данных. Топологии интегральных микросхем”**, які рэгіструе праграмныя прадукты і электронныя інфармацыйныя рэсурсы.

Звесткі аб замежных патэнтных дакументах змяшчаюцца ў інфармацыйных выданнях ІНВЦ.

“Изобретения стран мира” – рэфератыўны інфармацыйны бюлетэнь, які штомесячна выходзіць у 112 тэматычных выпусках (у адпаведнасці з класамі МПК) і ўтрымліваў звесткі аб ахоўных дакументах, выдадзеных у РФ (раней у СССР) і 6 буйнейшых дзяржавах свету – ЗША, Францыі, Германіі, Англіі, Японіі, Швейцарыі.

У аналагічных паказальніках адлюстраваны замежныя прамысловыя ўзоры.

У мэтах правядзення розных відаў патэнтнага пошуку па патэнтных дакументах Расіі і буйных краін свету ІНВЦ выдае штогодныя кумулятыўныя дапаможныя паказальнікі (нумарацыйныя заявак і патэнтаў на розныя аб’екты, сістэматычныя, арганізаваныя на адной з класіфікацый аб’ектаў прамысловай уласнасці і імяныя. Для паляпшэння пошуку Расійскіх вынаходак складзены выніковыя сістэматычныя паказальнікі аўтарскіх пасведчанняў і патэнтаў Расіі з 1924 па 2002 гг.

Інфармацыя аб дакументах у краінах з малым аб’ёмам патэнтнага фонду змяшчалася ў штомесячным бібліяграфічным паказальніку.

Федэральнымі цэнтрамі па апублікаваных крыніцах у галіне прыродазнаўчых і прыкладных навук, тэхнікі з’яўляецца **Дзяржаўная**

публічная навукова-тэхнічная бібліятэка (ДПНТБ). Бібліятэка створана ў 1958 годзе, з 1967 года мае статус НДІ.

ДПНТБ Расіі – аўтаматызаваны інфармацыйны цэнтр дзяржавы, галаўная арганізацыя аўтаматызаванай сістэмы Расійскага Зводнага каталога па навукова-тэхнічнай літаратуры, цэнтр распрацоўкі і ўкаранення перспектыўных інфармацыйна-бібліятэчных тэхналогій, цэнтр онлайнавага доступу да аўтаматызаваных рэсурсаў ДПНТБ Расіі і іншых айчынных і замежных інфармацыйных рэсурсаў праз Internet.

У ДСНТІ ДПНТБ з’яляецца нацыянальным цэнтрам па бібліяграфіі, стандартызацыі ў інфармацыйна-бібліятэчнай сферы, каардынацыйным цэнтрам па метадалогіі камплектавання МБА, кнігаабмену і аўтаматызацыі для сеткі НТБ Расіі, утрымальнік Зводнага каталога Расіі па выданнях у галіне навукі і тэхнікі, атрымальнік абавязковага бясплатнага экзэмпляру.

Бібліятэка выпускае 30 найменняў друкаваных выданняў.

У электронным выглядзе бібліятэка выдае РЧ **«Компьютерный вестник» (КомВест)** – штомесячнае выданне, з дапамогай якога можна атрымаць інфармацыю аб прадуктах і тэхналогіях, прадстаўленых на выставах, кафнерэнцыях, семінарах, прэзентацыях, якія праводзяцца ў Расіі і за яе межамі ў галіне камп’ютэрных тэхналогій. За год у часопісе адлюстроўваецца прыкладна 2500 рэфератаў дакументаў па актуальных тэмах ў галіне камп’ютэрных навук і тэхналогій.

Значнае і асобнае месца ў забеспячэнні карыстальнікаў інфармацыяй аб складзе інфармацыйных фондаў займае БД **“Сводный каталог научно-технической литературы.** Естественные науки. Техника. Сельское хозяйство. Медицина”.

У папаўненні БД прымае ўдзел больш 200 НТБ і інфармацыйных цэнтраў Расіі і краін СНД, у тым ліку 4 бібліятэкі Беларусі. БД састаіць з трох частак, якія выходзяць у друкаваным выглядзе: «Каталог зарубежных книг», «Каталог российских книг» (2 разы на год), «Каталог зарубежных периодических изданий» (штогоднік).

БД – адрасна-бібліяграфічная, са штогадовай актуалізацыяй.

Таксама папаўняюцца БД “Прамысловыя каталогі”, «Авторефераты диссертаций» і іншыя.

Галаўным цэнтрам па медыцыне і ахове здароўя з’яўляецца **Цэнтральная навуковая медыцынаская бібліятэка (ЦНМБ)**, заснаваная ў 1919 годзе.

ГЦНМБ – адна з буйнейшых медыцынскіх бібліятэк у Еўропе, яе фонды налічваюць прыкладна 3 млн. дакументаў. На сучасным этапе выконвае функцыі цэнтра па навукавай каталагізацыі, прадметызацыі, інфармацыйнага абслугоўвання амаль для 5 тыс. бібліятэк Расіі і краін СНД.

Бібліятэка вядзе электронны каталог (ЭК), на базе якога фарміруецца БД **“Российская медицина”**. З 1993 года гэта БД выпускаецца на кампакт-дысках. Цікавасць карыстальнікаў выклікае БД **“Выдающиеся деятели медицины XVII – нач. XX вв.”**, у якой змяшчаюцца кароткія біяграфічныя даведкі і спасылкі на асноўныя працы айчынных і замежных дзеячаў медыцынскай навукі і практыкуючых урачоў.

У друкаваным выглядзе ГЦНМБ выпускае бібліяграфічныя паказальнікі **«Медицина и здравоохранение»** і **«Новые медицинские книги»**.

Цэнтральная навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка (ЦНСГБ) створана ў 1930 годзе, на сучасным этапе вядзе ЭК, выпускае Бюлетэні новых паступленняў (штотыднёва).

Асноўнымі інфармацыйнымі прадуктамі ЦНСХБ з’яўляюцца бібліяграфічныя БД, якія ствараюцца ў межах **Праекта падтрымкі сельскагаспадарчых рэформаў у Расіі**. Гэта бібліяграфічная БД **“AGROS”**, якая ўтрымлівае звесткі аб дакументах з 1985 года.

– Рэфератыўныя БД **“Зарубежный опыт работы ИКС в АПК”**;

– Праблемна-тэматычная БД **“Экономика и организация фермерского хозяйства”**;

– Электронны дайджэст **“Фермер”**.

У канцы 1990-х гадоў УНСГБ прыступіла да выпуску РЧ. Зараз выдаецца 5 серый РЧ **“Пищевая промышленность”**, **“Ветеринария”** і інш.

Наступным цэнтрам, які стварае інфармацыйна-бібліяграфічныя рэсурсы, у якіх адлюстраваны асобныя віды дакументаў, з’яўляецца Расійскі навукова-

даследчы інстытут інфармацыйных тэхналогій і аўтаматызацыя праектавання (Рос НДІ ІТ і АП). Ён абагульняе звесткі аб падрыхтаваных прамысловых каталогах і выдае інфармацыяна-бібліяграфічны зборнік у некалькіх серыях “Новые промышленные каталоги”. Тут можна знайсці бібліяграфічныя звесткі як аб расійскіх каталогах на абсталяванне па розных галінах народнай гаспадаркі, так і аб замежных. Зборнік выходзіць 2 разы ў год у 11 серыях: “Оборудование для обработки и отделки металла и древесины. Детали машин. Робототехника; Медицинская техника. Техника безопасности. Ветеринарное оборудование; Приборы. Автоматика. Телемеханика и вычислительная техника и др.”.

Акрамя цэнтраў, якія спецыялізуюць на падрыхтоўцы інфармацыйных выданняў, у якіх адлюстраваны асобныя віды дакументаў, шэраг расійскіх федэральных цэнтраў з’яляюцца галіновымі і найбольш поўна ажыццяўляюць аналітыка-сістэмычную апрацоўку расійскага і замежнага галіновага патока дакументаў.

У ДСНТІ існуе навукова-тэхнічны цэнтр **Інформрегiстр**, які ажыццяўляе рэгістрацыю электронных выданняў.

Звесткі аб айчынных БД па ўсіх галінах навукі, тэхнікі і народнай гаспадаркі ўтрымлівае:

Электронный каталог дзяржаўнай рэгістрацыі баз і банкаў даных уключае больш 5 тысяч запісаў. На падставе электроннага каталога ствараецца яго друкаваная версія «БД России» у 2-х тамах.

Таксама цэнтр выдае **“Российские электронные издания”** – анатаваны бібліяграфічны каталог электронных дакументаў у галіне прыродазнаўства і тэхнікі, медыцыне, фармакалогіі, ваеннай справы. У складзе даведачнага апарата алфавітны паказальнік электронных выданняў, паказальнік уладальнікаў БД.

Апісанні айчынных і міжнародных нарматыўных дакументаў (стандартаў, праектаў стандартаў і рэкамендацый па інфарматыцы і вылічальнай тэхніцы змяшчае БД “Информнорматив”.

Такім чынам, можна канстатаваць, што выданні федэральных цэнтраў ДСНТІ ахопліваюць увесь комплекс дакументаў, якія прадстаўляюць інтарэс для карыстальнікаў інфармацыі.

Колькасць галіновых інфармацыйных цэнтраў скарачаецца. Тым не менш існуюць буйныя цэнтры ў галіне будаўніцтва (Усерасійскі навукова-даследчы інстытут праблем навукова-тэхнічнага працэсу і інфармацыі ў будаўніцтве), аўтамабільным будаўніцтве (Інфармаўтадар), чорнай і каляровай металургіі (“Черметинформация”) і інш.

Яны выдаюць розную інфармацыйную прадукцыю, напрыклад, інфармацыйны ЦЭД па будаўніцтве – рэфератыўны часопіс “Строительство. Архитектура и ЖКХ”, іншыя цэнтры – экспрэс-інфармацыю, аглядную інфармацыю, бібліяграфічныя паказальнікі асобных відаў дакументаў (прамысловых каталогаў, будаўнічых нормаў). Таксама часта складаюцца даведнікі галіновага характару, напрыклад, “Электрооборудование для промышленных предприятий”.

Інфармацыйныя цэнтры тэрытарыяльнага ўзроўню дзейнічаюць ва ўсіх буйных прамысловых рэгіянальных цэнтрах.

Напрыклад, Пензенскі, Навасібірскі інстытуты навукова-тэхнічнай інфармацыі. На рэгіянальным ўзроўні дзейнічаюць і філіялы буйных галіновых бібліятэк. Напрыклад, Сібірскі філіял ДПНТБ Расіі, Паўночна-заходні філіял УНСГБ і інш. Асноўнай функцыяй гэтых цэнтраў і бібліятэк з’яўляецца забеспячэнне доступу да інфармацыйных рэсурсаў федэральных інфармацыйных цэнтраў, сусветных інфармацыйных рэсурсаў, а таксама стварэнне ўласных бібліяграфічных і рэфератыўных паказальнікаў, фактаграфічнай інфармацыі, БД.

Пытанні да самакантролю:

1. Назавіце асноўныя мэты і прынцыпы функцыянавання ДСНТІ.
2. Пералічыце федэральныя цэнтры, якія спецыялізуюцца на падрыхтоўцы інфармацыйных выданняў аб спецыяльных відах дакументаў.

3. Назавіце буйнейшыя бібліятэкі Расіі – федэральныя цэнтры ў галіне тэхнікі, медыцыны, сельскай гаспадаркі, прыродазнаўства.

4. Назавіце цэнтры, выданні якіх адлюстроўваюць айчынныя дакументы.

2.4. Сусветныя інфармацыйныя рэсурсы і паслугі ў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

Асноўным відам інфармацыйна-бібліяграфічнага выдання ў буйных замежных краінах ў канцы 1960-х гадоў былі рэфератыўныя часопісы, такія, напрыклад, як Index Medicus, Chemical Abstracts, Inspec і іншыя. Яны знайшлі шырокае распаўсюджванне дзякуючы паўнаце прадстаўлення інфармацыі па тэматыцы, адлюстраванню особных відаў дакументаў многіх краін. Таксама на падставе аднаразовай апрацоўкі інфармацыі рыхтаваліся выпускі сігнальнай інфармацыі. У канцы 1960-х гадоў пачалося стварэнне электронных баз даных (БД) у пачатку як поўных аналагаў рэфератыўных выданняў. Але іх падрыхтоўка хоць і не адмяніла выдання рэфератыўных часопісаў, але зрабіла іх больш дарагімі. У стварэнні інфармацыйнай прадукцыі ў буйных краінах свету прымаюць удзел галіновыя бібліятэкі, навукова-тэхнічныя таварыствы, універсітэты, камерцыйныя фірмы і іншыя ўстановы. Іх інфармацыйныя выданні і БД адрозніваюцца па многіх параметрах. Найбольшая колькасць электронных інфармацыйных рэсурсаў ствараецца у наш час ў ЗША, хаця хутка павялічваецца доля БД заходнееўрапейскіх і азіатскіх краін. На міравым інфармацыйным рынку БД навукова-тэхнічнай і медыцынскай тэматыкі займаюць 2–3 месцы пасля інфармацыйных рэсурсаў дзелавой, камерцыйнай і прававой інфармацыі. Сярод даступных БД пераважаюць тэкставыя (1).

З канца 1980-х гадоў адбываецца актыўнае стварэнне нацыянальных і сусветных сетак перадачы навукова-тэхнічнай і медыцынскай інфармацыі, забяспечваецца доступ да іх, ствараюцца магчымасці дыялогавага доступу карыстальнікаў да аддаленых БД. Аб гэтым сведчыць стварэнне сусветнай сеткі навукова-тэхнічнай інфармацыі STN (The Scientific and Technical Information Network). Яна функцыянуе на базе трох буйных інфармацыйных цэнтраў: FIZ Karlsruhe (Германія), Chemical Abstracts Service– CAS (ЗША), а таксама JICST

(Японія). Яны звязаны паміж сабой высокахуткасымі каналамі спутнікавай сувязі і падводнай кабельнай сувязі. Сетка STN дазваляе карыстальнікам атрымаць доступ да 180 БД, якія ў сукупнасці ўключаюць больш за 130 млн. запісаў, у тым ліку даныя аб камерцыйнай дзейнасці прамысловых і гандлёвых прадпрыемстваў, рэфератыўную і фактаграфічную інфармацыю па хіміі, матэматыцы, фізіцы, біялогіі, медыцыне. У сетцы забяспечваецца таксама прамы доступ да 18 спецыялізаваных патэнтных БД, а таксама да 23 БД, якія змяшчаюць патэнтную інфармацыю разам з іншай (яны змяшчаюць паўнатэкставую, фактаграфічную інфармацыю аб патэнтах-аналагах, прававым статусе патэнтных дакументаў). У сетцы таксама змяшчаюцца поўныя тэксты артыкулаў з найбольш вядомых часопісаў па хіміі. Размешчана інфармацыя аб звыш 15 тысяч хімічных структур. Праз сетку STN карыстальнік можа вызначыць індэкс цытавання аўтараў з дапамогай вядомай БД цытавання Science Citation Index.

Інфармацыйная карпарацыя Questel–Orbit ўключае дзве падсістэмы: Questel (Францыя) і Orbit (ЗША). Карпарацыя з'яўляецца адным з лідараў на рынку інфармацыі, якая звязана з інтэлектуальнай ўласнасцю. Яна існуе звыш 20 гадоў і забяспечвае каля 40 тысяч карыстальнікаў ва ўсіх краінах. У сістэме размешчаны 267 БД, якія апісваюцца па стандартнай схеме. Па тэматыцы яны ахопліваюць праблемы навукі і тэхналогій (1 месяц), бізнэс (2 месяц), хімія (3 месяц), медыцына (6 месяц).

Разам з сусветна вядомымі інфармацыйнымі сеткамі навукова-тэхнічнай інфармацыі свае інфармацыйныя рэсурсы прапануюць карыстальнікам галіновыя бібліятэкі, навукова-тэхнічныя таварыствы і іншыя арганізацыі. Яны прадстаўляюць як традыцыйныя бібліяграфічныя і рэфератыўныя БД, іх вузкатэматычныя фрагменты, так і іншую інфармацыю (фактаграфічную).

На сусветным рынку інфармацыі і інфармацыйных паслуг і прадуктаў выдзяляюцца асноўныя сектары, якія характэрны для ўсіх краін і не залежаць ад каналаў перадачы інфармацыі. Гэта сектар дзелавой інфармацыі (біржавой, фінансавай, камерцыйнай, эканамічнай, статыстычнай); сектар масавай і спажывецкай інфармацыі і сектар інфармацыі для спецыялістаў (навукова-

тэхнічнай і спецыяльнай). Ён прадстаўлены *прафесійнай інфармацыяй* – спецыяльнымі данымі і інфармацыяй для ўрачоў, інжэнераў, фармацэўтаў, выкладчыкаў; *навукова-тэхнічнай інфармацыяй* – бібліяграфічнай і рэфератыўнай, даведачнай ў галіне фундаментальных і прыкладных прыродазнаўчых, тэхнічных, медацынскіх навук, галін вытворчасці; паслугамі арганізацыі даступа да першакрыніц праз бібліятэкі і спецыялізаваныя службы з магчымасцю атрымання дакументаў па міжбібліятэчным абанеменце. Тут дзейнічаюць такія буйныя інфармацыйныя службы як STN, Dialog, Data Star, ВИНИТИ, а таксама размешчаныя ў Інтэрнэт інфармацыйныя рэсурсы Easy Net, Patent Search і іншыя. У апошнія гады падае доля рэсурсаў, створаных ў дзяржаўным інфармацыйным сектары і павялічваецца колькасць БД недзяржаўнага, камерцыйнага сектара.

Разгледзім больш дэтальна найбуйнейшыя інфармацыйныя рэсурсы бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў замежных краін. Адным з самых старых і аўтарытэтных сусветных інфармацыйных цэнтраў з’яўляецца рэфератыўная служба амерыканскага хімічнага навуковага таварыства Chemical Abstracts Service – CAS, створаная яшчэ ў 1912 годзе. Асноўны яе інфармацыйны прадукт – гэта рэфератыўны часопіс, які ўключае рэфераты на кнігі патэнтных дакументы, артыкулы, дысертацыі і іншыя дакументы па ўсіх галінах хіміі. На падставе выдання створана БД, якая ўключае дакументы з 1907 года. Аднаўленне інфармацыі адбываецца 2 разы на тыдзень. Кожны год БД папаўняецца на 2,6 млн. бібліяграфічных запісаў.

У галіне сельскай гаспадаркі асноўнымі міравымі цэнтрамі–генератарамі БД з’яўляюцца: нацыянальная сельскагаспадарчая бібліятэка ЗША, Міжнародны цэнтр па сельскай гаспадарцы і біялогіі брытанскай садружнасці (СAB), інфармацыйны цэнтр па бягучым даследаванням у сельскай гаспадарцы CARIS. Нацыянальная сельскагаспадарчая бібліятэка ЗША – гэта каардынацыйны цэнтр сельскагаспадарчых бібліятэк краіны. Яна стварае інфармацыйныя рэсурсы па сельскай гаспадарцы і сумежных галінах і забяспечвае доступ да іх. Адна з сусветна вядомых БД бібліятэкі – AGRICOLA. Гэта бібліяграфічная БД, якая ўключае інфармацыю аб кнігах,

артыкулах з перыядычных выданняў, дысертацыях, патэнтных дакументах і іншыя дакументы, які захоўваюцца не толькі ў бібліятэцы. З 1975 года пры ААН дзейнічае камісія па харчаванні, пры якой створаны Міжнародны інфармацыйны цэнтр AGRIS. Ён каардынуе дзейнасць нацыянальных цэнтраў сельскагаспадарчай інфармацыі і стварае БД AGRIS. Яе адметнасцю з'яўляецца калектыўнае папаўненне ўсімі краінамі, дзе створаны нацыянальныя цэнтры сельскагаспадарчай інфармацыі. У БД знаходзіць адлюстраванне бібліяграфічная інфармацыя аб кнігах, артыкулах з перыядычных выданняў, зборнікаў, дысертацыях, справаздачах аб НДР і ВКР. Гэты інфармацыйны прадукт адлюстроўвае сельскагаспадарчую літаратуру са 140 краін свету на 70 мовах. Актуалізацыя інфармацыі адбываецца штомесячна. Акрамя таго цэнтр генерыруе БД CARIS, у якой адлюстроўваюцца вынікі навуковых даследаванняў (справаздачы аб НДР, дысертацыі, аналітычныя даклады) у галіне сельскай гаспадаркі і сумежных галін. Прыкладам рэфератыўнай БД па сельскай гаспадарцы з'яўляецца БД CAB International, створаная Міжнародным цэнтрам па сельскай гаспадарцы і біялогіі бюро брытанскай садружнасці нацый. Цэнтр апрацоўвае інфармацыю аб дакументах 140 краін свету, кожны з якіх праходзіць аналітыка-сінтэтычную апрацоўку. Змест уваходзячых дакументаў раскрываецца з дапамогай разгорнутых рэфератаў, якія падобныя на пераклады.

У галіне медыцыны ў 1960-я гады нацыянальнай медыцынскай бібліятэкай ЗША была створана аўтаматызаваная інфармацыйная сістэма MEDLARS. У наш час яна пераўтварылася ў комплекс з 40 БД. Буйнейшай з іх з'яўляецца БД Medline. У якасці інфармацыйна-пошукавай мовы вакарыстоўваецца тэзаурус Mesh, які зараз перакладзены на рускую мову. У выніку гэтага магчыма праводзіць інфармацыйны пошук на рускай мове. Medline змяшчае інфармацыю аб фундаментальных біямедыцынскіх даследаваннях, клінічнай медыцыне, стаматалогіі і іншых галінах медыцыны. У ёй адлюстраваны артыкулы з перыядычных выданняў, выданняў, якія працягваюцца, кнігі, матэрыялы канферэнцый, дысертацыі. Значная большасць матэрыялу суправаджаецца пашыранымі рэфератамі. Прыкладам факраграфічнай БД па

медыцыне можа быць БД «Drug Information fulltext» (Інфармацыя аб лекавых сродках), якая змешчае інфармацыю аб звыш 50 тысячах лекавых сродках, а таксама і рэфератыўную інфармацыю з 750 фармацэўтычных часопісаў свету з 1970г. Адна з самых вядомых рэфератыўных БД «BIOSIS» адлюстроўвае інфармацыю аб праблемах біямедыцыны. Больш поўную інфармацыю змяшчае даведачны дапаможнік .

Значную цікавасць для забеспячэння інфармацыйных патрэбнасцей маюць інфармацыйныя рэсурсы міжнародных цэнтраў, у якіх адлюстроўваюцца асобныя віды дакументаў. Інфармуюць аб патэнтных дакументах Еўрапейскае патэнтнае ведамства (ЕПВ), а таксама вядомая англійская камерцыйная інфармацыйная фірма DERWENT. ЕПВ стварае БД па 9 накірунках, сярод якіх: *бібліяграфічныя*, ў якіх адлюстроўваюцца нацыянальныя патэнтныя дакументы (напрыклад, «Patent BIB»), міжнародныя заяўкі і патэнты; *рэфератыўныя*, якія змяшчаюць рэфераты заявак ці ахоўных дакументаў (напрыклад, «GLOBALPAT», у якой знаходзяцца рэфераты ахоўных дакументаў з указаннем патэнтаў-аналагаў, выданных WIPO, ЕПВ, ЗША, Германіі і іншых краін); *поўнатэкставыя* БД нацыянальных патэнтаў і заявак, міжнародных і рэгіянальных арганізацый (напрыклад, ESPACE/ EP A; ESPACE– PRECES) і іншыя. Інфармацыйная прадукцыя фірмы DERWENT складаецца з выдання рэфератыўнага часопіса «Сусветны патэнтны паказальнік», яго аналага ў электроннай форме, БД «Patent Citation Index» і іншых. Перавагай гэтых БД ў параўнанні з рэфератыўнымі БД ЕПВ, іншых арганізацый і краін з'яўляецца больш шырокі ахоп краін (уключаючы Расію і краіны, якія не ўваходзяць у так званы «мінімум РСТ»); больш зместавыя загаловкі дакументаў; выдзеленне у тэксце рэферата мэты і пераваг вынаходкі; шматаспектная сістэматызацыя зместу патэнтных дакументаў; значная глыбіня рэтраспектыўнага ахопу дакументаў (напрыклад, па хіміі з 1963 года); пераклад усіх дакументаў на англійскую мову. Акрамя таго, DERWENT аказвае паслугі па правядзенні пошука па зніжаным себ'якошце ў тэматычных БД: па біятэхналогіі і фармацэўтыцы, ветэрынарыі, лекавых сродках. DERWENT таксама аказвае

аналітычныя паслугі, ажыццяўляе статыстычны аналіз вынаходніцкай актыўнасці ў вузкіх тэматычных кірунках вынаходніцкай дзейнасці і г.д.

У адпаведнасці з Мадрыдскім пагадненнем аб міжнароднай рэгістрацыі знакаў (1891г) міжнароднае бюро WIPO стварыла рэгістрацыйную БД «ROMARIN» (READ ONLY MEMORY OF MADRID ACTIVE REGISTRY INFORMATION), доступ да якой забяспечваецца ў рэжыме on-line, а таксама і на CD-ROM дысках, якія змяшчаюць інфармацыю аб усіх міжнародных рэгістрацыях таварных знакаў. Існуюць дзве разнавіднасці дыскаў «ROMARIN»: BIBLIO і IMAGES. Дыск BIBLIO папаўняецца кожныя 4 тыдні і кожны новы дыск замяняе папярэдні. Ён змяшчае бібліяграфічную інфармацыю па 18 рэквізітах, а таксама ўсе найменні месцаў паходжання, зарэгістраваныя ў адпаведнасці з Лісабонскай дамовай по 11 рэквізітам. У якасці дадатковых пошукавых сродкаў ў сістэму ROMANIN уваходзяць таксама дыскі з Ніццкай і Венскай класіфікацыямі таварных знакаў. Штогодна на дыске IMAGES размяшчаюцца ўсе выявы таварных знакаў за чарговы 20-гадовы перыяд.

Магчымаць атрымаць звесткі аб справоздачах НДР, перакладах і іншых неапублікаваных дакументах прадстаўляе сусветны цэнтр Еўрапейскай супольнасці па «шэрай літаратуры» у Нідэрландах, які індэксуе дысертацыі, справаздачы, пераклады і ў дыялогавым рэжыме забяспечвае доступ да БД SIGLE. Доступ да мікраформ ажыццяўляе Еўрапейскі рэгістр страхавых мікраформ (EROMM), у БД якога знаходзяцца звесткі аб 50 тыс. мікрафільмаў краін Заходняй Еўропы. Інфармацыю аб тэхнічных нарматыўна-прававых актах многіх краін можна знайсці ў БД PERINORM сусветнай арганізацыі па стандартызацыі ISO. Яна змяшчае бібліяграфічную інфармацыю на англійскай, французскай, нямецкай мовах аб стандартах, праектах стандартаў, тэхнічных рэгламентах і правілах нацыянальных, міжнародных, рэгіянальных арганізацый па стандартызацыі. Германскі інстытут па стандартызацыі DIN забяспечвае доступ да фактаграфічнай БД па тэрміналогіі, якая створана на падставе еўрапейскіх стандартаў і ўключае звыш 90 тысяч стандартызаваных тэрмінаў і іх азначэнняў, у першую чаргу па тэхніцы, медыцыне, сельскай гаспадарцы.

Найбольш інфарматыўнымі дзя забеспячэння навуковых даследаванняў па тэматыцы НТiMC ва ўмовах недахопу перыядычных выданняў з'яўляюцца БД амерыканскага інстытута навуковай інфармацыі Science Citation Index (SCI) і Current Contents (CC), якія распаўсюджваюцца на CD-ROM дысках. Унікальнай асаблівасцю БД SCI з'яўляецца магчымасць пошуку інфармацыі па цытаванні і выкарыстанне звязаных запісаў. Па кожнаму дакументу ў БД змяшчаецца не толькі бібліяграфічны запіс, рэферат і ключавыя словы, але і ўсе бібліяграфічныя спасылкі, якія таксама з'яўляюцца пошукавымі элементамі. Такім чынам, у БД можна знайсці ўсе дакументы, якія змяшчаюць спасылку на данную працу, апублікаваныя за пэўны перыяд у любым часопісе, які ўключаны ў БД. (Усяго для БД апрацоўваецца звыш 3500 часопісаў розных краін, у тым ліку і беларускіх). Таксама можна знайсці ўсе навуковыя працы, звязаныя з зыходнай. Прычым, яны не заўсёды могуць быць звязаны паміж сабой па змесце. БД SCI аднаўляецца штомесячна і распаўсюджваецца з накапленнем на пачатак года. Інфармацыя, якая змяшчаецца ў БД неабходна пры ацэнцы ўклада вучонага, значнасці яго дасягненняў, пры афармленні заявак на атрыманне грантаў, пры правядзенні навукаметрычных даследаванняў. Другая БД CC выходзіць ў некалькіх серыях, кожная з якіх змяшчае змест пэўных навуковых часопісаў. База фарміруецца штомесячна і адлюстроўвае часопісы, якія паступілі ў цэнтр падрыхтоўкі інстытута. Пошук інфармацыі ажыццяўляецца па элементах бібліяграфічнага запісу, тэматычных кодах, ёсць магчымасць аўтаматычна фарміраваць ліст у адрас аўтара знойдзенага артыкула з прозьбай выслаць адбітак. Такім чынам, БД CC з'яўляецца інструментам хуткага інфармавання вучоных аб сусветных кірунках даследаванняў і распрацовак.

Пытанні для самакантролю

1. Назавіце арганізацыі, якія звязаны з падрыхтоўкай інфармацыйнай прадукцыі ў традыцыйнай і электроннай формах.
2. Дзе знайсці інфармацыю аб патэнтных дакументах?
3. Якія паслугі аказвае амерыканскі інстытут інфармацыі?

4. Чым адрозніваецца інфармацыйная прадукцыя сусветных цэнтраў-генератараў інфармацыі па сельскай гаспадарцы?
5. Назавіце сучасныя тэндэнцыі развіцця сусветнага рынку інфармацыйнай прадукцыі.

3. ТЭХНАЛОГІЯ СТВАРЭННЯ І ДАВЯДЗЕННЯ ДА СПЕЦЫЯЛІСТАЎ ІНФАРМАЦЫЙНЫХ РЭСУРСАЎ

3.1. Асаблівасці тэхналагічных працэсаў вытворчасці інфармацыйных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне

Бібліяграфічная тэхналогія – гэта мэтанакіраваная, паслядоўна ажыццяўляемая дзеянні з дакументамі ці звесткамі аб іх для стварэння інфармацыйных рэсурсаў, выканання інфармацыйных паслуг.

Стварэнне інфармацыйных рэсурсаў і прадуктаў навукова-тэхнічнай тэматыкі прадугледжвае выканання паслядоўных этапаў і аперацый. Гэта: вывучэнне тэмы, падрыхтоўка тэхнічнага задання, выяўленне і адбор дакументаў, аналітыка-сінтэтычная апрацоўка дакументаў, групоўка запісаў, стварэнне бібліяграфічнага апарата выдання, рэдагаванне і афармленне створанага інфармацыйнага прадукта і яго распаўсюджванне. Пры выкананні тэхналагічных аперацый неабходна кіравацца дзеючымі нарматыўна-метадычнымі дакументамі, а таксама ўлічваць галіновыя асаблівасці дакументаў і інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў, спажыўцоў данай інфармацыі. Звернем асобную ўвагу на галіновыя асаблівасці тэхналогіі падрыхтоўкі інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі.

Падрыхтоўка тэхнічнага задання прадугледжвае прыняцця арганізацыйных і метадычных рашэнняў. Арганізацыйныя у сваю чаргу звязаны з вывучэннем рынку існуючай інфармацыйнай прадукцыі, зацвярджэннем тэмы, прызначэннем складальніка, спецыяліста – кансультанта, вызначэннем аб'ёму, тыражу, формы існавання інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі, тэрміна яе падрыхтоўкі, пошукам крыніц фінансавання і падрыхтоўкай прапаной для кіраўніка аддзела і заказчыка. Пры стварэнні электронных

інфармацыйных рэсурсаў таксама ажыццяўляецца выбар прыкладной праграмы. Метадычныя рашэнні прадугледжваюць аналіз інфармацыйнай забяспечанасці тэмы, яе вывучэнне, вызначэнне мэтавага і чытацкага прызначэння будучай прадукцыі, прынцыпаў адбору дакументаў (відавы, тэматычны, моўны склад, храналагічныя рамкі), крыніц адбору дакументаў (нацыянальныя /міжнародныя БД, інфармацыйная прадукцыя буйных інфармацыйных цэнтраў і бібліятэк), выбар фармата бібліяграфічнага запісу, распрацоўку структуры запісаў (палёў), пісьмовае фіксаванне правілаў апрацоўкі інфармацыі з вызначэннем спосаба раскрыцця зместу дакументаў, групоўку бібліяграфічных запісаў, выбар спосабаў найлепшга пошуку інфармацыі з дапамогай элементаў даведачна-пошукавага апарата.

Выяўленне і адбор дакументаў залежаць ад віда будучай бібліяграфічнай прадукцыі, ад асаблівасцей саміх БД і інфармацыйнай прадукцыі як крыніц бібліяграфічнага пошуку. Пошук інфармацыі ў БД можа ажыццяўляцца па ключавых словах пры значным рассеянні інфармацыі, адсутнасці рэlevantных дакументаў па тэме ў межах рубрыкі; па рубрыках – калі змест рубрыкі поўнаасцю супадае з рубрыкай будучай прадукцыі, ці матэрыял по вызначанай тэме складае значную частку. Выбар рубрык праводзіцца па рубрыкатарах ДРНТІ, УІНТІ, Mesh, класіфікатарах МПК, МКС і іншых. Пры стварэнні бібліяграфічных паказальнікаў прац супрацоўнікаў ўстаноў, ці бібліяграфічнага характару пошук інфармацыі праводзіцца па элементах бібліяграфічнага запісу (прозвішчу, назве установы). Пры адборы дакументаў ўлічваюць фармальныя і якасныя крытэрыі. Неабходна ўлічваць і уласцівасці пэўных відаў дакументаў (напрыклад, для вучэбнай літаратуры характэрны дакладнасць, паўната інфармацыі, зручнасць яе ўспрымання, для патэнтных дакументаў – навізна, арыгінальнасць, актуальнасць інфармацыі), рассеянне / канцэнтрацыю інфармацыі па тэме ў перыядычных выданнях. Пры стварэнні інфармацыйнай прадукцыі навукова-тэхнічнай, медыцынскай тэматыкі неабходна распрацоўваць эталоны адбору: агульныя і спецыялізаваныя. Да агульных адносяць відавы склад дакументаў, іх жанры, моўную характарыстыку дакументаў і іншыя. Да спецыялізаваных эталонаў адносяць спісы вядучых

краін, арганізацый-распрацоўшчыкаў, навуковых школ, прозвішчы вядучых спецыялістаў, «ядзерных» часопісаў, сярэдняй частаты цытавання дакументаў і іншыя (4). Важнай праблемай з’яўляецца вызначэнне тэматычных граніц адбору дакументаў. Напрыклад, якія дакументы па эканоміке прамысловасці, сельскай гаспадаркі неабходна адбіраць пры стварэнні інфармацыйнай прадукцыі па сельскай гаспадарцы, тэхніцы і якія будуць карысны для спецыялістаў-эканамістаў. Тое ж тычыцца тэматыкі дакументаў на сутыкненні тэхнікі і канкрэтных галін, прыродазнаўства і сумежных галін. Вырашэнне праблемы фіксуецца ў прынятых метадычных рашэннях: а) калі ў дакуменце разглядаюцца арганізацыйныя, і/або эканамічныя пытанні сельскай гаспадаркі, тэхнікі, медыцыны ў цэлым, яны будуць аб’ектам адлюстравання ў інфармацыйнай прадукцыі па эканоміцы. Калі ў дакументах адлюстраваны эканамічныя праблемы аграрнаміі, заатэхнікі, машынабудавання, энергетыкі, лячэбнай справы і іншых прыватных галін НТiMC – гэта аб’ект галіновай інфармацыйнай прадукцыі НТiMC; б) калі ў дакуменце разглядаюцца вытворчасць прамысловага, сельскагаспадарчага, медыцынскага абсталявання, будаўніцтва аб’ектаў, вытворчасць угнаенняў – яны адлюстроўваюцца ў інфармацыйнай прадукцыі па тэхніцы. Усе дакументы, ў якіх разглядаюцца пытанні выкарыстання збудаванняў, сельскагаспадарчых машын і абсталявання, медыцынскай тэхнікі будуць аб’ектамі галіновай ці тэматычнай інфармацыйнай прадукцыі; в) калі дакументы адлюстроўваюць вынікі даследаванняў, заканамернасці развіцця біялагічных аб’ектаў у цэлым яны будуць улічаны пры стварэнні інфармацыйнай прадукцыі па прыродазнаўчых навуках. Пры апісанні ў дакуменце біялагічных асаблівасцей сельскагаспадарчых жывёл, лячэння захворванняў жывых арганізмаў даная тэматыка адлюстроўваецца ў інфармацыйнай прадукцыі па сельскай гаспадарцы і медыцыне.

Спецыфіка аналітыка-сінтэтычнай апрацоўкі дакументаў НТiMC залежыць ад іх зместа і асаблівасцей інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў. Неабходна улічваць і працэсы інтэграцыі і дыферэнцыяцыі, якія праходзяць ва ўсіх галінах НТiMK. Аналіз дакумента ажыццяўляецца ў 3 этапа. На першым этапе вызначаецца інфармацыйная каштоўнасць дакумента: актуальнасць яго

тэматыкі, арыгінальнасць зместу, паўната прыведзеных даных. На выбар віда бібліяграфічнай характарыстыкі ўплывае мова дакумента і яго даступнасць. З найбольшай паўнатай неабходна раскрываць змест такіх дакументаў, як справаздачы аб НДР, дэпанаваныя рукапісы, матэрыялы канферэнцый. Дакументы на труднадаступных мовах таксама неабходна дапаўняць анатацыямі і рэфератамі. Некаторыя групы дакументаў не патрабуюць рэферыравання і анатавання. Гэта даведнікі, стандарты, картаграфічныя дакументы. Другі этап звязаны з высвятленнем найбольш важнай інфармацыі, на трэцім этапе адбываецца абагульненне інфармацыі для стварэння другаснага дакумента. Бібліяграфічнае апісанне дакументаў ажыццяўляецца у адпаведнасці з ГОСТ 7.1–2003 «Бібліяграфічнае апісанне дакумента». Анатаванне і рэферыраванне дакументаў павышаюць іх інфарматыўнасць. Асаблівасці структуры анатацый і рэфератаў зафіксаваны ў ГОСТ 7.9–95 «Анатацыя і рэферат». Анатаванне галіновай літаратуры мае свае адметнасці, асабліва гэта тычыцца іх тэматычных элементаў. Напрыклад, дакументы па сельскай гаспадарцы можна падзяліць на 3 буйныя групы. Гэта дакументы па прыродазнаўчых асновах сельскай гаспадаркі; дакументы, аб'ектам разгляду якіх з'яўляюцца расліны і жывёлы; дакументы, змест якіх раскрываецца ў занальным аспекце. Так для 1 групы дакументаў неабходна выкарыстоўваць наступныя тэматычныя элементы: агульныя біялагічныя заканамернасці, якія дзейнічаюць на расліны і жывёлаў, уздзеянне знешніх фактараў на расліны і жывёлаў, характарыстыка, структура і працэсы, якія праходзяць ў глебе, іх меліярацыя і ўзнаўленне. Для 2 групы дакументаў ў анатацыі неабходна адлюстраванне: біялагічныя асаблівасці раслінаў і жывёлаў, асаблівасці іх вырошчвання, барацьба з захворваннямі і шкоднікамі. Для 3 групы дакументаў неабходна даць характарыстыку тэрыторыі і паказаць занальныя асаблівасці сельскагаспадарчай вытворчасці. З гэтай мэтай магчыма канкрэтна указаць месца размяшчэння гаспадаркі, распаўсюджвання пэўных культур, асаблівасці глебы, магчымасць выкарыстання рэкамендацый для пэўных глебава-кліматыхных зон.

Для дакументаў па тэхніцы характэрна выкарыстанне спецыфічных катэгорый (абсталяванне, тэхналагічны працэс, матэрыял), аб чым ішла гаворка у тэме 1. У адпаведнасці з гэтым, тэматычнымі элементамі анатацый для 1 групы будуць: вытворчасць, уласцівасці, характарыстыкі, параметры абсталявання, яго праектаванне, канструіраванне, разлік, эксплуатацыя і рамонт. Для 2 групы дакументаў ў анатацыях неабходна даць характарыстыку тэхналагічнага працэса, яго этапаў, характарыстыку абсталявання, аўтаматызацыі працэса. Для 3 групы дакументаў неабходна адзначыць структуру, склад кампанентаў, уласцівасці матэрыялаў, іх выпрабаванне, кантроль, ацэнка, а таксама аспекты вытворчасці, атрымання і выкарыстання. Пры анатаванні дакументаў па прыродазнаўчых навуках у анатацыі адлюстроўваюцца: аб'ект даследавання, яго уласцівасці, характар даследавання (тэарэтычнае/эксперыментальнае, разлік/выпрабаванне, выкарыстанне), мэта даследавання, час і месца правядзення даследавання. Пры анатаванні дакументаў медыцынскай тэматыкі (лячэнне хваробы) неабходна адлюстравіць: этыялогія, патагенез захворвання, клінічная карціна, дыферэнцыяльная дыягностыка, паказчыкі да лячэння, лячэнне, аддаленыя вынікі, прафілактыка захворвання, вынікі.

Рэферыраванне дакументаў прадугледжвае дастаткова поўнае раскрыццё іх зместу. Аб'ектамі рэферыравання з'яўляюцца навуковыя артыкулы, главы з кніг, патэнтныя дакументы, справаздачы, дэпанаваныя рукапісы і інш. На даведачныя выданні, тэзаурусы, класіфікатары і некаторыя іншыя дакументы рэфераты не складаюцца. Як і пры напісанні анатацыі, змест рэферата будзе залежыць ад уліку ў поўнай меры тэматыкі дакумента. Таму і тут неабходна арыентавацца на тыповыя групы дакументаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне. Дастаткова падрабязна асабліва ў складанні рэфератаў разглядаюцца у (3). Агульнымі звесткамі, якія абавязкова неабходна ўключыць у рэферат, будуць: назва краіны і арганізацыі, дзе выканана даследаванне, найменне абсталявання, матэрыялаў, назва тэорый і метадык, даныя аб даставернасці эканамічнай эфектыўнасці.

Асобным відам згортывання інфармацыі з'яўляецца індэксаванне, якое ўяўляе прадстаўлення зместа і формы дакументаў сродкамі інфармацыйна-пошуковай мовы. Існуюць два спосабы індэксавання: па першаснаму дакументу і згорнутай інфармацыі (апісанні, анатацыі, рэферату). Пошукавы вобраз дакумента можа быць прадстаўлены з аднаго індэкса ці прадметнага загаловка (аднааспектнае індэксаванне) і некалькіх прадметных рубрык ці класіфікацыйных індэксаў (шматаспектнае індэксаванне). Галіновая прыналежнасць дакументаў і іх тэматыка выражаюцца індэксамі класіфікацыйных схем, прадметнымі рубрыкамі, ключавымі словамі. Пры індэксаванні зместавыя прызнакі дакументаў часцей суадносяцца з пэўным слоўнікам (рубрыкатарамі ДРНТІ, MESH). Прадметызацыя і выкарыстанне фармальных прызнакаў дазваляюць скласці дапаможныя паказальнікі. Пры падрыхтоўцы інфармацыйнай прадукцыі ў аўтаматызаваным рэжыме пасля індэксавання ажыццяўляецца ўвод інфармацыі ў БД (стварэнне бібліяграфічнага запісу на машынным носьбіце і яго кантроль).

Групоўка бібліяграфічных запісаў забяспечвае іх сувязі па пэўнай сістэме. Пры фарміраванні тэкста традыцыйнага паказальніка выкарыстоўваюць тэматычную, сістэматычную, прадметную, геаграфічную, храналагічную групоўкі дакументаў. Асаблівасцю падрыхтоўкі інфармацыйнай прадукцыі па тэхніцы з'яўляецца выкарыстанне нумерацыйнай групоўкі дакументаў. У навукова- дапаможных паказальніках навукова-тэхнічнай тэматыкі выкарыстоўваюцца сістэматычная і тэматычная групоўкі дакументаў. Дапускаецца выдзяленне раздзелаў, прысвечаных асобным відам дакументаў.

Заклучны этап падрыхтоўкі інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі уключае падрыхтоўку прадмовы, дапаможных паказальнікаў, рэдагаванне і яго распаўсюджванне. Асаблівасцю дапаможных паказальнікаў у інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі па тэматыцы НТІМС з'яўляецца стварэнне нумерацыйных (для патэнтных, тэхнічных нарматыўна-прававых актаў), геаграфічных (з улікам прынцыпа занальнасці – для сельскай гаспедаркі) і прадметных паказальнікаў для тэматычных інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў. Ажыццяўляецца бібліяграфічнае, літаратурнае, навуковае рэдагаванне

створанай прадукцыі. Асаблівасцю рэалізацыі гэтай прадукцыі з’яўляецца ў апошні час яе арыентацыя на канкрэтныя запыты, у сувязі з чым яна распаўсюджваецца за грошы. Заключны этап падрыхтоўкі БД акрамя таго, ўключае неабходнасць яе рэгістрацыі.

Пытанні для самакантролю

1. Назавіце асноўныя тэхналагічныя этапы падрыхтоўкі інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў.
2. У чым заключаюцца галіновыя асаблівасці адбору дакументаў?
3. Назавіце працэсы аналітыка-сінтэтычнай перапрацоўкі дакументаў.
4. Назавіце галіновыя асаблівасці анатавання і рэферыравання дакументаў навукова-тэхнічнага зместу.
5. У чым асаблівасці групоўкі дакументаў, выбара дапаможных паказальнікаў?
6. Якія тэхналагічныя працэсы адсутнічаюць пры стварэнні БД?

3.2 Інфармацыйныя паслугі для спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

СТБ ГОСТ 7.0–2004 «Інфармацыйна-бібліятэчная дзейнасць, бібліяграфія» дае наступнае азначэнне інфармацыйна-бібліяграфічнага забеспячэння: – «сукупнасць інфармацыйных рэсурсаў і паслуг, якія прадстаўляюцца для вырашэння кіраўніцкіх і навукова-тэхнічных задач ў адпаведнасці з этапамі іх выканання». Разам са стварэннем рынка інфармацыйных рэсурсаў і паслуг мяняецца роля, накірункі дзейнасці, функцыі спецыяльных бібліятэк НТіМС у забеспячэнні інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў, таксама мяняюцца і функцыі інфармацыйнага спецыяліста.

У НТіМС інфармацыйнае забеспячэнне спецыялістаў ажыццяўляюць навукова-тэхнічныя бібліятэкі прадпрыемстваў, бібліятэкі навукова-практычных цэнтраў, устаноў вышэйшай адукацыі, а таксама інфармацыйныя, патэнтна-ліцэнзійныя аддзелы і службы стандартызацыі. Агульным для іх з’яўляецца прадстаўленне інфармацыйных паслуг карыстальнікам, задавальненне

патрэбнасці ў інфармацыі, прадастаўленне доступу да яе атрымання. Ва ўмовах маркетынга інфармацыйнае забеспячэнне становіцца разнавіднасцю інфармацыйнага сервіса. В.А. Мінкіна сцвярджала, што інфармацыйнае забеспячэнне з'яўляецца складаючай часткай інфармацыйнага менеджмента, які ўключае: стварэнне інфармацыйнай інфраструктуры арганізацыі, кіраванне інфармацыйнымі тэхналогіямі, стварэнне БД, кансультаванне карыстальнікаў, абарону даных, набыццё даных са знешняга інфармацыйнага асяроддзя, ажыццяўленне інфармацыйнага маніторынга інфармацыйных рэсурсаў з мэтай сістэматычнага аналізу змяненняў на галіновым рынку, інфармацыйнае суправаджэнне інавацыйных праектаў, інфармацыйнае забеспячэнне кіраўніцтва і іншыя накірункі. Такім чынам, інфармацыйныя паслугі НТБ становяцца неад'емнай часткай інфармацыйнага менеджменту. Для сучаснага этапа аказання інфармацыйных паслуг спецыялістам НТіМС характэрны тэндэнцыі: інтэлектуалізацыя, ускладненне запытаў карыстальнікаў, якія звязаны з іх міжгаліновай дзейнасцю, вырашэннем інавацыйных праблем; пастаяннае павялічэнне аб'ёму патока інфармацыі пры зніжэнні яе рэцэптурнасці; хуткія тэмпы старэння інфармацыі, страта яе актуальнасці; пашырэнне тэматычных межаў прафесійных інфармацыйных патрэбнасцей, неабходнасць выкарыстання ведаў і прафесійнага вопыту з іншых сфер дзейнасці. Адна новай у тэорыі і практыцы інфармацыйнага забеспячэння з'яўляецца тое, што яно становіцца прамежкавай формай дакументнага, факта- і канцэптаграфічнага абслугоўвання. У сувязі з развіццём інфармацыйнага асяроддзя з'явілася on-line абслугоўванне, ў межах якога адбываецца аб'яднанне бібліяграфічнага, поўнатэкставага і іншых відаў пошуку, вынікам якога з'яўляецца прадастаўленне не інфармацыі аб дакументах, а саміх тэкстаў дакументаў.

Усе гэтыя змены сведчаць, што змяняюцца як інфармацыйныя патрэбнасці, так і інфармацыйнае асяроддзе, што прыводзіць да павышэння патрабаванняў карыстальнікаў да якасці інфармацыйных прадуктаў і паслуг. Так, патрабаванні да якасці паслуг уключаюць *патрабаванні да інфармацыі* (як зыходнага рэсурса): паўната, дакладнасць, актуальнасць; *патрабаванні да абсталявання і тэхналогій*; *патрабаванні да вытворцы інфармацыйных паслуг*; *патрабаванні*

да умоў прадстаўлення паслуг (месца, час, наяўнасць дадатковых паслуг, спосаб дастаўкі інфармацыі, рэжым абслугоўвання, актуалізацыя атрыманых звестак); *патрабаванні да формы прадстаўлення паслугі* (бібліяграфічная даведка, тэматычная падборка, дайджэст і інш.). Інфармацыйны рынак патрабуе ад інфармацыйнага спецыяліста-бібліёграфа пашырэння кругагляда, здольнасці да асацыятыўнага мыслення, арыентацыі ва ўсіх разнастайных інфармацыйных рэсурсах, умення ўдакладняць невызначаныя інфармацыйныя запыты, арганізацыі інфармацыйнага ўзаемадзеяння паміж спецыялістамі і цэнтрамі-генератарамі БД, прадстаўлення рэлевантных інфармацыйных паслуг.

Усе гэтыя змены прывялі да удакладнення відаў паслуг, неабходных спецыялістам НТІМС. Выдзяляюць наступныя віды інфармацыйных паслуг: *дакументныя* (прадстаўленне паўнатэкставай інфармацыі, электронная дастаўка дакументаў); *даведачныя* (on-line абслугоўванне, прадстаўленне фактаграфічнай інфармацыі); *навінныя* (выбіральнае распаўсюджванне інфармацыі, дыферэнцыраванае абслугоўванне кіраўніцтва, дзень інфармацыі, падрыхтоўка дайджэстаў); *арыентуючыя* (ажыццяўленне інфармацыйнага пошуку, правядзенне семінараў, навігацыя, падрыхтоўка пуцяводных даведнікаў па інфармацыйных рэсурсах, правядзенне экскурсій па інфармацыйнай установе); *даследчыцкія* (падрыхтоўка аналітычных даведак, правядзенне патэнтных даследаванняў, апаніраванне НДР і ВКР, маркетынговыя даследаванні). Ва умовах эканамічнай канкурэнцыі пашыраецца кола карыстальнікаў навукова-тэхнічнай інфармацыі (навуковыя супрацоўнікі, канструктары, праекціроўшчыкі, вытворцы тавараў і паслуг, уладальнікі аб'ектаў прамысловай уласнасці, прадпрымальнікі, дызайнеры і іншыя). Пры гэтым павышаецца роля выкарыстання новых тэхналогій як фактара эканамічнага развіцця, уліку правоў на інтэлектуальную ўласнасць. Усе адбыўшыся змены неабходна ўлічваць пры планаванні асартымента інфармацыйных паслуг. Напрыклад, канчатковы інфармацыйны прадукт, створаны па заяўке арганізацыі, будзе тым больш карысны, чым больш ён будзе дапоўнены спажывецкімі ўласцівасцямі, адаптаванымі да рэальных патрэбаў. Неабходна дапаўняць падрыхтаваныя тэматычныя спісы звесткамі аб

ацэнцы міравых тэндэнцый развіцця канкрэтнага навукова-тэхнічнага кірунка, на падставе бібліяметрычнага аналізу выяўляць перспектыўныя кірункі развіцця тэмы, прадстаўляць звесткі аб фірмах-лідарах і характары іх дзейнасці, неабходна дапаўняць вынікі тэматычнага пошуку прагнозамі развіцця кан'юнктуры рынку. Такім чынам, неабходна шматаспектнае інфармацыйнае забеспечанне спецыялістаў з удзелам бібліёграфаў, аналітыкаў, патэнтазнаўцаў, маркетологаў, якія маюць доступ да ўсёй сукупнасці сусветных інфармацыйных рэсурсаў.

Даведачныя электронныя паслугі распаўсюджваюцца ў электронным асяроддзі: напрыклад, даведачнае абслугоўванне праз e-mail карыстальніка (РНТБ прадстаўляе даведкі аб вытворцах абсталявання і прадукцыі), на сайтах буйных бібліятэк існуюць раздзелы «Запытай ў...», праз якія магчыма атрымаць неабходную карыстальніку даведку. Навукова-тэхнічныя бібліятэкі прадпрыемстваў оказваюць даведачныя паслугі праз фарміраванне дас'е фірм, якое прадстаўлена звескамі аб дзейнасці арганізацый-канкурэнтаў розных краін свету. У дас'е уключаецца інфармацыя тэхніка-эканамічнага характару аб выпускаемай прадукцыі, інфармацыя аб атрыманых патэнтах на інтэлектуальную ўласнасць фірмы, аб размяшчэнні вытворчасці ў іншых краінах і прадпрыемствах, аб стварэнні сумесных прадпрыемстваў.

Навінныя інфармацыйныя паслугі, акрамя традыцыйных, такіх, як выбіральнае распаўсюджванне інфармацыі, дыферэнцыраванае абслугоўванне карыстальнікаў, правядзенне дзейнасці інфармацыі уключаюць і падрыхтоўку дайджэстаў па найбольш цікавых для пэўнай катэгорыі карыстальнікаў матэрыялах, апублікаваных ў перыядычных выданнях, у тым ліку і электронных. Да навінных форм прадстаўлення інфармацыйных паслуг адносіцца таксама прэс-кліппінг– паслуга, якая ажыццяўляецца на падставе маніторынгу прэсы. Інфармацыйны прадукт у выглядзе тэматычнай падборкі матэрыялаў з перыядычных выданняў, у тым ліку і электронных, дастаўляецца у пастаянным рэжыме на e-mail карыстальніка. Аб'ектамі назірання могуць быць арганізацыі і фірмы, персаналіі, тавары/паслугі, абсталяванне і іншыя. Кошт паслугі вызначаецца зыходзячы з храналогіі назірання, геаграфічнай прыметы,

залежыць ад колькасці перыядычных выданняў і глыбіні згортвання інфармацыі. Іншыя навінныя паслугі могуць аказвацца на падставе маніторынгу першаснага патока дакументаў па найбольш поўных галіновых БД і інфармацыйных выданнях, напрыклад, САР, УІНТІ, Medline і іншых. Часткова даная тэхналогія замацоўваецца на практычных занятках.

Арыентуючыя паслугі аказваюцца навукова-тэхнічнымі бібліятэкамі праз пастаяннае навучанне карыстальнікаў працы з электроннымі рэсурсамі шляхам стварэння Інтэрнэт класаў (напрыклад, у РНМБ), стварэннем кансультацыйных раздзелаў на сайтах бібліятэк, а таксама стварэннем Інфармацыйнага цэнтра (на базе РНТБ), у межах якога у пастаянным рэжыме адбываецца кансультаванне карыстальнікаў па методыцы інфармацыйнага пошуку, інфармацыйных рэсурсах розных краін і бібліятэк. Таксама на сайтах галіновых бібліятэк размяшчаюцца спасылкі на рэсурсы Інтэрнэт, звязаныя з профілем бібліятэкі, што дазваляе ажыццяўляць навігацыю па галіновых рэсурсах усёй сеткі Інтэрнет. Адною з найбольш вядомых форм кансультацыйных паслуг з'яўляецца складанне пущавых даведнікаў па інфармацыйных рэсурсах галіны ці тэмы. З метадыкай іх падрыхтоўкі студэнты знаёмяцца па курсе « Бібліяграфаванне навукова-тэхнічнай і медыцынскай літаратуры ».

Даследчыцкія паслугі таксама маюць попыт ў карыстальнікаў спецыяльных бібліятэк. Да іх адносяцца розныя формы прадстаўлення аналітычных паслуг, напрыклад, такіх як падрыхтоўка аналітычных табліц супастаўлення, даведак па кан'юнктуры рынка. Найбольш распаўсюджанымі з'яўляюцца: падрыхтоўка інфармацыйных карт (бібліятэкі чыгуначнага транспарта), правядзенне патэнтных даследванняў сумесна са спецыялістамі прадпрыемстваў, патэнтна-інфармацыйнае апаніраванне НДР і ВКР, метадыка якіх падрабязна апісана ў літаратуры. У апошнія гады сельскагаспадарчымі бібліятэкамі Расіі пачалі аказвацца інфармацыйныя паслугі комплекснага характару шляхам стварэння інфармацыйна-кансультацыйных цэнтраў па укараненні інавацый. Роля бібліятэкі заключаецца ў прадстаўленні інфармацыі аб інавацыі, яе форме (распацоўка, патэнтная ахова, аб'ект у вытворчасці і г.д.), аб рынковых прапановах уладальніка, а спецыялісты цэнтра аб'ядноўваюць попыт і

прапанову і аказваюць паслугі па яе укараненні. Сярод платных паслуг галіновых бібліятэк ёсць і рэкламныя паслугі карыстальнікам, і аказанне паслуг па перакладам дакументаў, аднак найбольш распаўсюджанымі з'яўляюцца дакументныя, арыентуючыя, даведачныя, навінныя.

Пытанні для самакантролю

1. Назавіце арганізацыйныя асаблівасці аказання інфармацыйных паслуг спецыялістам НТіМС
2. У чым праяўляюцца змены ў інфармацыйным забеспячэнні спецыялістаў ў апошні час, з чым яны звязаны?
3. Назавіце віды інфармацыйных паслуг апошняга часу, якія з іх аказваюцца спецыяльнымі бібліятэкамі Беларусі?

3. ПРАКТИЧНЫ РАЗДЗЕЛ

3.1. Метадычныя рэкамендацыі да лабараторных заняткаў

Мэтай лабараторных заняткаў па дысцыпліне з'яўляецца замацаванне тэарэтычных ведаў і фарміраванне ўменняў па стварэнні і выкарыстанні інфармацыйных рэсурсаў і аказанні інфармацыйных паслуг карыстальнікам бібліятэк. Лабараторныя заняткі таксама прысвечаны знаёмству студэнтаў з асаблівасцямі інфармацыйных рэсурсаў рэспубліканскіх галіновых бібліятэк і засваенні метадыкі правядзення пошуку ў базах даных. Значная колькасць заняткаў праходзіць на базе бібліятэк-філіялаў кафедры. Кожная тэма лабараторнага занятку мае тыповыя раздзелы: мэта занятку, заданне і метадыка выканання, крыніцы пошуку інфармацыі, спіс літаратуры. Перад выкананнем задання студэнту неабходна прачытаць матэрыял лекцыі, пазнаёміцца з мэтай задання, метадыкай яго выканання і формамі справаздачы.

3.2. Тэматыка лабараторных заняткаў

Тема 1. Выявление степени рассеяния статей в периодических изданиях

Цель – закрепить теоретические знания и привить навыки практического изучения рассеяния журнальных статей путем анализа библиографических изданий или реферативных журналов.

Задание и методика выполнения: проанализировать по конкретной теме годовой комплект библиографических указателей или реферативных журналов, определить степень рассеяния статей в периодических изданиях.

Получив (выбрав из предложенных) тему и комплект библиографических указателей (Летапіс друку Беларусі, Реферативный журнал ВИНТИ, ЭБС e-library), студент должен просмотреть соответствующий теме раздел и составить список всех выявленных журналов, отметив напротив каждого количество статей, напечатанных в нем. Затем необходимо подсчитать общее количество статей и журналов, распределить журналы по степени уменьшения продуктивности

(количества статей) и распределить их по зонам* . Показать количество журналов и статей в каждой зоне в абсолютных цифрах и процентах, определить степень рассеяния информации по теме. Результаты анализа представить в табличной форме. В заключении необходимо сделать выводы о тенденциях рассеяния или концентрации потока документов в периодических изданиях отрасли.

Источники анализа	ВСЕГО		ЗОНЫ					
	а. ц.	%	А		В		С	
			а. л.	%	а. л.	%	а. л.	%
журналы								
статьи								

- * Зона А — профильные журналы
 Зона В — смежные, общепрофессиональные журналы
 Зона С — непрофильные журналы¹

Результаты работы сдаются преподавателю на проверку.

Литература

1. *Документальный поток и закономерности его развития // Справочник информационного развития / науч. ред. Р.С. Гиляревский, В.А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2005. С. 105–126.*
2. *Закономерности развития документального потока // Справочник библиографа / науч. ред. А.Н. Ванеев, В.А. Минкина. 3-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2005. – С. 53–59.*

Тема 2. Анализ баз данных библиотек и информационных центров Беларуси и России по отраслям ИТ и МС

Цель - закрепить теоретические знания об электронных информационных ресурсах научно-технической и медицинской сферы библиотек и информационных центров Беларуси и России.

Задание и методика выполнения: студент должен с помощью любой поисковой системы, опираясь на лекционный материал, выявить и проанализировать по определенной схеме (схема прилагается) основные БД ведущих библиотек и информационных центров Беларуси и России по естествознанию, технике, сельскому хозяйству и медицине.

Анализ видового состава электронных информационных ресурсов белорусских библиотек и информационных центров (РНТБ, РНМБ, ЦНБ НАН, БелСХБ, БелГИСС, БелИСА, НЦИС) и российских библиотек и информационных центров (ВИНИТИ, ГПНТБ России, ЦИТиС, ВНИИКИ, Научно-технический центр «Информрегистр», ФИПС, ВИМИ, Институт промышленного развития «Информ-электро», БЕН РАН, ЦНМБ, ЦНСХБ) необходимо провести по параметрам, раскрывающим содержание информации (библиографическая, реферативная, полнотекстовая, гипертекстовая), объект отражения информации (документальная, фактографическая, лексикографическая, показателей), форму подачи информации (числовые, текстовые, текстово-числовые), хронологию отражаемых документов, языковой охват документов, тематико-видовой состав документов и отобразить результаты в таблице.

Результаты проделанной работы представить в электронном или письменном виде на проверку.

Схема анализа

Название библиотеки/информационного центра	Название базы данных	Характеристика баз данных						
		По раскрытию содержания	По объёму отражения информации	По форме представления информации	По хронологическим рамкам отражаемых документов	По языковому охвату отражаемых документов	По тематическому охвату отражаемых документов	По видовому составу отражаемых документов
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Литература

1. *Ахремчик, Р.В.* Наука – on line: информационные ресурсы Центра Internet-доступа ЦНБ НАН Беларуси / Р.В. Ахремчик, Г.П. Якшонок // Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Мн., 2003. – С. 71–73.
2. *Подмолина, Е.Б.* МЕТА-база ГПНТБ России / Е.Б. Подмолина // Науч и техн. б-ки. – 2001. – № 2. – С. 39–41.
3. *Румянцева, Н.Л.* Информационные центры России, обрабатывающие и распространяющие научно-техническую информацию: практ. пособие / Н.Л. Румянцева. – М. : ВНИИПИ, 1997. – 27 с.

Литература

1. *Брежнева, В.В.* Информационное обеспечение: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В.В. Брежнева, В.А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2004. – 304 с.
2. *Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее.* – Мн., 2003. – С. 86–87.

Тема 3. Подготовка путеводителя по информационным ресурсам по естествознанию, технике, сельскому хозяйству и медицине

Цель – закрепление знаний о разных видах информационных ресурсов по естествознанию, технике, сельскому хозяйству и медицине, а также их структуре и использовании.

Задание и методика выполнения: разработать алгоритм поиска документов для специалистов в области естествознания, техники, сельского хозяйства и медицины по определенным направлениям.

Для выполнения задания следует использовать проспекты изданий и баз данных; текущие указатели научно-технической литературы, отраслевые базы данных, научно-вспомогательные указатели и др. Алгоритм поиска должен представлять собой схему, последовательно рекомендуемую все значимые библиографические пособия, в которых можно осуществлять поиск документов по конкретному запросу пользователя. В итоге должна быть выстроена логическая цепочка конкретных действий библиографа, осуществляющего библиографический поиск документов по указанным направлениям. При построении алгоритма необходимо учитывать назначение библиографического пособия. Каждый студент должен составить 1 путеводитель, их тема тика согласовывается с преподавателем. Часть задания студент выполняет самостоятельно.

Создание путеводителя по информационным ресурсам (создание навигатора по информационным ресурсам)

1. *Антопольский, А. Б.* Разработка каталога российских информационных ресурсов по управлению наукой / А. Б. Антопольский, А. М. Антонов // Информационные ресурсы России. – 2018. – № 6. – С. 2-7.
2. *Валялина, А.С.* Библиографическая природа электронных путеводителей / А.С. Валялина, Н.И. Гендина // Культура и искусство : поиски и открытия : сб. науч. ст. / Кемер. гос. ин-т культуры. – Кемерово, 2017. – С. 156-162.
3. *Гендина, Н. И.* Библиотека в едином информационном пространстве: необходимость создания электронных путеводителей по интернет-ресурсам / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова // Науч. и техн. библиотеки. – 2018. – № 7. – С. 43-59.
4. *Мандригина, Л. А.* БД-путеводители по информационным ресурсам: опыт ГПНТБ СО РАН / Л. А. Мандригина, В. В. Рыкова // В мире научных открытий. – 2017. – Т. 9, № 2. – С. 38-42.
5. *Наумова, Л. М.* Опыт создания информационного навигатора по вопросам ФНТП в отечественных и зарубежных БД / Л. М. Наумова, А. В. Юданова, В. С. Францкевич // Научно-информационное обеспечение инновационного развития АПК : материалы XI Междунар. науч.-практ. интернет конф. «ИнформАгро-2019», 05-07июня 2019 г., п. Правдинский, Рос. Фед. / М-во сельского хозяйства Рос.Фед., Департамент науч.-технолог. политики и образования, Федеральное гос. бюджетное научное учрежд. "Российский научно-исследовательский институт информации и технико-экономических исследований по инженерно-техническому обеспечению агропромышленного комплекса" (ФГБНУ "Росинформагротех") ; [под общ.науч. ред. В. Ф. Федоренко]. –Москва :Росинформагротех, 2019. – С. 137-142.
6. *Научно-практические аспекты формирования открытых электронных ресурсов на основе периодических зарубежных изданий по вопросам механизации сельского хозяйства / Б. И. Карнаухов [и др.]* // Научно-информационное обеспечение инновационного развития АПК : материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. «ИнформАгро-2017», 07-09июня 2017 г., п. Правдинский, Рос. Фед. / М-во сельского хозяйства Рос.Фед., Департамент науч.-технолог. политики и образования, Федеральное гос. бюджетное научное учрежд. "Российский научно-исследовательский институт информации и технико-экономических исследований по инженерно-техническому обеспечению агропромышленного комплекса" (ФГБНУ "Росинформагротех") ; [под общ.науч. ред. В. Ф. Федоренко]. – Москва :Росинформагротех, 2017. – С. 423-429.

**Список путеводителей /навигаторов по информационным ресурсам,
размещенных на сайтах библиотек**

Россия

1. **SciGuide**: навигатор по научным электронным ресурсам открытого доступа / ГПНТБ СО РАН. – Режим доступа: <http://www.prometeus.nsc.ru/sciguide/> . – Дата доступа: 31.03.2021.
2. Естественнонаучные и технические дисциплины: путеводитель по полнотекстовым и аннотированным электронным ресурсам в сети Интернет[Электронный ресурс] // Рос. нац. библ. – СПб., 2016. – Режим доступа: http://nlr.ru/res/inv/ic_estek/index.php.– Дата доступа: 31.03.2021
3. Зарубежные сетевые ресурсы / Центральная научная библиотека Дальневосточного отделения РАН. – Режим доступа: <https://www.cnb.dvo.ru/resursy/zarubezhnye-setevye-resursy/> . – Дата доступа: 03.04.2021.
4. Интернет-путеводители // Архангельская обл. научн. библ. им. Н.А. Добролюбова. – Архангельск, 2018. – Режим доступа: <https://www.aonb.ru/internet-putevoditeli> . – Дата доступа:31.03.2021.
5. Информационные ресурсы в сети Интернет: путеводитель [Электронный ресурс] // Рос. нац. библ. – СПб., 2016. – Режим доступа: https://nlr.ru/res/inv/ic_www/index.php. – Дата доступа: 31.03.2021
6. Навигатор сетевых ресурсов / Челябинская областная универсальная научная библиотека. – Режим доступа: <https://chelreglib.ru/ru/pages/resources/elres/internet-resources/netguide/> . – Дата доступа: 03.04.2021.
7. Путеводители по Интернет-ресурсам / НБ ОмГТУ. – Режим доступа: http://lib2.omgtu.ru/resources/view_resource.php?ID=52 . – Дата доступа: 01.04.2021.
8. Путеводитель по Интернет-ресурсам. Энергетика : по состоянию на сентябрь 2020 / НБ ОмГТУ ; сост.: С.П. Захарова, Т.В. Евсеева, А.Е. Иващенко. – Омск, 2018. – 39 с.– Режим доступа: <http://lib2.omgtu.ru/resources/files/energy2.pdf> . – Дата доступа: 01.04.2021.
9. Путеводитель по медицинским ресурсам Интернета // Рос. нац. библ. : [сайт] – СПб., 2016. – Режим доступа: http://nlr.ru/res/inv/ic_med/index.php.– Дата доступа: 31.03.2021
10. Ресурсы: ищем и читаем / Библиотека Томского государственного университета. – Режим доступа: <http://www.lib.tsu.ru/ru/resursy-ishchem-i-chitaem>. – Дата доступа: 03.04.2021.

Беларусь

1. AgroWeb навигатор / Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича. – Режим доступа: <https://belal.by/agroweb-navigator> . – Дата доступа: 01.04.2021.
2. БД «Путеводитель по электронным библиографическим и справочным ресурсам» // Республиканская научно-техническая библиотека. – Режим доступа: <http://rntbcat.org.by/travel/index.html>. – Дата доступа: 31.03.2021.
3. Информационные ресурсы / Библиотека им. Д. Р. Новикова УО БГСХА. – Режим доступа: <https://baa.by/ovuze/biblioteka/resursy/> . – Дата доступа: 03.04.2021.
4. Навигатор в мире интеллектуальной собственности / Республиканская научно-техническая библиотека. – Режим доступа: <https://rlst.org.by/informational-resources/intelektualnay-sobstvennost/navigator-v-mire-intellektualnoj-sobstvennosti/#1576221801663-0b7cca87-c2d6>. – Дата доступа: 03.04.2021.
5. Полезные ссылки / Научная медицинская библиотека ГрГМУ. – Режим доступа: http://library.grsmu.by/view_vse_resursy.php?id=8&id_ssytki=3 . – Дата доступа: 03.04.2021.
6. Путеводитель «Патентный поиск» / Научная библиотека БНТУ. – Режим доступа: <https://library.bntu.by/patentnyy-poisk> . – Дата доступа: 03.04.2021.
7. Путеводитель «Препринты» / Научная библиотека БНТУ. – Режим доступа: <https://library.bntu.by/preprinty> . – Дата доступа: 03.04.2021.
8. Ресурсы открытого доступа / Национальная библиотека Беларуси. – Режим доступа: <https://nlb.by/content/informatsionnye-resursy/elektronnye-informatsionnye-resursy/informatsionnye-resursy-otkrytogo-dostupa/> . – Дата доступа: 03.04.2021.
9. Ресурсы открытого доступа по отраслям знаний / Центральная научная библиотека НАН Беларуси. – Режим доступа: <http://csl.bas-net.by/resursy/resursy-otkrytogo-dostupa-v-internete.asp>. – Дата доступа: 02.04.2021.
10. Тематические путеводители // Библиотека Барановичского гос. ун-та. – Режим доступа: http://elib.barsu.by/index.php?option=com_content&view=article&id=510:tematic-heskie-putevoditeli&catid=97&Itemid=819. – Дата доступа: 31.03.2021.

Литература

1. *Иениш, Е.В.* Ретроспективный поиск технической литературы: справ. пособие-путеводитель / Е. В. Иениш. – М. : Книга, 1980. – 230 с.
2. *Паршукова, Г.Б.* Методика поиска профессиональной информации : учеб.-метод. пособие / Г.Б. Паршукова. – СПб. : Профессия, 2009. – 224 с.

3. *Справочник библиографа* / [Е. Н. Буринская и др. ; науч. ред. : А.Н. Ванеев, В.А. Минкина]. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2006. – 591 с. – (Библиотека).

Тема 4. Поиск информации
по актуальным темам/проблемам естествознания, техники,
сельского хозяйства и медицины

(лабораторное занятие выполняется на базе библиотек-филиалов кафедры и библиотек-заказчиков кадров)

Цель – приобрести практические навыки поиска информации по определённым отраслевым темам или проблемам естествознания, техники, сельского хозяйства, медицины. Приобретение навыков наиболее функциональных (логических) методов поиска документов по различным видам отраслевых информационных ресурсов.

Задание и методика выполнения: осуществить поиск библиографической, фактографической, полнотекстовой информации, посвященной актуальным темам/проблемам естествознания, техники, сельского хозяйства и медицины.

Получив вариант задания из 5-ти вопросов, студент определяет характер каждого и принадлежность его к соответствующей отрасли. Необходимо выяснить круг источников (БД, информационных сборников, каталогов продукции и др.), по которым следует осуществлять поиск. Результаты поиска оформить в соответствии со схемой:

Вопрос	Ответ	Источник	Методика поиска
Подберите новую литературу (2 кн. и 2 ст.) о животном и растительном мире Австралии	Даррелл, Д. Путь кенгуренка. – М.: Мир, 1991. – 200 с.	КЛ – 1991, № 20 (№ 14453)	Геогр. указ., рубрика Австралия

Литература

1. *Иениш, Е.В.* Ретроспективный поиск технической литературы: справ. пособие-путеводитель / Е. В. Иениш. – М. : Книга, 1980. – 230 с.
2. *Паршукова, Г.Б.* Методика поиска профессиональной информации : учеб.-метод. пособие / Г.Б. Паршукова. – СПб. : Профессия, 2009. – 224 с.
3. *Справочник библиографа* / [Е. Н. Буринская и др. ; науч. ред. : А.Н. Ванеев, В.А. Минкина]. — Изд. 3-е, перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2006. – 591 с. – (Библиотека).

**Тема 5. Аннотирование и реферирование документов
по естествознанию, технике, сельскому хозяйству и медицине
(практическое занятие)**

Цель – закрепить теоретические знания, приобрести навыки аннотирования и реферирования как метода библиографической характеристики отраслевых документов.

Задание и методика выполнения: составить четыре аннотации и четыре реферата на документы, в которых рассматриваются: а) производственный процесс; б) оборудование; в) материалы, сырье; г) методы возделывания сельскохозяйственных культур; д) методы диагностики и лечения заболеваний.

Студент из предложенного массива документов (статьи из периодических и продолжающихся изданий, патентные документы, ТНПА) самостоятельно выбирает четыре необходимых документа. На один и тот же документ составляется аннотация и реферат. При аннотировании следует учитывать целевое и читательское назначение аннотации; тематику документов; виды и типы аннотируемых документов; информативность заглавий документов.

Реферат должен сообщать основные сведения о документе, приводить наиболее ценную информацию на него. Цифровые данные должны быть систематизированы и обобщены. При реферировании следует учитывать вид реферата (информативный или индикативный).

При выполнении работы следует руководствоваться алгоритмами, схемами-моделями аннотаций и рефератов, а также примерами аннотаций и рефератов на отдельные виды отраслевых документов, рассмотренными в литературе ( ) и на лекции.

Литература

1. *Бабаева, И.А.* Обучение реферированию научно-технического текста / И.А. Бабаева // Вестник Томского гос. пед. ун-та. – 2011. – Вып. 1 (103). – С. 53–58.
2. *Бахтина, Л.Н.* Обучение реферированию научного текста / Л.Н. Бахтина, И.П. Кузьмич, Н.М. Лариохина. – М. : МГУ, 1988. – 119 с.
3. *Леонов, В.П.* Реферирование и аннотирование научно-технической литературы / В.П. Леонов. – Новосибирск: Наука, 1986. – 176 с.

Темаб. Создание научно-технической карты региона

Цель - научиться анализировать и обобщать фактографическую информацию о субъектах хозяйствования региона и составлять справочный информационный ресурс.

Задание и методика выполнения:

1. Выбрать регион Беларуси, связанный с местом проживания студента.
2. Выявить справочные ресурсы Интернет, отражающие научно-технический потенциал регионов Беларуси и составить их список:
  - 2.1 сайты исполкомов, сайты организаций и предприятий;
  - 2.2 ресурсы центральных библиотек ЦБС;
  - 2.3 информационные ресурсы отраслевых республиканских библиотек и их филиалов;
  - 2.4 сайты российских, украинских областных библиотек, в том числе, Брянской областной библиотеки;
  - 2.5 открытые ресурсы;

- 2.6 научно-технический портал БелИСА;
- 2.7 издания и аналитические отчеты;
- 2.8 БД производителей промышленной продукции;
- 2.9 БД «Здравоохранение Беларуси» и др.

3. Проанализировать выявленные информационные ресурсы, посвященные организациям и предприятиям региона, по критериям: структура, наполнение, раскрытие содержания и направлений деятельности, вид выпускаемой продукции или услуг и др.

4. Составить структуру записи о предприятиях научно-технической сферы региона (например: название, форма собственности, направление деятельности и др.)

Выбрать ПО для создания ресурса (возможно? CDS ISIS, ИРБИС и др.).

5. Заполнить поля найденной информацией (возможно создание word-файл + изображение) о 10 субъектах хозяйствования региона.

Работа сдается на проверку преподавателю в виде файла.

3.3 Метадычныя рэкамендацыі да падрыхтоўкі да семінарскіх заняткаў

Семінарскія заняткі па дысцыпліне прадугледжваюць падрыхтоўку студэнтаў да гутаркі ў межах вызначанай тэмы. Для гэтага навучэнцы рэалізуюць наступны алгарытм падрыхтоўкі: – азнаямленне з тэмай і пытаннямі занятку; чытанне лекцыйнага матэрыяла па тэме; вывучэнне пытанняў семінара па рэкамендаваным крыніцам; фармулёўка адказаў на вытанні семінарскага занятку.

Формаі правядзення семінарскіх заняткаў з’яўляюцца: бяседа; абмярканне дакладаў і паведамленняў; тэарэтычны дыспут; аналіз і абмеркаванне праблемных сітуацый, прыкладаў з практыкі; вуснае апытанне; пісьмовая праверка ведаў студэнтаў.

3.4 Змест семінарскіх заняткаў

Тема 1. Документные информационные ресурсы научно-технической и медицинской сферы

1. Отраслевые особенности и свойства документных информационных ресурсов ИТ и МС.

2. Документный информационный поток первичных документов: разнообразие видов и типов литературы и их влияние на информационную деятельность.
3. Закономерности развития потока документов научно-технической и медицинской сферы и их влияние на информационную деятельность.
4. Документный информационный поток по отдельным отраслям НТ и МС.

Литература

Основная

1. Документальный поток как основа библиографической деятельности // Справочник библиографа / науч. ред. А.Н. Ванеев, В.А. Минкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Профессия, 2005. – С. 28–59.
2. Документальный поток и закономерности его развития // Справочник информационного работника / науч. ред. Р.С. Гиляревский, В.А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2005. – С. 127–134.
3. Документальные потоки по естествознанию и технике и проблемы библиографии: сб. науч. трудов / Ленинградск. ин-т культуры им. Н.К. Крупской ; науч. ред. Г.В. Гедримович. – Л. : [ЛГИК], 1983. – С. 123–140.
4. *Ровіна, Р.А.* Інфармацыйна–бібліяграфічнае забеспячэнне навукова–тэхнічнага і медыцынскага комплексу: вучэб.-метад. дапаможнік / Р.А. Ровіна, В.А. Касап ; М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Бел. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мн.: [БДУКІМ], 2009. – С. 5–39.

Дополнительная

1. *Минкина, В.А.* Изучение документальных потоков для определения ценностных свойств технической литературы / В.А. Минкина // Документальные потоки по естествознанию и технике и проблемы библиографии : сб. науч. тр. / Ленинградск. ин-т культуры им. Н.К. Крупской ; науч. ред. Г.В. Гедримович. – Л. : [ЛГИК], 1983. – С. 111–122.
2. *Брежнева, В.В.* Информационное обслуживание: продукты и услуги библиотек и информационных центров / В.В. Брежнева, В.А. Минкина. – СПб.: Профессия, 2004. – С. 37–45.

Тема 2. Информационные потребности

специалистов НТ и МС

1. Сущность, структура, свойства информационных потребностей специалистов (ИП) НТ и МС.
2. Основные факторы, влияющие на формирование ИП специалистов НТ и МС.
3. Методы изучения ИП специалистов НТ и МС.
4. Классификация специалистов-потребителей информации НТ и МС.

Литература

Основная

1. Информационные потребности специалистов предприятия и пути их выявления // Справочник информационного работника / науч. ред. Р.С. Гиляревский, В.А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2005. – С. 87–102.
2. *Ровіна, Р.А.* Інфармацыйна–бібліяграфічнае забеспячэнне навукова–тэхнічнага і медыцынскага комплексу: вучэб.–метад. дапаможнік / Р.А. Ровіна, В.А. Касап ; М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Бел. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мн.: [БДУКІМ], 2009. – С. 40–43.
3. *Шехурин, Д.Е.* Природа и сущность информационных потребностей / Д.Е. Шехурин // Науч.-техн. информ. Сер. 1. – 1970. – № 6. – С. 3–9.

Дополнительная

1. *Антасиу, П.* Изучение информационных потребностей / П. Антасиу, Т.А. Теодору // Науч.-техн. информ. Сер. 1. – 1985. – № 12. – С. 15–19.
2. *Бородыня, В.И.* Об информационных потребностях различных категорий специалистов / В.И. Бородыня // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1970. – № 5. – С.5.
3. *Иениш, Е.В.* Потребности в ретроспективной информации / Е.В. Иениш // Ретроспективный поиск технической литературы. – М., 1980. – С. 16–21.

Тема 3. Современное состояние и организация информационных ресурсов научно-технической и медицинской сферы в Беларуси и России.

1. Организация библиографического обеспечения в области научно-технической и медицинской сферы на современном этапе в России и Беларуси.
2. Сравнительный анализ ресурсной базы.

3. Электронные формы представления библиографической информации научно-технической и медицинской сферы в России и Беларуси.

Литература

Основная

1. Антопольский, А.Б. Информационные ресурсы России: науч.-метод. пособие / А.Б. Антопольский. – М., Либерия, – 2004. – С. 231–251.

2. Ровіна, Р.А. Інфармацыйна-бібліяграфічнае забеспячэнне навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплексу: вучэб.-метада. дапаможнік / Р.А. Ровіна, В.А. Касап ; М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Бел. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мн. : [БДУКІМ], 2009. – С. 44–86.

3. О научно-технической информации: Закон РБ: принят 26 апреля 1999г. // Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэсп. Беларусь, 1999. – № 19/20. – С. 3–15.

4. Положение о государственной системе научно-технической информации: Утв. пост. Правительства РФ от 24 июля 1997 г. № 950 // Информационные ресурсы России. – 1997. – № 4. – С. 4–5.

Дополнительная

1. Березкина, Н.Ю. Обеспечение доступа к электронным информационным ресурсам в ЦНБ НАН Беларуси / Н.Ю. Березкина // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества. – Судак, 2001. – Т. 1. – С. 239–241.

2. Информационные продукты и услуги для пользователей : каталог / ГПНТБ России. – М., 2006. – 28 с.

Тема 18. Анализ автоматизированной технологии поиска

документов в политематической базе данных

Всероссийского института научной и технической информации

Российской академии наук

(лабораторное занятие)

Цель – ознакомиться с основными функциями поисковой системы базы данных Всероссийского института научной и технической информации Российской академии наук (ВИНИТИ) (демо-версия; http://www2.viniti.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=247&Itemid=101) и овладеть навыками составления запросов на документы с использованием разных видов поисковых страниц, настроек и условий вывода.

Задание и методика выполнения:

1. Дать характеристику отраслевого, видового, хронологического и языкового состава базы данных.
2. Выявить структурные части библиографических записей на документы, отражённые в базе данных.
3. Раскрыть поисковые возможности базы данных (настройки, по которым осуществляется поиск).
4. Раскрыть особенности, правила составления поисковых запросов на документы.
5. Сформулировать и ввести в базу данных 5 поисковых запросов на документы научно-технического характера, используя различные виды настроек. Проанализировать и привести перечень полученных на запросы библиографических и других сведений о документах. При наличии аннотаций и рефератов определить их вид.
6. Сделать выводы об особенностях технологии поиска документов в базе данных.

Литература

1. *Кириллова, О.В.* Проблемы формирования и использования потока научно-технической литературы в крупном информационном центре / О.В. Кириллова, В.М. Алексеев, В.Н. Воргачев // Науч. и техн. б-ки. – 2001. – № 1. – С.87–93.
2. *Размахин, Л.Ф.* Об использовании БД ВИНИТИ для подготовки текущих указателей литературы / Л.Ф. Размахин, С.Р. Баженов // Науч.-техн. информ. Сер. 1 – 1993. – № 2. – С. 15–18.

3. Черный, А.И. Подготовка баз данных и информационных изданий по естественным и техническим наукам: Современный взгляд и перспективы / А.И. Чёрный // Междунар. форум по инф. и док. – 2000. – Т. 25, № 2. – С.3–12.

**Тема 19. Анализ автоматизированных технологий
формирования баз данных в отраслевых библиотеках
(лабораторное занятие)**

Цель – выявить технологические особенности создания баз данных РНТБ, РНМБ, ЦНБ НАН, БелСХБ.

Задание и методика выполнения: выявить по различным источникам, включая Интернет-сайты, и сгруппировать с учётом различных параметров базы данных, генерируемые в отраслевых библиотеках. Привести характеристику автоматизированной технологии создания каждой БД.

В отраслевых библиотеках студент с помощью библиографических и информационных источников (книжных изданий, карточных и электронных каталогов и картотек, электронных банков данных и др.) выявляет базы данных. На каждую выявленную базу данных студент составляет библиографическую запись (библиографическое описание, индикативный или информативный реферат, предметные рубрики, ключевые слова, классификационные индексы, шифры хранения и др.), изучает и приводит характеристику автоматизированной технологии её создания по предложенной схеме.

Литература

1. Голицина, О.Л. Базы данных / О.Л. Голицина, Н.В. Максимов, И.И. Попов. – М. : Форум, 2003. – 352 с.

2. Муратов, А.А. Автоматизация составления отраслевых ретроспективных библиографических указателей / А.А. Муратов // Сов. библиография. – 1982. – № 6. – С.20–27.

3. Рудаков, А.В. Технология разработки программных продуктов / А.В. Рудаков. – М.: Академия, 2005. – 208 с.

4. РАЗДЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

4.1. Метадычныя рэкамендацыі да самастойнай работы

Мэтай самастойнай работы студэнтаў з'яўляецца замацаванне і паглыбленне ведаў, атрыманых на лекцыях і лабараторных занятках, а таксама самастойнае засваенне асобных тэм дысцыпліны, якія не закраналіся на аўдыторных занятках і спецыяльна вынесены на самастойнае засваенне.

Як правіла, метадыка самастойнай працы пачынаецца з чытання рэкамендаванай літаратуры, высвятлення тэарэтычных і метадычных патанняў. А пасля гэтага (калі патрабуецца), выканання элементаў практычных заданняў.

4.2. Заданні да кантралюючай самастойнай работы

Тэма. Асаблівасці тэхналагічных працэсаў вытворчасці інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне.

Мэта: набыць навыкі аналізу і падрыхтоўкі спецыфічнай разнавіднасці інфармацыйных рэсурсаў – даведніка па інфармацыйных рэсурсах.

Заданне і метадыка выканання:

Падрыхтаваць даведнік па бібліяграфічных рэсурсах (пуцэвадзіцель) у адпаведнасці з абранай тэмай па адной з галін НТ і МС (тэматыка дадаецца). Часткова аб'ём работы выконваецца на лабараторных занятках.

Прааналізаваць некалькі існуючых пуцэвадзіцеляў па галінах НТіМС, а таксама тых, якія адлюстроўваюць асобныя віды дакументаў і размешчаны на сайтах бібліятэк і інфармацыйных центраў (спіс прыкладаецца). Звярнуць увагу на паўнату адлюстравання інфармацыі, характарыстыку кожнага рэсурса, які уваходзіць у даведнік. Вызначыць структуру уласнага дпведніка, межы адбора спасылак, від і адабраных інфармацыйных рэсурсаў. У прадмове неабходна падкрэсліць значэнне, актуальнасць тэмы, даць кароткую характарыстыку даведніка і яго прызначэнне.

Літаратура

Асноўная

1. Галлиулина Г.С. Ретроспективный поиск в современных условиях // НТБ СССР. – 1989. – №1. – С.37–38.

2. Михлина И.И. Некоторые вопросы отбора материала для картотек и указателей библиографических пособий по области (краю) // Библиография библиографии на современном этапе: Сб. ст. и библиогр. материалов. – СПб., 1995. – С.49–60.

3. Острой О.С. Путеводитель в системе отраслевой библиографической информации / О.С. Острой Библиография библиографии и ее место в системе научной информации: Сб. науч. тр. – М., 1982. – С.62–64.

Дадатковая

1. Астанович Н.Г. Методика и технология библиографирования // Вопросы библиографоведения и библиотековедения: Межведомств. сб. – 1991. – Вып. 12. – С.35–52.

2. Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика: Учебник. – М., 1990. – С.95–134.

Тэматыка

1. Ліццё пад ціскам.
2. Інжэкцыйнае фармаванне металічных парашкоў.
3. Імпульснае фармаванне металічных парашкоў.
4. Шлікернае ліццё.
5. Прамысловыя работы, іх вытворчасць і прымяненне.
6. Гібкія аўтаматызаваныя сістэмы ў механазборачнай вытворчасці.
7. Лакафарбавыя пакрыцці ў машынабудоўлі.
8. Павышэнне трываласці і даўгавечнасці машын і механізмаў.
9. Спосабы павышэння стойкасці рэжучага інструмента.
10. Эксплуатацыя і рамонт энергетынага абсталявання.
11. Рамонт і абкатка рухавіка.

12. Станкі з лічбава-праграмным упраўленнем для апрацоўкі дэталяў.
13. Севазвароты ў сельскай гаспадарцы.
14. Вытворчасць свiніны на прамысловай аснове.
15. Палiмеры ў сельскай гаспадарцы.
16. Уплыў мiкраэлементаў на ўраджайнасць сельскагаспадарчых культур.
17. Барацьба супраць хвароб бульбы.
18. Ураджайнасць сельскагаспадарчых культур пры арашэннi.
19. Прадукты харчавання з бульбы.
20. Лясныя ландшафты Беларусi.
21. Мiнеральныя рэсурсы Беларусi.
22. Экалагiчныя праблемы Беларускага Палесся.
23. Гiдраметэаралагiчная служба Беларусi.
24. Артапедычная i траўматалагiчная дапамога ў Беларусi.
25. Прафілактыка i лячэнне нярвовых захворванняў.
26. Прафілактыка i лячэнне карыесу.
27. Прафілактыка i лячэнне сардэчна-сасудзістых захворванняў.
28. Вострыя рэспiраторныя вiрусныя iнфекцыi ў дзяцей.
29. Дыягностыка i лячэнне хворых з пашкоджаннямi апорна-рухальнага апарату.
30. Рэанiматалогiя.

***Тэма. Сусветныя iнфармацыйныя рэсурсы i паслугi ў навукова-
тэхнічнай i медыцынскай сферы.***

Мэта: замацаваць веды аб дзейнасцi бiблiятэк Беларусi па забеспячэннi доступу да сусветных iнфармацыйных рэсурсаў па тэматыцы НТ i МК.

Заданне i методыка выканання:

1. Прааналiзаваць сайты i парталы рэспублiканскіх галiновых бiблiятэк, якія забяспечваюць доступ да сусветных iнфармацыйных рэсурсаў па наступных аспектах: вiды iнфармацыйных рэсурсаў замежных краiн i мiжнародных цэнтраў, характар iнфармацыйнага рэсурса (галiновы, мiжгалiновы,

шматгаліновы), мова адлюстравання інфармацыі, з якога года ёсць доступ у бібліятэцы, для якіх катэгорый карыстальнікаў можа быць карысны.

2. Пералічыць міжнародныя БД па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне, у якіх адлюстроўваюцца нацыянальныя інфармацыйныя рэсурсы.

Літаратура

1. Осипова Т.В. Обзор деятельности РНТБ за 25 лет // Республиканская научно-техническая библиотека – четверть века на службе науки и производства. – Мн., 2002. – С.5–24.
4. Тисецкая Г.А. Использование электронных ресурсов в обслуживании читателей научно-технической литературы // Информационное обеспечение науки и производства: потребности и реальность: Матер. международной конференции 21–22 ноября 2001 г. – Мн., 2002. – С.75–78.

Тэма. Інфармацыйныя паслугі для спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.

Мэта: замацаваць веды аб відах, формах і метадах аказання інфармацыйных паслуг спецыялістам НТ і МС.

Заданне і методыка выканання:

Прааналізаваць сайты рэспубліканскіх галіновых бібліятэк, бібліятэк устаноў вышэйшай адукацыі розных краін і знайсці прыклады інфармацыйных паслуг наступных відаў: навінныя, даведачныя, арыентуючыя, дакументныя, даследчыцкія. Выявіць прыклады новых відаў інфармацыйных паслуг, якія бібліятэкі аказваюць спецыялістам НТіМС.

Літаратура

1. Левин Г.Л. Библиографический поиск: теоретический аспект // Библиотечноеведение. – 2000. – №4. – С.47–50.
2. Линник В.И. Ярмарка научно-технических идей – новая форма информационной работы // НТИ. – Сер.1. – 1987. – С.31–33.
3. Моргенштерн И.Г. Справочно-библиографическое обслуживание в библиотеках: Науч.-практ. пособие. – М.: Либерия, 1999. – 79 с.
4. Розова Н.М. Традиционный библиографический поиск в Библиотеке Российской академии наук: Метод. пособие / Н.М. Розова, Л.М. Герасимова. – СПб., 1997. – 113 с.
5. Соколов А.В. Автоматизация библиографического поиска. – М.: Книга, 1981. – 167 с.
6. Степанов В. Поисковые системы Интернет: эволюция и перспективы // Науч. и техн. б-ки. – 1988. – №2. – С.89–93.

Тэма. Цэнтры падрыхтоўкі інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне ў Рэспубліцы Беларусь.

Мэта: замацаваць веды аб арганізацыйнай структуры падрыхтоўкі інфармацыйных рэсурсаў па тэматыцы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы ў Рэспубліцы Беларусь.

Заданні:

1. Прадставіць гістарычную даведку аб галаўных бібліятэках РНТБ, РНМБ, ЦНБ імя Я.Коласа, БелСГБ (дата стварэння, бібліятэчны фонд, ДБА, накірункі дзейнасці).
2. Даць характарыстыку дзейнасці рэспубліканскіх галіновых бібліятэк па падрыхтоўцы інфармацыйных рэсурсаў.
3. Прааналізаваць дзейнасць рэспубліканскіх інфармацыйных цэнтраў па падрыхтоўцы інфармацыйных рэсурсаў (НЦІУ, БелДІСС, БелІСА)

Літаратура

1. Березкина Н.Ю. Информационно-библиотечное обеспечение науки Беларуси: история и современное состояние / Н.Ю.Березкина. – Мн., 2003. – С.99–110.
2. История развития научно-технических библиотек Республики Беларусь: материалы научно-практической конференции 17 мая 2006. – Мн., 2006. – 183 с.
3. Осипова Т.В. Обзор деятельности РНТБ за 25 лет // Республиканская научно-техническая библиотека – четверть века на службе науки и производства. – Мн., 2002. – С.5–24.
4. Электронные информационные ресурсы по науке и технике / РНТБ. – Мн., 2009. – 12 с.
5. Юрченко В.В. Участие БелСХБ в Российском сводном каталоге / В.В. Юрченко // Інфармацыйныя рэсурсы бібліятэк і іх кадравое забеспячэнне: матэр. міжнар. навукова-практ. канф. – Мн., 2000. – С.160–161.

4.3 Тэставыя заданні, фармалізаваныя апытанні

Тэставыя пытанні ахопліваюць усе тэмы дысцыпліны. З іх дапамогай ажыццяўляецца кантроль за засваеннем матэрыялу. Яны таксама могуць выкарыстоўвацца студэнтамі з мэтай самастойнай праверкі ведаў па найбольш складаных пытаннях. Большасць тэставых пытанняў уключаюць пяць альтэрнатывных варыянтаў адказу, з якіх неабходна выбраць адно ці некалькі правільных. Акрамя таго, сустракаюцца пытанні, якія патрабуюць раскрыцця паняццяў і азначэнняў.

1. Назавіце інфармацыйныя цэнтры Беларусі, якія ствараюць інфармацыйную прадукцыю па тэматыцы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы:

- 1) БелІСА;
- 2) НЦПІ;
- 3) Прэзідэнцкая бібліятэка;

4) НЦУ.

2. Якія віды дакументаў пераважаюць у інфармацыйнай прадукцыі НТiМС:

- 1) кнігі;
- 2) газеты;
- 3) патэнтныя дакументы, тэхнічныя нарматыўныя прававыя акты;
- 4) неапублікаваныя дакументы;
- 5) картаграфічныя, аўдыёвізуальныя дакументы.

3. Якія каштоўнасныя ўласцівасці характэрны для дакументаў НТiМС?

- 1) актуальнасць, перыядычнасць, сваечасовасць;
- 2) паўната звестак, дакладнасць, актуальнасць;
- 3) навізна, пертынентнасць, актыўнасць;
- 4) колькасны рост, рэlevantнасць, мэтазгоднасць;
- 5) высокі кошт, хуткае змяненне зместу, дакладнасць.

4. У якіх сферах адбываецца навукова-тэхнічная дзейнасць?

---

5. Якія асаблівасці маюць навукова-тэхнічныя веды? Дапоўніце

- 1) маюць рынкавы кошт;
- 2) існуюць паза межамі краін;
- 3)
- 4)
- 5)

6. Назавіце асноўныя прыярытэтныя галіны прамысловасці Беларусі:

- 1) машынабудаванне;
- 2) сельская гаспадарка;
- 3) транспартнае машынабудаванне;
- 4) парашковая металургія;
- 5) хімічная прамысловасць.

7. Адзначце несапраўднае выказванне:

- 1) дыферэнцыяцыя галін НТiМС спрашчае правядзенне тэматычнага пошу-

ку;

2) дыферэнцыяцыя галін НТiМС ускладняе правядзенне тэматычнага пошуку;

3) інтэграцыя галін НТiМС вядзе у інфармацыйнай дзейнасці да рассяння інфармацыі;

4) інтэграцыя галін НТiМС - прагрэсіўная тэндэнцыя, якая дазваляе знайсці прыярытэтныя тэмы распрацовак;

5) гэта агульнанавуковыя тэндэнцыі, якія не аказваюць уплыў на інфармацыйную дзейнасць.

8. Назавіце спецыфічныя рысы дакументных рэсурсаў НТiМС:

1) выданне на рускай мове;

2) відавья асаблівасці дакументных рэсурсаў;

3) у патоку дакументаў пераважаюць апэратыўныя дакументы;

4) інтэрнацыянальны характар змешчанай інфармацыі;

5) асаблівасці мовы і зместу дакументаў.

9. Якія каштоўнасныя ўласцівасці характэрны для дакументаў НТiМС?

1) актуальнасць тэматыкі;

2) шматмоўе дакументаў;

3) скарачэнне перыяду ад падрыхтоўкі рукапісу да з'яўлення дакумента;

4) паўната звестак аб аб'екце даследавання;

5) дакладнасць інфармацыі.

10. Назавіце асноўныя заканамернасці развіцця патоку дакументаў НТiМС:

1) колькаснае павелічэнне;

2) невычарпальнасць;

3) рассяянне;

4) старэнне інфармацыі;

5) канцэнтрацыя інфармацыі.

11. Назавіце вучоных, якія ўпершыню абгрунтавалі заканамернасці развіцця дакументных патокаў:

1) Д. Прайс

2) І. Калчынскі

- 3) С.Брэдфорд;
- 4) В.Матылёў;
- 5) А.Бродэс.

12. Па якіх прыметах магчыма падзяляць інфармацыйныя патрэбнасці карыстальнікаў інфармацыі?

- 1) тэрытарыяльнай прымеце, характары неабходнай інфрамацыі;
- 2) у залежнасці ад сферы навукова-вытворчага комплексу;
- 3) часу ўзнікнення, профільнасці;
- 4) працягласці ў часе і прасторы;
- 5) этапаў НДРiВКР.

13. Якія фактары ўплываюць на інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў?

- 1) пол, узрост;
- 2) характар дзейнасці;
- 3) пасада;
- 4) этапы НДРiВКР;
- 5) вопыт працы, веданне замежных моў.

14. Назавіце катэгорыі навуковых супрацоўнікаў -карыстальнікаў інфармацыі: _____

15. Назавіце катэгорыі інжэерна-тэхнічных супрацоўткаў - карыстальнікаў інфармацыі _____

16. Назавіце катэгорыі карыстальнікаў інфармацыі ў гайне сельскай гаспадаркі _____

17. Назавіце катэгорыі карыстальнікаў інфармацыі ў гайне медыцыны

18. Назавіце характэрныя рысы інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў НТiМС:

- 1) павелічэнне колькасці;
- 2) захаванасць пры выкарыстанні;
- 3) абмежаванасць чытацкага адрасу;
- 4) існаванне на паперы;

5) складанасць выяўлення актыўнай і пасіўнай частак.

19. Назавіце прыклады інфармацыйна- бібліяграфічных рэсурсаў НТіМС па спосабу распаўсюджвання:

- 1) праз электронную пошту;
- 2) праз кніжныя крамы;
- 3) падпіска;
- 4) дар;
- 5) у глабальных сетках.

Пытанні да рубажнага кантролю

1. Спецыялісту неабходны звесткі аб змесце дакументаў з розных краін па ветэрынарыі. Дзе можна знайсці гэтую інфармацыю?
2. Дзе адшукаць бібліяграфічную інфармацыю па пытаннях алгарытмізацыі і праграмавання?
3. Спецыялісту неабходна ведаць, якія рукапісы прыняты на дэпанаванне па сельскай гаспадарцы Беларусі ў ... месяцы. Як выканаць гэтую даведку?
4. Якім вядомым навукоўцам у галіне прыродазнаўства і медыцыны былі прысвечаны бібліяграфічныя паказальнікі ў апошняе дзесяцігоддзе?
5. Спецыялісту патрэбна новая інфармацыя аб новай літаратуры па медыцыне, якая паступіла у РНМБ. Дзе знайсці гэтыя звесткі?
6. Спецыялісту неабходна знайсці інфармацыю аб выкананых у Беларусі НДР па медыцыне. У якой БД ён можа знайсці гэтыя звесткі?
7. Спецыялісту трэба знайсці звесткі аб замежнай літаратуры па будаўніцтве. Дзе іх знайсці?
8. Спецыялісту неабходна ведаць, якія новыя кнігі выйшлі ў замежных краінах па яго тэме. З дапамогай якіх інфармацыйных рэсурсаў можна выканаць гэтую даведку?
9. Спецыялісту неабходна знайсці новую інфармацыю аб абсталяванні. У інфармацыйных выданнях і БД якога цэнтра гэтую інфармацыю магчыма знайсці?

10. Спецыялісту неабходны звесткі аб айчынных стандартах, якія былі заменены на новыя на працягу апошняга квартала па пэўнай тэме. Дзе такія звесткі змяшчаюцца?
11. Спецыялісту неабходна азнаёміцца з замежнай літаратурай па **адной** з тэм прыродазнаўства, тэхнікі, медыцыны. Што яму можна парэкамендаваць?
12. Спецыялісту неабходна высветліць, якія заяўкі на атрыманне патэнта на вынаходства па адной з тэм былі пададзены ў Нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці. Дзе яму выканаць гэтую даведку?
13. Спецыялісту пры планаванні распрацовак неабходны звесткі аб зарэгістраванай тэматыцы НДіВКР па яго тэме. Дзе знайсці гэтыя звесткі? (Расія і Беларусь).
14. Спецыялісту трэба ведаць, якія таварныя знакі зарэгістравалі ў Беларусі фірмы-канкурэнты. Дзе атрымаць адпаведныя звесткі?
15. Спецыялісту неабходна грунтоўная, абагульненая інфармацыя па пытнанню на падставе айчыннай і замежнай літаратуры аб тэндэнцыях развіцця галіны, навуковых школах і г.д.. Дзе такую інфармацыю можна знайсці?
16. Спецыялісту неабходна ведаць якія таварныя знакі замежных фірм на вытворчасць тканіны зарэгістраваны ў Беларусі. Дзе знайсці гэтую інфармацыю?
17. Спецыялісту неабходна азнаёміцца са зместам найбольш актуальных артыкулаў замежных аўтараў па яго тэме?
18. Дзе змяшчаюцца звесткі аб рукапісах, прынятых на дэпанаванне ў БелІСА?
19. Дзе знайсці інфармацыю аб медыцынскіх праблемах уздзеяння радыяцыі на чалавека?
20. Спецыялісту неабходна найбольш поўная новая інфармацыя па ўсіх праблемах АПК.
21. Дзе змяшчаюцца звесткі аб перыядычных выданнях, якія выходзяць за мяжой па адной з галінаў прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны?
22. Дзе знайсці звесткі аб лепшых вынаходствах замежных краін?

23. Спецыялісту неабходна знайсці змены, якія ўнесены ў міждзяржаўны стандарт (ГОСТ) па якой-небудзь тэме. Назавіце крыніцы пошуку такіх звестак.
24. Спецыялісту неабходна ведаць, якія замежныя кнігі па яго тэме паступілі ў бібліятэкі СНД. Дзе ўдакладніць пытанне?
25. Спецыялісту неабходны звесткі аб новых сартах раслін, якія зарэгістраваны ў Беларусі. Дзе знайсці звесткі?
26. Спецыялісту неабходна інфармацыя аб адмененых СТБ за апошні месяц. Дзе можна адшукаць такую інфармацыю?
27. Спецыялісту неабходна ведаць, якія міждзяржаўныя стандарты (ГОСТ) ўступілі ў дзеянне (зацверджаны) за апошні месяц па яго тэме. Дзе знайсці гэтую інфармацыю?
28. Спецыялісту па радыяцыйнай бяспецы трэба ведаць, якія стандарты (СТБ) дзейнічаюць у яго сферы. Дзе знайсці звесткі аб іх?

4.4. Пытанні да заліку

1. Характэрныя асаблівасці і структура навукова-тэхнічнага і медыцынскага комплексаў і іх уплыў на галіновую інфармацыйную дзейнасць.
2. БД у галіне навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы у Расіі.
3. Дыферэнцыяцыя і інтэграцыя – вядучыя тэндэнцыі развіцця навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы і іх уздзеянне на інфармацыйную дзейнасць.
4. Сучасны стан інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў у галіне медыцыны ў Беларусі.
5. Асаблівасці арганізацыі і змест інфармацыйнага забеспячэння спецыялістаў у галіне навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.
6. Дзейнасць УІНТІ па падрыхтоўцы бягучай інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі.
7. Арганізацыйная структура інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы у Расіі.
8. Фактары, якія ўплываюць на фарміраванне інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.
9. Дзейнасць РНТБ па стварэнні інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў.

10. Класіфікацыя спецыялістаў сельскай гаспадаркі і медыцыны.
11. Сучасны стан інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў па прыродазнаўстве ў Беларусі.
12. БД па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне, створаныя ў Беларусі.
13. Формы інфармацыйна-бібліяграфічнага забеспячэння карыстальнікаў у галіне навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.
14. Дзейнасць БелСГБ па стварэнні інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў.
15. Асноўныя заканамернасці развіцця дакументных крыніц інфармацыі па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы і медыцыне.
16. Інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы: іх структура, віды і асаблівасці.
17. Дзейнасць РНМБ па стварэнні інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў.
18. Класіфікацыя спецыялістаў па прыродазнаўстве.
19. Дзейнасць ЦНБ НАН па стварэнні інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў НТ і МС.
20. Сучасны стан бібліяграфічных рэсурсаў па тэхніцы ў Беларусі.
21. Азначэнне інфармацыйных рэсурсаў галіны і іх адметныя рысы.
22. Арганізацыя інфармацыйна-бібліяграфічнага забеспячэння спецыялістаў Беларусі ў галіне медыцыны.
23. Класіфікацыя інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.
24. Сучасны стан бібліяграфічных рэсурсаў па сельскай гаспадарцы Беларусі.
25. Дзейнасць ДПНТБ Расіі па аказанню інфармацыйных паслуг спецыялістам і падрыхтоўцы інфармацыйнай прадукцыі.
26. Галіновыя асаблівасці стварэння інфармацыйна-бібліяграфічных рэсурсаў НТ і МС.
27. Асаблівасці развіцця асобных галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы і іх уздзеянне на бібліяграфаванне і інфармацыйнае абслугоўванне спецыялістаў.

28. Бягучая інфармацыйна-бібліяграфічная прадукцыя асобных відаў дакументаў у Расіі.
29. Арганізацыя інфармацыйна-бібліяграфічнага забеспячэння спецыялістаў Беларусі ў галіне тэхнікі.
30. Арганізацыя інфармацыйна-бібліяграфічнага забеспячэння спецыялістаў Беларусі ў галіне прыродазнаўства.
31. Класіфікацыя спецыялістаў у галіне тэхнікі.
32. Базы даных федэральных цэнтраў інфармацыі Расіі.
33. Базы даных галіновых бібліятэк Беларусі.
34. Характарыстыка інфармацыйна-бібліяграфічнай прадукцыі Рэспубліканскіх інфармацыйных цэнтраў РБ.
35. Выданне галіновай літаратуры ў Беларусі.
36. Перыядычныя выданні РБ па галіне НТ і МС.
37. Дакументныя рэсурсы НТ і МС (структура, відавы састаў).
38. Электронныя і сеткавыя інфармацыйныя рэсурсы.
39. Сусветныя інфармацыйныя рэсурсы і паслугі ў НТ і МС.
40. Інфармацыйныя паслугі для спецыялістаў НТ і МС.

5. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

5.1. Вучэбная праграма “Інфармацыйныя рэсурсы. Раздзел 4. Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы”

Вучэбная дысцыпліна “Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы” (ІР НТ і МС) з’яўляецца раздзелам дысцыпліны

“Інфармацыйныя рэсурсы”. Яна вывучаецца студэнтамі ўсіх напрамкаў спецыяльнасці “Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць”. Актуальнасць дысцыпліны абумоўлена неабходнасцю засваення студэнтамі прафесійных ведаў, уменняў і навыкаў аб асаблівасцях інфармацыйных рэсурсаў па адпаведных галінах і ажыццяўленні дзейнасці бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў па задавальненні інфармацыйных патрэбнасцей спажыўцоў.

Мэта дысцыпліны – даць цэласнае ўяўленне аб галіновых асаблівасцях прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі і медыцыны і іх уплыву на фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў, авалодаць сістэмай аналізу першасных і другасных дакументаў, асаблівасцямі выкарыстання інфармацыйнай прадукцыі.

Асноўнымі задачамі дысцыпліны з’яўляюцца:

- засваенне відавога і галіновага складу інфармацыйных рэсурсаў;
- веданне арганізацыйнай структуры нацыянальных і сусветных інфармацыйных рэсурсаў;
- вывучэнне тэхналогіі фарміравання і выкарыстання інфармацыйных рэсурсаў;
- засваенне ведаў аб асноўных групах карыстальнікаў і іх інфармацыйных патрэбнасцей.

Паспяховае засваенне студэнтамі раздзела “Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы” магчыма на аснове трывалых ведаў, атрыманых пры вывучэнні дысцыплін “Бібліяграфазнаўства”, “Тэорыя інфармацыі і дакументалогія”, “Бібліятэчна-інфармацыйнае абслугоўванне” і інш.

Праграма распрацавана для вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь у адпаведнасці з патрабаваннямі адукацыйнага стандарту па спецыяльнасці 1-23 01 11 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць (па напрамках).

Зместам вучэбнай дысцыпліны прадугледжана фарміраванне наступных кампетэнцый у адпаведнасці з адукацыйным стандартам 1-23 01 11 “Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць (па напрамках)”:

АК-1. Умець выкарыстоўваць базавыя навукова-тэарэтычныя веды для вырашэння тэарэтычных і практычных задач.

АК-2. Валодаць сістэмным і параўнальным аналізам.

- АК-3. Валодаць даследчымі навыкамі.
- АК-4. Умець працаваць самастойна.
- АК-5. Быць здольным параджаць новыя ідэі (валодаць крэатыўнасцю).
- АК-6. Валодаць міждысцыплінарным падыходам да вырашэння праблем.
- АК-7. Мець навыкі, звязаныя з выкарыстаннем тэхнічных устройстваў, кіраваннем інфармацыяй і работай з камп'ютарам.
- АК-8. Валодаць навыкамі вуснай і пісьмовай камунікацыі.
- АК-9. Умець вучыцца, самастойна павышаць сваю кваліфікацыю на працягу ўсяго жыцця.
- АК-10. Валодаць метадычнымі ведамі і даследчымі ўменнямі, якія забяспечваюць вырашэнне задач інавацыйна-метадычнай і навукова-даследчай дзейнасці ў галіне бібліятэчна-інфармацыйнай дзейнасці.
- САК-1. Валодаць якасцямі грамадскасці.
- САК-3. Валодаць здольнасцю да міжасобасных камунікацый.
- САК-6. Умець працаваць у камандзе.
- САК-7. Быць здольным асэнсавана ўспрымаць і беражліва адносіцца да гістарычнай, культурнай спадчыны Беларусі і сусвету, культурных традыцыяў і рэлігійных поглядаў.
- ПК-1. Выконваць бібліятэчна-інфармацыйныя тэхналагічныя працэсы ў асяроддзі сучасных аўтаматызаваных бібліятэчна-інфармацыйных сістэм (АБІС).
- ПК-4. Весці інфармацыйна-бібліяграфічнае абслугоўванне карыстальнікаў розных сфер дзейнасці.
- ПК-5. Весці бібліятэчнае абслугоўванне розных груп карыстальнікаў.
- ПК-6. Ажыццяўляць традыцыйную і электронную выдачу і дастаўку дакументаў.
- ПК-7. Фарміраваць інфармацыйную культуру карыстальнікаў.
- ПК-31. Праводзіць маркетынгавыя даследаванні інфармацыйнага рынку;
- ПК-32. Ствараць аналітычныя інфармацыйныя прадукты і паслугі;
- ПК-33. Ажыццяўляць інфармацыйнае суправаджэнне розных сфер дзейнасці;
- ПК-34. Кіраваць інфармацыйнымі рэсурсамі ўстаноў.

Пералічаныя кампетэнцыі прадугледжваюць фарміраванне ведаў, уменняў і навыкаў.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен *ведаць*:

- спецыфіку і галіновыя асаблівасці інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы;
- азначэнне, характэрныя рысы і класіфікацыю інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы;
- сучасны стан дакументных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы;
- інфармацыйныя рэсурсы асобных галін навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы;
- расійскія і сусветныя інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы;
- інфармацыйныя паслугі для спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы;

умець:

- аналізаваць стан дакументных інфармацыйных рэсурсаў;
- ажыццяўляць маніторынг галіновых інфармацыйных рэсурсаў;
- абслугоўваць карыстальнікаў інфармацыі з выкарыстаннем сучасных інфармацыйных тэхналогій;

валодаць:

- пошукавымі магчымасцямі галіновых інфармацыйных рэсурсаў;
- сістэмай пошуку інфармацыі для задавальнення інфармацыйных патрэбнасцей розных катэгорый карыстальнікаў.

Для павышэння эфектыўнасці дысцыпліны “Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы” неабходна выкарыстоўваць інтэрактыўныя метады практыка-арыентаванага навучання. Сярод іх – дзелавыя гульні, “мазгавы штурм”, дыскусійныя формы правядзення семінарскіх заняткаў.

У адпаведнасці з тыпавым вучэбным планам на вывучэнне дысцыпліны “Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы” адведзена 162 гадзіны, у тым ліку 60 аудыторных заняткаў: 30 лекцыйных, 24 лабараторных і

б семінарскіх. Выніковай формай кантролю з'яўляецца экзамен. Атрыманья ў працэсе вывучэння дысцыпліны веда і ўменні падлягаюць кантролю на дзяржаўным экзамене.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны

Месца, значэнне дысцыпліны “Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы” ў падрыхтоўцы бібліятэчных спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі. Прадмет, задачы, змест і структура вучэбнай дысцыпліны. Сувязі з дакументазнаўчымі, бібліятэказнаўчымі, бібліяграфічнымі і інфармацыйнымі дысцыплінамі. Кампетэнцыі, якія набываюць студэнты ў працэсе вывучэння вучэбнай дысцыпліны. Асноўныя віды вучэбных заняткаў, арганізацыя і формы самастойнай работы. Забяспечанасць вучэбна-метадычнай літаратурай, формы кантролю.

Раздзел I. Спецыфіка інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы (НТiМС)

Тэма 1. Галіновыя асаблівасці навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы і іх уплыўна фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў

Галіны “прыродазнаўства”, “тэхніка”, “сельская гаспадарка”, “медыцына”, іх структура. Асаблівасці і кірункі даследаванняў у прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне. Інавацыйны характар развіцця навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Узнікненне галіновых інфармацыйных рэсурсаў, іх жыццёвы цыкл.

Класіфікатары і рубрыкатары як сродак вывучэння прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны.

Асаблівасці навукова-тэхнічных, медыцынскіх ведаў, іх адрозненне ад сацыяльна-гуманітарных. Грамадскае прызначэнне, шырокае выкарыстанне фармалізаваных моў, іх інтэрнацыянальны характар.

Узаемадзеянне навук, працэсы дыферэнцыяцыі і інтэграцыі, укараненне новых тэхналогій, матэрыялаў і абсталявання і іх уплыў на фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў, інфармацыйнае абслугоўванне карыстальнікаў.

Пашырэнне доступу да сусветных інфармацыйных рэсурсаў і іх уплыў на станаўленне рынку інфармацыйных прадуктаў і паслуг, змяненне тэхналогіі іх фарміравання.

Тэма 2. Склад і структура асобных відаў інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

2.1. Агульная характарыстыка інфармацыйных рэсурсаў

Значэнне і характэрныя рысы інфармацыйных рэсурсаў у нарматыўна-прававых актах Рэспублікі Беларусь.

Асноўныя падыходы да азначэння інфармацыйных рэсурсаў: па крытэрыях мноства – падмноства, як да інфармацыйных масіваў, як адной з формаў прадстаўлення ведаў. Месца інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы ў сістэме інфармацыйных рэсурсаў і іх характэрныя рысы: адзінства элементаў, пастаяннае павелічэнне, складанасць выяўлення актыўнай і пасіўнай частак, захаванне пры выкарыстанні, магчымасць шматразовага і шматмэтавага выкарыстання, неабмежаванае захаванне спажывецкіх якасцей, відавая разнастайнасць. Сутнаснае адрозненне інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы ад іншых галіновых рэсурсаў.

Класіфікацыя інфармацыйных рэсурсаў па форме ўласнасці, праве валодання і распаўсюджвання, форме носьбіта, змесце, знакавай прыродзе прадстаўлення, спосабе распаўсюджвання, характары выкарыстання, месцы размяшчэння, мовах прадстаўлення, прыналежнасці да пэўных сістэм. Фактары, якія ўплываюць на фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і

медыцынскай сферы. Маніторынг інфармацыйных рэсурсаў і асноўныя прынцыпы яго правядзення. Інфармацыйная дыягностыка аб'екта ў навукова-тэхнічнай сферы. Кіраванне інфармацыйнымі рэсурсамі галіновага характару.

2.2. Дакументныя рэсурсы

Азначэнне, характэрныя асаблівасці і структура дакументных рэсурсаў галіновых комплексаў. Адностраванне іх тэматыкі ў інфармацыйна-пошукавых мовах і тэзаўрусах.

Сувязі дакументных рэсурсаў з асаблівасцямі, інфраструктурай адпаведных галін. Каштоўнасныя ўласцівасці дакументных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Заканамернасці развіцця патоку першасных дакументаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне (колькасны рост, рассеяне-канцэнтрацыя, старэнне інфармацыі), іх уздзеянне на інфармацыйную дзейнасць. Відавы склад дакументных рэсурсаў: па характары апублікавання, перыядычнасці, тэматыцы. Выданні і іх тыпалагічная характарыстыка. Нарматыўна-тэхнічныя і тэхнічныя дакументы па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне. Навукаметрычныя даследаванні патоку галіновых дакументаў.

2.3. Характэрныя рысы, класіфікацыя бібліяграфічных рэсурсаў

Састаў, структура галіновых бібліяграфічных рэсурсаў, іх удзельная вага. Класіфікацыя бібліяграфічных дапаможнікаў у залежнасці ад галіновай структуры комплексу, відаў уключаных дакументаў, шырынi зместу. Асноўныя віды паказальнікаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне па мэтавым прызначэнні: навукова-дапаможных, прафесійна-вытворчых, рэкамендацыйных. Тыпы бібліяграфічнай прадукцыі. Асаблівасці аглядаў. Уплыў асаблівасцей навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы на віды бібліяграфічных паказальнікаў па храналогіі адностравання дакументаў. Несамастойныя формы бібліяграфічнай інфармацыі галіновага характару. Асаблівасці размяшчэння бібліяграфічнай інфармацыі ў спецыялізаваных перыядычных выданнях.

2.4. Асаблівасці электронных інфармацыйных рэсурсаў

Паняцці “электронныя інфармацыйныя рэсурсы” і “электронны дакумент”. Уласцівасці, віды і тыпы электронных інфармацыйных рэсурсаў. Класіфікацыя электронных інфармацыйных рэсурсаў. Сеткавыя і лакальныя ЭІР. Базы даных як сродак пошуку і распаўсюджвання навукова-тэхнічнай, сельскагаспадарчай і медыцынскай інфармацыі. Відавы склад БД: бібліяграфічныя, фактаграфічныя, рэфератыўныя і інш. Тэматычны склад БД навукова-тэхнічнай тэматыкі ў Беларусі і свеце.

Сеткі і сеткавыя рэсурсы. БД навукова-тэхнічнай тэматыкі, размешчаныя ў спецыялізаваных сетках. Сеткавыя каталогі.

Web-сайты навуковых цэнтраў і бібліятэк як частка электронных інфармацыйных рэсурсаў.

Тэма 3. Інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў

у галінах прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны

Азначэнне паняцця. Інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў. Асноўныя віды інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы. Асаблівасці і структура інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў: па тэрытарыяльнай прымеце, у залежнасці ад характару неабходнай інфармацыі, сферы навукова-вытворчага комплексу, часу ўзнікнення і перыяду дзеяння, профільнасці. Інфармацыйныя патрэбнасці ў дакументных і бібліяграфічных рэсурсах, фактаграфічнай інфармацыі.

Фактары, якія ўплываюць на інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў у галінах прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны і вызначаюць іх змест і дынаміку. Залежнасць інфармацыйных патрэбнасцей ад сацыяльна-эканамічных, сацыяльна-псіхалагічных умоў дзейнасці. Агульныя і спецыяльныя метады вивучэння інфармацыйных патрэбнасцей спецыялістаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы.

Класіфікацыя спецыялістаў як спажывцоў інфармацыйных рэсурсаў у галінах прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны.

Раздзел II. Арганізацыя і сучасны стан інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

Тэма 4. Прынцыпы фарміравання і структура інфармацыйных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне ў Рэспубліцы Беларусь

Дзяржаўная сістэма навукова-тэхнічнай інфармацыі (ДСНТІ) у Рэспубліцы Беларусь як асяроддзе фарміравання сучасных інфармацыйных рэсурсаў галіновага характару. Мэты стварэння ДСНТІ і прынцыпы яе функцыянавання: спецыялізацыя звёнаў, кааперацыя і каардынацыя пры выкананні ўзаемазвязаных функцый і задач, дэцэнтралізацыя і персаніфікацыя абслугоўвання карыстальнікаў. Асноўныя цэнтры дзяржаўнага, галіновага, рэгіянальнага, нізавага ўзроўняў па вытворчасці інфармацыйнай прадукцыі. Роля бібліятэк у стварэнні інфармацыйных рэсурсаў асобных відаў і забеспячэнні да іх доступу.

Тэма 5. Сучасны стан інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

Сучасны інфармацыйны рынак інфармацыйных прадуктаў і паслуг, роля на ім традыцыйных і электронных інфармацыйных рэсурсаў.

Дакументныя галіновыя рэсурсы. Дакументны інфармацыйны паток (ДІП) па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне ў Рэспубліцы Беларусь. Месца ДІП у сусветным патоку дакументаў. Яго характарыстыка па галіновай прыналежнасці, тэматыцы, храналогіі, тыпавідавых, моўных, аўтарскіх і іншых прыметах. Маркетынжавыя даследаванні дакументнага патоку і іх практычнае выкарыстанне.

Бібліяграфічныя галіновыя рэсурсы. Сістэма навукова-дапаможных паказальнікаў. Дзейнасць Беларускага інстытута сістэмнага аналізу (БелІСА), Беларускага дзяржаўнага інстытута стандартызацыі і сертыфікацыі (БелДІСС),

Нацыянальнага цэтра інтэлектуальнай уласнасці (НЦІУ) па бягучым інфармаванні аб тэхнічных нарматыўна-прававых актах, аб'ектах прамысловай уласнасці, дэпаніраваных навуковых работах, справаздачах аб НДРiВКР.

Бібліяграфічныя рэсурсы па прыродазнаўстве. Асаблівасці бібліяграфічнай прадукцыі па прыродазнаўстве, уплыў навуковых даследаванняў на тэматыку, напрамкі, віды бібліяграфічнай прадукцыі. Роля ЦНБ НАН і яе філіялаў у стварэнні бібліяграфічнай прадукцыі. Дзейнасць універсальных бібліятэк, бібліятэк вышэйшых навучальных устаноў па падрыхтоўцы бібліяграфічнай прадукцыі прыродазнаўчага зместу.

Бібліяграфічныя рэсурсы па тэхніцы. Развіццё вытворчасці, навуковых даследаванняў і іх уплыў на ўзровень забяспечанасці бібліяграфічнай прадукцыяй.

Дзейнасць РНТБ, ЦНБ НАН, бібліятэк ВНУ па забеспячэнні галін тэхнікі бібліяграфічнымі рэсурсамі ў традыцыйным і электронным выглядзе. Каардынацыя дзейнасці бібліятэк розных узроўняў. Напрамкі далейшага развіцця ІБР па тэхніцы ў Беларусі.

Бібліяграфічныя рэсурсы па сельскай гаспадарцы. Характарыстыка масіву бібліяграфічнай прадукцыі. Цэнтры падрыхтоўкі бібліяграфічнай прадукцыі па сельскай гаспадарцы. Роля БелСГБ у стварэнні сістэмы бібліяграфічнай прадукцыі і забеспячэнні доступу да сусветных інфармацыйных рэсурсаў. Сучасныя напрамкі стварэння бібліяграфічнай прадукцыі па праблемах АПК.

Бібліяграфічныя рэсурсы па медыцыне. Відавы склад і характарыстыка масіву бібліяграфічнай прадукцыі, цэнтры яе падрыхтоўкі. Дзейнасць РНМБ, абласных медыцынскіх бібліятэк і бібліятэк вышэйшых навучальных устаноў па стварэнні інфармацыйных рэсурсаў. Праблемы каардынацыі ў падрыхтоўцы інфармацыйных рэсурсаў па медыцыне і ахове здароўя.

Электронныя галіновыя рэсурсы. Сайты галіновых бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў як крыніцы бібліяграфічнай і фактаграфічнай інфармацыі. Відавая разнастайнасць, структура, інфармацыйныя паслугі.

Базы даных уласнай генерацыі па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне, створаныя ў бібліятэках, і іх разнавіднасці. Электронныя

каталогі галіновых бібліятэк. Зводны электронны каталог і месца ў ім галіновых дакументаў.

Забеспячэнне доступу да замежных інфармацыйных рэсурсаў у галіновых бібліятэках Беларусі. Віды доступу, віды інфармацыйных рэсурсаў.

Тэма 6. Інфармацыйныя рэсурсы і паслугі расійскіх федэральных цэнтраў інфармацыі

Структура інфармацыйных рэсурсаў Расіі. Дзяржаўная сістэма навукова-тэхнічнай інфармацыі (ДСНТІ). Мэты стварэння і прынцыпы функцыянавання. Састаў ДСНТІ.

Дзейнасць універсальных, шматгаліновых і галіновых цэнтраў інфармацыі па падрыхтоўцы бягучай інфармацыйнай прадукцыі аб неапублікаваных дакументах, стандартах, патэнтных дакументах, прамысловых каталогах, электронных выданнях.

Інфармацыйная прадукцыя Усерасійскага інстытута навукова-тэхнічнай інфармацыі, Федэральнага інстытута прамысловай уласнасці, Інфармацыйна-выдавецкага цэнтра Расійскага агенцтва па патэнтах і таварных знаках, Цэнтра інфармацыйных тэхналогій і сістэм органаў выканаўчай улады (ЦІТіС), Федэральнага фонда стандартаў, агульнарасійскіх класіфікатараў Дзяржаўнага камітэта РФ па стандартызацыі, метралогіі і сертыфікацыі і інш. Спецыялізацыя, каардынацыя і кааперацыя іх дзейнасці.

Дзейнасць бібліятэк РФ па тэхніцы, медыцыне, сельскай гаспадарцы, прыродазнаўстве па стварэнні інфармацыйнай прадукцыі і прадастаўленні паслуг (на прыкладзе Дзяржаўнай публічнай навукова-тэхнічнай бібліятэкі, Цэнтральнай навуковай сельскагаспадарчай бібліятэкі і інш.).

Тэма 7. Замежныя інфармацыйныя рэсурсы і паслугі ў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы

Агульная характарыстыка вытворчасці інфармацыйных рэсурсаў па прыродазнаўстве і сумежных галінах у краінах Заходняй Еўропы і ЗША. Арганізацыя інфармацыйнага забеспячэння спецыялістаў навукова-вытворчага

комплексу праз дзяржаўныя інфармацыйныя органы і бібліятэкі (Нацыянальную сельскагаспадарчую бібліятэку ЗША, Амерыканскі інстытут навуковай інфармацыі і інш.), міжнародныя інфармацыйныя органы і службы (Міжнародную інфармацыйную сістэму па сельскагаспадарчых навуках і тэхналогіях AGRIS і інш.), навуковыя таварыствы (Амерыканскае хімічнае таварыства, НАСА і інш.). Дзейнасць фірмаў-пасрэднікаў.

Спецыялізацыя і інтэграцыя інфармацыйных рэсурсаў па навуцы і тэхналогіях. Інфармацыйныя сеткі. Сетка STN як комплексны доступ да шматгаліновых сусветных інфармацыйных рэсурсаў па навуцы і тэхналогіях.

Характарыстыка інфармацыйных прадуктаў (бібліяграфічных паказальнікаў і БД з рознымі формамі раскрыцця зместу, фактаграфічных БД матэрыялаў, хімічных формул і інш., паўнатэкставых БД). Буйныя шматгаліновыя, галіновыя, праблемна-тэматычныя БД.

Забеспячэнне транснацыянальнага доступу да сусветных інфармацыйных рэсурсаў па тэматыцы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы ў бібліятэках Беларусі. Адлюстраванне нацыянальных інфармацыйных рэсурсаў у замежных БД. Доступ да замежных інфармацыйных рэсурсаў праз Internet.

Раздзел III. Тэхналогія стварэння і давадзення да спецыялістаў інфармацыйных рэсурсаў

Тэма 8. Асаблівасці тэхналагічных працэсаў вытворчасці галіновых інфармацыйных рэсурсаў у традыцыйным і аўтаматызаваным рэжымах

Суадносіны агульнай і галіновай метадык складання бібліяграфічнай прадукцыі. Маркетынжавыя даследаванні рынку інфармацыйных прадуктаў і паслуг.

Асаблівасці вытворчасці галіновых бібліяграфічных рэсурсаў.

Асноўныя этапы вытворчасці бібліяграфічнай прадукцыі. Падрыхтоўчы этап і яго спецыфіка. Складанне тэхнічнага задання. Прыняцце арганізацыйных і метадычных рашэнняў для вытворчасці бібліяграфічнай прадукцыі. Адлю-

стваренне актуальнасці праблемы, тэматычных граніц адбору з улікам інтэграцыі галін вытворчасці, этапаў навукова-вытворчай і навукова-даследчай дзейнасці.

Адбор дакументаў. Крытэрыі адбору. Шляхі вызначэння аб'ектыўнай каштоўнасці галіновай літаратуры на падставе аналізу дакументаў. Крыніцы адбору дакументаў у бібліяграфічныя паказальнікі.

Спецыфіка аналітыка-сінтэтычнай перапрацоўкі галіновай літаратуры. Вызначэнне глыбіні згортвання інфармацыі ў залежнасці ад актуальнасці тэматыкі дакумента, яго моўнай і відавой прыналежнасці, мэтавага, чытацкага прызначэння.

Анатаванне і рэферыраванне галіновай літаратуры. Выяўленне істотных характарыстык аб'ектаў тэхнікі і сельскай гаспадаркі, медыцыны, з'яў прыроды – галоўная аперацыя анатавання і рэферыравання. Выкарыстанне фармалізаваных метадаў анатавання і рэферыравання галіновай літаратуры і дакументацыі.

Асаблівасці індаксавання галіновай літаратуры. Выкарыстанне рубрыкатараў ДРНТІ, Mesh, АСНТІ сельгас і інш.

Групоўка бібліяграфічных запісаў у бібліяграфічных дапаможніках. Залежнасць структуры дапаможніка ад тэмы, мэтавага прызначэння, занальных асаблівасцей, відаў уключаных дакументаў.

Складанне дапаможных паказальнікаў розных відаў у адпаведнасці са спецыфікай галіны, іх пошукавыя магчымасці.

Заклучны этап падрыхтоўкі бібліяграфічнай прадукцыі. Асаблівасці яе рэдагавання, вытворчасці, рэкламы і распаўсюджвання.

Асаблівасці вытворчасці электронных бібліяграфічных рэсурсаў.

Бібліяграфічныя БД як асноўны від электронных бібліяграфічных рэсурсаў. Асаблівасці стварэння бібліяграфічных БД.

Асаблівасці падрыхтоўчага этапу. Выбар праграмага забеспячэння, склад тэхнічнага задання. Адлюстраванне у тэхнічным заданні агульных звестак аб БД, крытэрыяў адбору дакументаў, звестак аб праграмным забеспячэнні, фармаце прадстаўлення даных, пошукавых магчымасцяў, рэжыме доступу.

Улік сумяшчальнасці праграмага і лінгвістычнага забеспячэння ствараемай БД з праграмным і лінгвістычным забеспячэннем БД іншых інфармацыйных цэнтраў і бібліятэк для ажыццяўлення абмена інфармацыяй.

Асаблівасці пошукавых магчымасцей электронных бібліяграфічных рэсурсаў. Пошукавыя магчымасці фарматаў MARC. Выкарыстанне дэскрыптарнай пошукавай мовы ў электронных бібліяграфічных рэсурсах.

Вызначэнне рэжыма доступа да БД.

Рэгістрацыя БД у Нацыянальным цэнтры інфармацыйных рэсурсаў і тэхналогій НАН Рэспублікі Беларусь. Этапы рэгістрацыі: выяўленне характэрыстык БД; фарміраванне заяўкі на рэгістрацыю.

***Тэма 9. Выкарыстанне інфармацыйных рэсурсаў
навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы для аказання
інфармацыйных паслуг спецыялістам***

Задачы інфармацыйнага абслугоўвання спецыялістаў, абумоўленыя спецыфічнымі асаблівасцямі розных сфер навукова-даследчай, навукова-вытворчай, вучэбнай дзейнасці, самаадукацыі, інавацыйнымі працэсамі развіцця прамысловасці Беларусі.

Улік інфармацыйных патрэбнасцей як умова рацыянальнага інфармацыйнага забеспячэння. Вывучэнне рынку паслуг у галіне навукова-вытворчага комплексу. Сегментацыя рынку карыстальнікаў.

Арганізацыя сістэмы інфармацыйнага абслугоўвання (асаблівасці планавання, залежнасць ад плана работ прадпрыемства, навукова-даследчай установы і інш.). Роля навукова-тэхнічных бібліятэк, патэнтных падраздзяленняў, службаў стандартызацыі, маркетынгавых аддзелаў, камерцыйных цэнтраў інфармавання ў забеспячэнні доступу да інфармацыйных рэсурсаў. Патрабаванні да прафесіі спецыяліста інфармацыйнай сферы, да інфармацыйнага сэрвісу. Змест інфармацыйнага абслугоўвання, сувязь з навукай, вытворчай дзейнасцю, арыентацыя на канчатковыя эфектыўны збыт тавараў і паслуг.

Інфармацыйнае забеспячэнне асноўных этапаў навукова-даследчых работ і вопытна-канструктарскіх распрацовак. Інфармацыйнае абслугоўванне вытвор-

чай дзейнасці, рацыяналізатарскай і вынаходніцкай дзейнасці, укаранення новай тэхнікі і інш.

Патрабаванні карыстальнікаў да якасці інфармацыйных тавараў і паслуг. Віды інфармацыйных паслуг бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў (дакументныя, даведачныя, навін, арыентацыйныя, даследчыцкія). Масавыя і групавыя формы інфармавання спецыялістаў: арганізацыя дзён спецыялістаў, кірмашоў ідэй і тэхнічных навін, дзён рацыяналізатара і вынаходніка, дзён навукі і выкарыстанне інфармацыйных рэсурсаў пры іх арганізацыі. Інфармаванне ў рэжыме выбіральнага распаўсюджвання інфармацыі (ВРІ), дыферэнцыраванага абслугоўвання кіраўнікоў. Аналітычныя паслугі бібліятэк і інфармацыйных цэнтраў.

Даведачна-бібліяграфічнае абслугоўванне (ДБА) з выкарыстаннем традыцыйных і аўтаматызаваных сістэм пошуку. Электроннае даведачнае абслугоўванне. Стратэгія і тактыка інфармацыйнага пошуку ў традыцыйным і аўтаматызаваным рэжымах. Методыка выканання фактаграфічных даведак. Выкарыстанне даведачных выданняў, аб'ектаграфічных, тэрміналагічных БД па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне, бібліяграфічных паказальнікаў.

Выкарыстанне БД у розных рэжымах (on-line, off-line) для інфармацыйнага абслугоўвання спецыялістаў.

5.2 Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін				Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі	Семінарскія заняткі	Лабараторныя заняткі		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Уводзіны	1					

Раздел I. Специфика фармацевтических ресурсов научно-технической и медицинской сферы (НТИМС)							
2	Тэма 1. Галіновыя асаблівасці навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы і іх уплыў на фарміраванне інфар- мацыйных рэсурсаў	3		2	2		Высту- пенні на семі- нарскіх занятках
3	Тэма 2. Склад і структура асобных відаў інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы: <i>2.1. Агульная характарыстыка інфармацыйных рэсурсаў;</i> <i>2.2. Дакументныя рэсурсы;</i> <i>2.3. Характэрныя рысы, класіфікацыя бібліяграфічных рэсурсаў;</i> <i>2.4. Асаблівасці электронных інфармацыйных рэсурсаў</i>	4			2	2	Абмер- каванне ў групах
4	Тэма 3. Інфармацыйныя патрэбнасці спецыялістаў у галінах прыродазнаўства, тэхнікі, сельскай гаспадаркі, медыцыны	2		2			Высту- пенні на семінар- скіх занятках
Раздел II. Арганізацыя і сучасны стан інфармацыйных рэсурсаў навукова- тэхнічнай і медыцынскай сферы							
5	Тэма 4. Прынцыпы фарміравання і структура інфармацыйных рэсурсаў па прыродазнаўстве, тэхніцы, сельскай гаспадарцы, медыцыне ў Рэспубліцы Беларусь	3				4	Абмер- каванне ў групах
6	Тэма 5. Сучасны стан інфармацыйных рэсурсаў наву- кова-тэхнічнай і медыцынскай сферы	4		2	6		Высту- пенні на семі- нарскіх занятках
7	Тэма 6. Інфармацыйныя рэсурсы і паслугі расійскіх фе-	4			8		Абмер- каванне ў групах

	дэральных цэнтраў інфармацыі						
8	Тэма 7. Замежныя інфармацыйныя рэсурсы і паслугі ў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы	4			2		Абмеркаванне ў групах
Раздзел III. Тэхналогія стварэння і давадзення да спецыялістаў інфармацыйных рэсурсаў							
9	Тэма 8. Асаблівасці тэхналагічных працэсаў вытворчасці галіновых інфармацыйных рэсурсаў у традыцыйным і аўтаматызаваным рэжымах	3			4	4	Праверка якасці выканання задан-яў
10	Тэма 9. Выкарыстанне інфармацыйных рэсурсаў навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы для аказання інфармацыйных паслуг спецыялістам	2					Праверка якасці выканання задан-яў

5.3 ЛІТАРАТУРА АБАВЯЗКОВАЯ

Агратин, Е. Г. Типологическая характеристика потребителей информации / Е.Г. Агратин // Информационные ресурсы России. – 2005. – № 5. – С. 34 – 35.

Антопольский, А. Б. Информационные ресурсы России: науч.-метод. Пособие / А. Б. Антопольский. – Москва: Либерия, 2004. – 422 с.

Березкина, Н. Ю. Информационно-библиотечное обеспечение науки Беларуси: история и современное состояние: монография / Н.Ю Березкина. – Минск: Красико-Принт, 2003. – 255 с.

Берестова, Т. Ф. Понятие “информационные ресурсы” и другие компоненты теории информационного ресурсоведения / Т.Ф. Берестова // Научно-техническая информация. Сер. 1. – 2016. – № 4. – С. 1– 6.

Берестова, Т.Ф. Сущностное единство библиографической информации и метаданных / Т.Ф. Берестова // Научно-техническая информация. Сер. 1. – 2017. – № 2. – С. 1– 2.

Биктимиров, М. Р. Новая концептуальная основа развития информационной деятельности ВИНТИ РАН / М. Р. Биктимиров, Р. С. Гиляревский, О. В. Сюттюренко // Научно-техническая информация. Сер. 1. – 2016. – № 1. – С. 1– 8.

Биктимиров, М. Р. Цифровые информационные ресурсы современной инновационной инфраструктуры / М. Р. Биктимиров, О. В. Сюттюренко // Науч. и техн. б-ки. – 2017. – № 1. – С. 8 – 18.

Блюменау, Д. И. Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов: учеб.-практич. пособие / Д.И. Блюменау. – Санкт-Петербург: Профессия, 2002. – 240 с.

Бондаренко, Е. А. Виртуальная справочная служба ЦНБ Национальной академии наук Беларуси: из опыта работы / Е.А. Бондаренко, А.А. Дикая // Науч. и техн. б-ки. – 2016. – № 8. – С. 44 – 54.

Брежнева, В.В. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий: учеб.-практ. пособие / В.В.Брежнева, В.А.Минкина; Санкт-Петерб. гос. ун-т культуры и искусств. – Санкт-Петербург: Профессия, 2004. – 303 с.

ГОСТ 7.73–96 “Поиск и распространение информации. Термины и определения”.—Введ. 1.01.98г.—Минск: Госстандарт, 1998.—14с.

Григянец, Р.Б. Корпоративные информационные системы и технологии в библиотеках Беларуси / Р.Б Григянец // Стратегия формирования информационного общества в РБ. – Минск: НЦИРиТ, 2003. – С.180–183.

Дрешер, Ю. Н. Информационное обеспечение ученых и специалистов: учеб.-метод. пособие / Ю. Н. Дрешер. – Санкт-Петербург: Профессия, 2008. – 462.

Информационные ресурсы точных, естественных и прикладных наук / [Александрова О.А. и др.] // Отраслевые информационные ресурсы: учебник /

под ред. Р.С. Гиляревского, Т.В. Захарчук. – Санкт-Петербург: Профессия, 2015. – Гл. 4. – С. 204 – 287.

Касап, В. А. Інфармацыйныя рэсурсы навукова-тэхнічнай і медыцынскай сферы: вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па спецыяльнасці 1-23 01 11 Бібліятэказнаўства і бібліяграфія (па напрамках) / В. А. Касап, Р. А. Ровіна; Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт культуры і мастацтваў. – Мінск : БДУКМ, 2014. – 169 с.

Касап, В. А. Патентно-информационная деятельность в библиотеке: учеб. пособ. для студентов вузов / В. А. Касап ; [среди рец.: Р. А. Ровина]. – Минск: [б. и.], 2010. – 104, [1] с.

Маханек, М. М. Направления деятельности национального центра информационных ресурсов и технологий / М.М. Маханек, Г.Ю. Вальчевская, Р.Б. Григянец // Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Минск, 2003. – С.5–31.

Пирумова, Л. Н. Использование современных технологий в информационном обслуживании аграрной науки / Л. Н. Пирумова // Информационный бюллетень РБА: офиц. изд. Рос. библиот. ассоц. – Санкт-Петербург: Изд-во РНБ, 2013. – № 68. – С. 128–132.

Пирумова, Л.Н. Полнотекстовые базы данных в структуре информационных ресурсов научной библиотеки / Л.Н. Пирумова, З. М. Петранкова, С. А. Тимофеевская // Аграр. наука. – 2016. – № 2. – С. 30–31.

Пирумова, Л.Н. База данных "АГРОС": пополнение, развитие и совершенствование [Рассмотрены результаты научно-исследовательской работы, проведенной в ФГБНУ ЦНСХБ по актуализации базы данных "Агрос"] / Л.Н. Пирумова // Аграр. Россия. – 2016. – № 6. – С. 24–28.

Поздняков, В.Г. Информационное обеспечение аграрной науки [Деятельность ЦНСХБ] / В.Г. Поздняков, Л. Н. Пирумова // Земледелие. – 2008.– № 1. – С. 46–47.

Положение о государственной системе научно-технической информации. Утверждено постановлением правительства РФ от 24 июля 1997 г., №950 // Информационные ресурсы России . – 1997. – №4. – С.4–5.

Приоритетные направления научно-технической деятельности в Республике Беларусь на 2016 – 2020 годы // Вестник Фонда фундаментальных исследований . – 2015. – № 2. – С. 9 – 10, 11.

Ровина, Р. А. Развитие информационно-библиографических ресурсов научно-технической и медицинской сферы в республике Беларусь (2001–2010) / Р. А. Ровина, В. А. Касап // Навуковы пошук у сферы сучаснай культуры і мастацтва : матэрыялы навуковай канферэнцыі (Мінск, 28 лістапада 2013 г.) / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў. – Мінск, 2014. – С. 216 – 221.

Ровина, Р. А. Персональные библиографические указатели по естествознанию и технике в Республике Беларусь (2001-2010) / Р. А. Ровина // Навуковы пошук у сферы сучаснай культуры і мастацтва: матэрыялы навуковай канферэнцыі (Мінск, 28 лістапада 2014 г.) / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў. – Мінск, 2016. – С. 198–201.

Ровина, Р.А. Электронные ресурсы отраслевых библиотек Республики Беларусь / Р.А. Ровина // Навуковы пошук у сферы культуры і мастацтва: матэрыялы навуковай канферэнцыі ПВС, прысвечанай 40-годдзю заснавання БДУКМ (Мінск, 25 лістапада 2015 г.) / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў. – Мінск, 2017. – С. 352-357.

Сладкова, О. Информационные ресурсы Интернет для специалистов сельского хозяйства / О. Сладкова, Л. Пирумова, А. Пирумов // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2016. – № 2. – С. 44 – 48.

Справочник библиографа / науч. ред. А.Н. Ванеев, В.А.Минкина. – Санкт-Петербург: Профессия, 2002. – 527 с.

Справочник информационного работника / науч. ред. Р.С.Гиляревский, В.А.Минкина. – Санкт-Петербург : Профессия, 2005. – 552 с.

Сухорукова, Р.Н. Информационные ресурсы по науке и технологиям и повышение эффективности их использования в Белоруссии / Р.Н.Сухорукова //

Информационное обеспечение науки и производства: потребности и реальность: матер. междунар. конф. – Минск, 2002.– С.425–450.

Сютюренко, О. В. Направления перспектив развития информационной деятельности ВИНТИ // Науч. и техн. б-ки. – 2015. – № 1. – С. 42 – 50.

Сютюренко, О.В. Перспективы использования интернет-СМИ, журналов открытого доступа и социальных медиа в научно-технической сфере / О. В. Сютюренко // Научно-техническая информация. Сер. 1. – 2015. – № 6. – С. 30–36.

Шутова, В. Становление и развитие сети медицинских библиотек Беларуси / Вероника Шутова // Бібліятэчны свет. – 2013. – № 2. – С. 9 – 11.

5.4. ЛІТАРАТУРА ДАДАТКОВАЯ

Автоматизация информационного обеспечения научных исследований и разработок / Р. Григянец [и др.] // Наука и инновации. – 2017. – № 1. – С. Т. 17 – 21.

Дрешер, Ю.Н. Научно-информационная деятельность в здравоохранении: учеб.-метод. пособие / Ю. Н. Дрешер. – Казань: Медицина, 2005. – 407.

Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Минск: Красико-Принт, 2003. – С.86–87.

Информационное обеспечение науки и производства: потребности и реальность: материалы междунар. конф.(21–22 нояб. 2001г., Минск).– Минск: Красико-Принт, 2002.–96с.

Касап, В.А. Фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў спецыяльных бібліятэк у дапамогу працэсу бесперапыннай адукацыі / В. А. Касап // Навуковы пошук у сферы сучаснай культуры і мастацтва: матэрыялы навуковай канферэнцыі (Мінск, 28 лістапада 2013 г.) / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў. – Мінск, 2014. – С. 256–260.

Пирумова, Л. Н. Реферативная информация в информационном обслуживании специалистов АПК / Л. Н. Пирумова // НТИ– 2002. Информ. о-во. Интеллект, обраб. информ. Информ. технологии: Материалы 6-й междунар. конф. (Москва, 16-18 окт. 2002 г.) – Москва, 2002. С. 274–277.

Подмолина, Е.Б. МЕТА-база ГПТНБ России / Е.Б. Подмолина // Научные и технические библиотеки. – 2001. – №2. – С. 39–41.

Раевская, Е. Г. Химические журналы Германии: сравнительный анализ по международным и российским базам данных / Е. Г. Раевская, Т. В. Строгова // Научно-техническая информация. Сер. 1. – 2017. – № 2. – С. 22– 32.

Рокицкая, Э.Е. Информационная составляющая маркетинговой деятельности / Э.Е.Рокицкая.—Санкт-Петербург: СПГУКИ, 2001.—184с.

О научно-технической информации: закон Республики Беларусь: принят 26 апреля 1999 г. // Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэсп. Беларусь, 1999.— №19/20.—С.3–15.

Антопольский, А.Б. Информационные ресурсы России: науч.-метод. пособие/ А.Б. Антопольский.—М. : Либерия, 2004.—422с.

Ахремчик, Р.В. Наука – on line: информационные ресурсы Центра Internet-доступа ЦНБ НАН Беларуси / Р.В. Ахремчик, Г.П. Якшонок // Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Мн., 2003. – С.71–73.

Бабушкина, Ю.В. Мировые информационные ресурсы негуманитарных областей науки и отраслей практики (по специальностям прикладная информатика, государственные образовательные стандарты высшего профессионального образования) №351.400 / Ю.В. Бабушкина, Т.В. Захарчук, О.М. Зусьман // Современное библиотечно-информационное образование : учеб. тетради. – СПб., 2001. – Вып. 6. – С. 138–148.

Брежнева В.В. Информационное обеспечение: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В.В.Брежнева, В.А. Минкина.– СПб.: Профессия, 2004. – 304 с.

Брежнева, В.В. Информационное обслуживание: учеб. пособие / В.В. Брежнева, Р.С. Гиляревский. – СПб. : Профессия, 2012. – 368с. – (Библиотека).

Березкина, Н.Ю. Информационно-библиотечное обеспечение науки Беларуси: история и современное состояние: монография / Н.Ю Березкина. – Мн.: Красико-Принт, 2003. – 255 с.

Блюменау, Д.И. Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов / Д.И. Блюменау: учеб.-практ. пособие. — СПб.: Профессия, 2002.—240с.

Гиляревский, Р.С. Справочник информационного работника / Р.С.Гиляревский, В.А.Минкина. – 2-е изд., перераб и доп. – СПб. : Профессия, 2007. – 584 с.

ГОСТ 7.9.–95 (ИСО 214–76) Реферат и аннотация. Общие требования. – Мн.: Госстандарт, 1996. – 7 с.

ГОСТ 7.73–96 Поиск и распространение информации. Термины и определения.—Введ. 1.01.98г.—Мн.: Госстандарт, 1998.—14с.

Справочник библиографа / науч. ред. А.Н. Ванеев, В.А.Минкина. – 3-е изд., перераб. и доп. СПб.: Профессия, 2006. – 546 с.

Ситник, С.М. Мировые информационные ресурсы в помощь библиографическому поиску / С.М. Ситник, Е.А. Бондаренко // Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Мн., 2003. – С.84–94.

СТБ ГОСТ 7.0–2004 Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения. – Введ. 01.03.2005. – Мн.: Госстандарт, 2005. – 35с.

Сухорукова, Р.Н. Информационные ресурсы по науке и технологиям и повышение эффективности их использования в Белоруссии / Р.Н.Сухорукова // Информационное обеспечение науки и производства: потребности и реальность: матер. междун. конф. – Мн., 2002.– С.425–450.

Юрик, И.В. Интеграция центральной научной библиотеки им. Я. Коласа Национальной академии наук Беларуси в онлайн-пространство научных коммуникаций / И.В. Юрик // Научные и технические библиотеки. – 2012. – №5. – 5.– С.55 – 60.

Яцкевич, А.Н. Биобиблиография ученых Беларуси / А.Н. Яцкевич // Информационное обеспечение науки Беларуси: прошлое, настоящее, будущее. – Мн., 2003. – С.109–112.

Авгуль, Л.А. Веб-ресурсы библиотек Республики Беларусь / Л.А. Авгуль, Б.Б. Невский // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – №6. – С. 40–52.

Блюменау, Д.И. Информация и информационный сервис / Д.Ю. Блюменау. — Л.: Наука. Ленинград. отд. 1989. — 190с.

Колин, К.К. Фундаментальные основы информатики: социальная информатика: учеб. пособие / К.К. Колин. – М., 2000. – С. 3–24.

Мотылев, В.В. Старение научно-технической литературы / В.В. Мотылёв. – Л.: Наука, 1986. – 159с.

Нестеренок, Н.В. Создаем энциклопедию изобретателей Беларуси / Н.В. Нестеренок, Н.И. Сафронова // Информационный бюллетень РНТБ. 2011. №2. С. 26–29.

Подмолина, Е.Б. МЕТА-база ГПТНБ России / Е.Б. Подмолина // Научные и технические библиотеки. – 2001. – №2. – С. 39–41.

Редькина, Н.С. Эффективность библиотечных сайтов / Н.С. Редькина // <http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2010/9-2010/> – дата доступа 26.11.2012

5.5 Пералік сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў

Узровень вучэбных дасягненняў студэнтаў можа быць вызначан з дапамогай наступных сродкаў дыягностыкі:

- выступленні на семінарскіх занятках;
- праверка і абмеркаванне ў групах якасці выканання самастойных работ;
- праверка якасці выканання заданняў па пошуку галіновых інфармацыйных рэсурсаў;
- работа ў міні-групах (абанентаў, бібліёграфаў), пры абслугоўванні па сістэме ВРІ;
- заданні па асноўных раздзелах дысцыплін;
- тэст.

Дадааткі

Табліца 1. Размеркаванне перыядычных выданняў па галінах

галіны	колькасць	%
прыродазнаўства	30	25
тэхніка	45	37,5
сельская гаспадарка	10	8,3
медыцына	35	29,2
Усяго:	120	100

Табліца 2. Размеркаванне перыядычных выданняў па мовах выдання

мовы	колькасць	%
руская	97	80,8
беларуская	20	16,7
англійская	2	1,7
польская	1	0,8
Усяго:	120	100

Табліца 3. Размеркаванне перыядычных выданняў па мэтавым прызначэнні

Мэтавыя прызначэнні	колькасць	%
навуковы	39	32,5
вытворча-практычны	14	11,7
навукова-папулярны	6	5
навукова-практычны	50	41,7
навукова-метадычны	11	9
Усяго:	120	100

Табліца 3. Колькасць неперыядычных выданняў па мэтавым прызначэнні

(медыцына, тэхніка, прыкладныя навукі)

Гады/мэтав	2001	2002	2003	2004	200	200	200	200	2009	201	201	усяг

ае прызначэнн е					5	6	7	8		0	1	о
навуковыя	249	224	220	267	335	263	278	283	337	310	337	3103
навукова-папулярныя	176	163	249	178	281	318	240	293	296	193	168	2555
вытворча-практычныя	131	126	132	172	218	259	293	322	271	245	263	2432
нарматыўна-вытворча-практычныя	59	104	160	136	159	168	168	172	241	228	201	1796
вучэбныя	348	263	365	394	480	446	494	593	434	397	474	4688
даведачныя	186	155	197	146	171	237	296	347	359	300	282	2676
інфармацыйныя	6	30	26	30	15	27	24	12	16	19	26	231

1. С.Г. Антоновой ; [Антонова С. Г. и др.]. – М. : Логос , 2004. – 495 с. – (Новая университетская библиотека).